

AZ ATHENAEUM OLVASÓTÁRA

LYHNE NIELS

IRTA
JACOBSEN JENS PÉTER

FORDITOTTA
ELEK ARTÚR

BUDAPEST.
AZ ATHENAEUM IROD. ÉS NYOMDAI R. T. KIADÁSA.
1900.

A mű elektronikus változatára a Nevezd meg! - Így add tovább! 4.0 Nemzetközi (CC BY-SA 4.0) Creative Commons licenc feltételei érvényesek. További információk: <http://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/deed.hu>

Elektronikus változat:
Budapest : Magyar Elektronikus Könyvtárért Egyesület, 2015
Készült az Internet Szolgáltatók Tanácsa támogatásával.
Készítette az Országos Széchényi Könyvtár E-könyvtári Szolgáltatások Osztálya
ISBN 978-615-5472-83-1 (online)
MEK-14350

I. KÖTET.

I.

Fekete, sugárzó szeme volt, finom, egyenes szemöldöke, erősen kifejtett orra, erős álla és duzzadó ajaka mint a - Bliderseknek.

Azt a sajátságos, félig fájdalmas, félig érzéki vonást a szája szöglete körül s a nyugtalan fejmozdulatokat is úgy örökölte; de arcza halovány volt, a haja lágy, mint a selyem és simán, enyhén igazodott a fej alakjához.

Már ilyenek nem voltak a Blidersek; színük a rózsaszín és a bronz volt. Hajuk boglyas és göndör, sűrű, vastag, mint a sörény; a hangjuk azután mély, teli, hajlékony volt és nagy segítségükre szolgált az őseikről reájuk maradt családi hagyományoknak, a melyek szólottak zajos vadászatokról, ünnepies reggeli istenitiszteletekről és számtalan szerelmi kalandról.

Az ő hangja fénytelen volt és csengés nélkül való.

Már mint tizenhétszendős korában; néhány évvel utóbb, hogy férjhez ment, a hangja telibb lett, arcza üdébb, a szeme pedig bágyadtabb volt, viszont azonban nagyobb és mélységesben fekete színű.

Tizenhétszendős korában nagyon különbözött testvéreitől és valójában szüleihez való viszonya sem volt valami bensőséges.

A Blidersek tudniillik gyakorlatias egy nép voltak, a mely olyannak fogta fel az életet, a minő.

Elvégezték dolgukat, az alvásból kivették a maguk részét és soha eszükbe nem jutott, hogy egyéb, vagy több szórakozásra kíváncsozzanak, mint a mennyit az aratás ünnepe, meg három vagy négy karácsonyi lakoma nyújtott nekik.

Vallásos hajlandóságaik sem voltak, de épp oly könnyen el tudták volna képzelni, hogy adójukat ne fizessék meg, mint hogy Istennek ne adják meg azt, a mi Istené. Ám azért elimádkozták mindig az esteli könyörgést, nagy ünnepen templomba mentek, karácsony estén elénekelték a zsoltárokat és évenként kétszer részt vettek az urvacsorán.

A tudásra való vágyuk épp ilyen csekély volt, a mi pedig szépérzéküket illeti, egyáltalán nem voltak érzéketlenek az apró, szentimentális dalocskák iránt; és a mikor megjött a nyár és a fű sűrűn, buján duzzadt a réteken és a vetés hullámozott a messzenyuló földeken, olyankor gyakran mondták egymásnak, hogy szép az idő, hogy milyen jó volna szétnézni. De valami különösen költői természetű emberek éppen nem voltak; a szépség meg nem részegítette őket; a bizonytalan vágyról épp olyan keveset tudtak, mint az éber álomról.

Bartholina azonban más volt; ő egyáltalán nem érdeklődött az iránt, mi történik az istállóban meg a földeken, nem érdeklődött a majorság meg a háztartás iránt - egyáltalán nem.

De szerette a költeményeket.

Költeményekben élt; költeményekben álmodott és szinte inkább hitt bennük, mint bármi más egyébben.

Szülei, testvérei, a szomszédok és az ismerősök soha olyan szót nem ejtettek, a mire figyelni érdemes lett volna, mert az ő gondolataik soha fölül nem emelkedtek az ő darabka földjükön, vagy azon a foglalatosságon, a mely éppen lekötötte őket csak úgy, mint a hogy szemük nem látott túl soha azokon a viszonyokon és eseményeken, a melyek éppen elébük tárultak.

A költemények azonban! - A költemények... megannyi új gondolatnak és mélységes élet-tapasztalatnak voltak ezek forrásai reá nézve; megannyi tanulságok voltak, annak a világnak leszűrt tanulságai, a melyben fekete a bánat és piros az öröm; szikráztak bennük a képek, habot ontott és gyöngyözött a rítmus, meg a rím.

Mindvalamennyiben fiatal leánykákról volt szó és a fiatal leánykák nemesek voltak és szépek, maguk sem tudták, mennyire azok voltak; szívéük és szerelmük fölért az egész világ kincseivel és a férfiak tenyerükön hordozták őket, magasra emelték a boldogság napfényes ragyogásában, tisztelték és imádták őket, boldogok voltak, hogy megoszthatták velük gondolataikat és terveiket, diadalaikat és dicsőségüket és mind ennek fölébe azt vallották, hogy ezek a boldog fiatal leánykák főzték ki a terveket mind és ők aratták a diadalokat.

És miért ne lehetne az ember ilyen leányka? Hiszen ők ilyenek - és olyanok - és maguk sem tudnak róla; mit tudhatom én, milyen vagyok? És hát a költők határozottan megmondották, hogy ez az élet; ellenben varrni és kötni, meg a háztartás körül foglalatoskodni, azután ostoba látogatásokra menni, bizony nem élet.

Alapjában véve a magára eszmélés kissé beteges vágya volt ez; az igyekvés, hogy megtalálja magamagát - olyan gyakran ébred föl ez a vágy a közönségesnél fölöttebb álló leánykákban.

Nagy baj volt azonban, hogy egyetlen nála fölöntesebb ember nem akadt a környezetében, olyan, a kivel összemérhette volna tehetségét; még csak vele rokon természet sem akadt és azért odáig jutott, hogy csodálatos, a maga nemében egyedülvaló lénynek, afféle tropikus növénynek kezdte látni magát, a ki kedvezőtlen éghajlat alatt született, lombot hajtani bajosan tudott csak, holott melegebb levegőben, ha forróbb nap süt reá, karcsu szárba tudott volna szökni, sugárzó virágdiszt tudott volna hajtani.

Ugy gondolkozott: az az ő igazi lénye, a mivé a neki való környezet alakította volna és ezer álmot álmodott azokról a napsugaras tájakról, és emésztette untalan a vágy az ő igazi, az ő dus énjé után és elfeledte, a mit olyan könnyen feled el az ember, hogy a legszebb álom, a legmélyebb vágy sem képes bár egy hüvelykujjnyival is hozzájárulni az emberi szellem gyarapodásához...

II.

Egy szép napon azután megkérte valaki a kezét.

A fiatal Lyhne, Lönborggaardról; ő volt az a valaki, utolsó fiúsarja egy családnak, a mely három nemzedéken át a legintelligensebbek közül való volt a vidéken. Polgármesteri, felügyelői, vagy királyi biztosi minőségben olykor az igazságügyi tanácsosi címmel is ékesen, becsülettel, hasznot hajtón szolgálták királyukat és hazájukat.

Ifjú korukban észszerűen megtervezett tanulmányutakon megjárták Francia- és Németországot és ismeretekkel, művészi benyomásokkal meg élettapasztalatokkal gazdagították fogékony lelküket; mikor azután hazakerültek, a száműzetésnek ezeket az esztendeit nem rakták a régi emlékek lomtárába, mint a hogy egy-egy ünnep emlékeivel teszi az ember, a melynek elcsendül az utolsó hangja és a melynek elenyészett az utolsó emléke - nem, az otthon való élet ezeken az esztendőkön épült föl és hajlandóságaiknak, melyek felébredtek bennök, nem volt szabad nyomtalanul elmulniok; ellenkezőleg, táplálták és fejlesztették őket minden utonmódon. A válogatott rézmetszetek, drága bronzok, német költők művei, francia jogi értekezések és a francia filozófusok művei mindennapi használat és mindennapi társalgás tárgyai voltak a Lyhnék házában.

A mi mivoltukat illeti, ódivatu könnyedséggel és szerénykedő kedvességgel mozogtak, a mi gyakran sajátságosan elütött a rangjukbeliek nehézkes méltóságosságától és gyámoltalan előkelősködésétől.

A beszédjük módja széles, kikerekített volt, olykor finoman élezett, de viszont kissé retorikusan negédes, - már azt tagadni nem lehet; de nagyon illett ez a hatalmas, széles embereknek, magas, boltíves homloku, sűrű, fürtös-haju, világos, nyugodt mosolyt játszó szemü és finom alaku, kissé hajlott orru alakoknak. Az arcuk alulsó része azonban nehézkes volt kissé, a száj tulságos széles, az ajak tulságosan duzzadt.

A hogy ezek a külső vonások elgyöngülten jelentkeztek az ifju Lyhnén, azonképpen az intelligenciája is fáradtabb volt bizonyos mértékben amazokénál. És sem a szellemi problémák, sem a komoly műélvezetek, a melyek útja rendjén elébe akadtak, nem voltak képesek arra, hogy valamiféle buzgalmat, vagy kitartó igyekvést ébresztszenek benne. Kötelesség szerint, magakényszerítve foglalkozott csak velük és semmiféle öröme sem telt benne, hogy érezte, mint lendül neki ereje, a minthogy semmiféle büszke magatudat sem volt a jutalma, a mikor kitünt, hogy az ereje bírja a felvállalt feladatot.

Az egyedülvaló jutalom, a mi járt érte, az elégedettség volt, azon való elégedettség, hogy egyáltalán küzdött.

Lönborggaardi birtokát egyik imént meghalt nagybátyjától örökölte s minthogy maga akart élére állani a gazdaságnak, félbenhagyta a hagyományos külföldi utat. A Blidersek voltak legközelebb eső szomszédai a birtokának, és minthogy nagybátyja bizalmas ismerősük volt, meglátogatta őket, meglátta Bartholinát és belészeretett.

III.

Hogy a leány is beleszeretett, majdnem magától értetődő volt az.

Hiszen végre, hiszen valahára olyan ember volt, a ki amabból a világból tért meg, a ki a nagy messze városokban élt, a melyekben valóságos toronyerdők vetnek árnyékot a napfényes égre, a hol harangcsengés és orgonazugás és mandolinák hangja reszket bele a levegőbe, miközben aranytól és színektől ragyogó ünnepi menetek hullámszerűen az utakon.

A hol a márványpaloták csillognak és a büszke nemzetségek tarka czimerei párjával ékeskednek a magas kapuk fölött s odafönn a széphajlású köerkélyeken illatos fátylak hullámszerűen és villámló legyezők csapkodnak erre-arra.

Azok közül való volt, a kik arra jártak, a merre diadalmas seregek voltak az utakon, a hol hatalmas csaták vonták halhatatlan fényességbe faluk és mezők nevét; a hol a cigánysátrak tábori tüzének füstje felhúzódott az erdők fáinak koronájáig, a szőlőbenőtte magaslatokról veres romok kandikáltak le a mosolygó völgybe, a melyben malomkerék zugott és kolompolva vonult hazafelé a nyáj, a magas boltívű hidakon.

Minderről sokat beszélt neki Lyhne; de nem olyan formán, mint a hogy a költők szoktak, hanem sokkal valóságosabban és azután olyan meghitt, olyan bizalmas módon, mint a hogy idehaza az uradalmi, meg a környéki városokról szokás beszélni.

Beszélt festőkről és költőkről is s egynémelyik nevet, a melynek a leány soha hírét sem hallotta, valósággal égis magasztalt.

Megmutatta arczképüket és alul, a domboldali kertben, a honnan belátott az ember a fjord csillogó fodraira, meg a pusztaság barna hullámaira, elolvasta neki költeményeit, - a szerelem

költővé magasztosította, a vidék megszépült, a felhők azokká a felhőkké változtak, melyek a költeményeken huzódtak át, a kert fáira pedig ugyanaz a lomb borult, a mely olyan fájón, olyan szomoruan zugott a balladákban.

Bartholina boldog volt, mert szerelmének köszönhette, hogy a nappal és az éjszaka költői helyzetek sorába olvadt számára. Költészet volt tehát az, ha elébe ment az uton, költészet volt, ha találkozott vele, költészet volt a bucsujok; költészet, ha az esti napfényben ott állt a dombon és utolsó »Isten hozzád!«-ot intett felé, azután pedig boldogan tért meg magános szobácskájába, hogy zavartalanul gondolhasson reá - reá; és ha esteli könyörgésébe belevette az ő nevét - költészet volt az is!

Annak a bizonytalan vágyódásnak vége volt most már; beérte az új élettel, az új életnek váltakozó hangulataival és gondolatai, nézetei megtisztultak, hogy volt immár valakije, a kihez tartózkodás nélkül fordulhatott, nem kellett tartania attól, hogy félreérti.

De más tekintetben is megváltozott: a boldogság közelebb vitte szüleihez és testvéreihez, kedvesebb lett irántuk és azt tapasztalta, hogy voltaképpen értelmesebbek is ők; több is bennök az érzés, mint hitte volna.

Azután egybekeltek.

IV.

Az első esztendő nagyon hasonlatos volt a jegyességük idejéhez; de mikor nagyobb idő telt már el egybekelésük óta, Lyhne nem tagadhatta magával szemben, hogy fárasztja a dolog, hogy örökké újabb alakban fejezze ki szerelmét, hogy örökké a költészet szárnyaiba rejtse, és örökké kitérve tartsa azokat a hangulatok egén és a gondolatok mélységein való átrepültében is.

Arra vágyott, hogy békés nyugalomban lehessen, mint madár az ágon és a szárny alá, a lágy pihére hajthassa szunnyadásra fáradt fejét. Nem örökké lobogó lángnak képzelte a szerelmet, a melynek hatalmas, imbolygó fényessége belevilágít a lét legnyugalmasabb redőibe is és fantasztikusan nagyobbnak, meg idegenebbnek tüntet föl mindent, mint a minő valójában. A szerelem neki a csöndesen csillogó parázs volt, mely a vékony hamuréteg alól egyenletes meleget áraszt és a tompa alkonyi világításban lágyan eltakarja a messzeséget, a közelvalót pedig kétszer olyan közelinek és kétszer olyan meghittnek tünteti föl.

Fáradt volt, kimerült; nem bírta el a sok költészetet, esenkedve sovárgott a mindennapi élet szilárd talaja után, mint a hal, a mely megfuladna a forró levegőn s a mely a hullámok tiszta, üde hidegeért sovárog.

Vége kellett, hogy szakadjon, - magától kellett végének szakadnia; Bartholina, a mi az életet és a könyveket illeti, nem volt már tapasztalatlan, épp annyira ismerte, épp olyan meghitt volt a velük való viszonya, mint az övé, Lyhne odaadta mindenét, a mit valaha felszívott magába és most egyre adjon még neki, egyre adjon! Lehetetlenség volt ez, hiszen nem volt már semmije. Egyetlen vigasztalásul azt tartogatta, hogy Bartholina anyának érezte magát.

Rég ideje tapasztalta szomorúan Bartholina is, hogy Lyhnét hova-tovább más szemmel nézi, hogy urát nem látja már olyan szédítő magasságban, a minőre maga emelte eljegyzésük idején.

Nem kételkedett még benne, hogy férje azok közül való, a kiket ő költői természetűeknek nevezett, de mégis aggodás fogta el, mert a próza azon volt már, hogy alkalomadtán ki-kidugja a lólábát.

Ám annál buzgóbban vetette magát a költészetre és megkísérlette, hátha fölidézhetné újra a régi állapotot: még inkább hangulatba igyekezett ringatni, még nagyobb lelkesedéssel vette körül. De azt tapasztalta, a visszhang annyira elenyésző, hogy szinte úgy tetszett neki, magamaga lett érzélgőssé és negédeskedővé.

Némi ideig próbálkozott még vele, hátha magával tudná ragadni az ellenkező Lyhnét; nem akart hitelt adni sejtelmének; de mikor látta igyekezése, erőlködése eredménytelenségét, kételkedés szállotta meg, vajjon csakugyan akkora nagy-e a gazdagsága az ő lelkének, az ő szívének, mint a hogy gondolta; - és mikor ez a kételkedés megfészkelődött benne, hirtelen magára hagyta Lyhnét, hideggé lett, csendessé és zárkózottá és a magánosságot kereste örökké, hogy békén, zavartalanul gyászolhassa meg szétrebbentett illúzióit.

Mert azt belátta, hogy csufosan megcsalták, hogy Lyhne, a mi belsejét illeti, semmiben sem különbözött a régi környezetétől és hogy a mi megcsalta, egészen közönséges valami volt: a szerelme; rövid néhány órára a szellem és a főlebbvalóság glóriáját szötte feje köré, a mi olyan gyakran megesis jelentéktelenebb természetű emberekkel.

A kettejük viszonyának megváltozása aggasztotta és elszomorította Lyhnét és azon volt, hogy kárbavesztett kísérletekkel jóvá tegye a dolgot s átcsapjon megint a régi ábrándozás kerék-vágásába. De mindez arra volt csak jó, hogy Bartholina mind tisztábban lássa, mekkora volt az ő tévedése.

Ilyen volt a házaspárnak egymáshoz való viszonya, a mikor megszületett Bartholina első gyermeke. Fiu volt és Niels névre keresztelték.

V.

A gyermek bizonyos tekintetben összebékítette a szülőket, mert a kicsi bölcső előtt mindig közös volt a reménykedésük, közös az örömük és közös az aggodásuk. A gyermekre gondoltak és egyforma szívesen, egyforma gyakran beszélgettek róla. És ezenfölül végtelenül hálások voltak egymás iránt a gyermekért, a gyermekben való örömük és a hozzá való szeretetükért.

De azért mégis mély szakadék tátongott közöttük.

Lyhne egészen belemerült a gazdaságba és a községi ügyekbe, a nélkül azonban, hogy bármi részben is vezető szerepet vitt volna, vagy ujitásokkal lépett volna föl. De lelkiismeretesen beledolgozta magát a meglevőbe, érdekelt nézőként szemlélte a dolgokat és alkalmazkodott az ujitásokhoz, melyekkel vén szolgája, vagy a község véne alapos megfontolás után, nagyon alapos megfontolás után állott elő.

Soha eszébe nem jutott, hogy hasznát vegye azoknak az ismereteknek, a melyeket régebben sajátított volt el; hogy hasznukat vehesse, kevés volt ahhoz a bizalma abban, a mit elméletnek nevezett és tulságosan nagy a tisztelete az idők során megcsontosodott tapasztalatok iránt, a miket a többiek igazán gyakorlati tudásnak neveztek.

Egészben véve semmi sem volt rajta, a mi nem arra vallott volna, hogy egész életét itt és ilyen módon töltötte el. Azaz, hogy egy valaminek a kivételével. Tudniillik, hogy olykor félóra hosszant is el tudott ülni a gyepen, vagy valamelyik mértföldmutató-kövön és sajátságos mélézással tudta nézni a buja, zöld rozsot, vagy az aranyszínű, sulyos kalászu zabot. Még régebről maradt meg benne ez a tulajdonság, mely a régebbi, az ifju Lyhnére emlékeztetett.

Bartholina nem törődött bele olyan hamarosan, erre-arra dülöngélés, tapogatódzás nélkül a maga világába.

Nem, kezdetben száz meg száz költő verseivel panaszkodott, csak úgy általánosságban, az emberi élet ezer bilincsen, köteléken és korlátján; hol hangos dühbe duzzadt panasza, a mely szavai tajtékját a királyok trónusára és a zsarnokok börtöneire lövellte; hol meg csendes, fájdalmas bánatba olvadt, a mely szorunkodva látja, hogyan fordul el a szépség ragyogó világossága a vak és rabszolgaságra hajló nemzedéktől, a melyet lenyüggő és elgyötör a gondolat híján való napi munka; hol pedig csendes vágy alakját öltötte a panasza; csendes vágyát a madár szabad röpködése, vagy a felhő után, a mely olyan könnyedén vitorlázik el a messzeségbe.

De belefáradt a panaszbba és a panaszkodás ingerlő tehetetlensége keserű kételkedésre izgatta.

Mint a hogy némelyik hívő védőszentjét zuzza össze és tapossa meg lábbal, hogyha hatalmát meg nem akarja mutatni, azonképpen az istenített költészetből üzött most gunyt és csufondárosan kérdezte magától: nem azt hiszi-e, hogy a Phönix madár nemsokára az uborkaágyon tűnik majd föl, vagy hogy Aladin barlangja a pincze padlója alatt nyílik meg.

Gyermekes cinizmusában mulatott rajta, hogy tulzottan prózainak alkotta meg a világot, hogy a holdat zöld sajtnak, a rózsákat pedig potpourrinak csufolta; miközben úgy érezte, hogy boszut áll, ugyanakkor az a félig aggasztó, felerészben izgató tudat is belefészkelődött, hogy istenkáromlás az, a mit teszen.

A szabadulási kísérlet - hiszen ez volt az, ami ösztökélte - nem sikerült. Ismét csak álmaihoz tért meg, leánykori álmaihoz; csak az volt a különbség, hogy immár semmiféle reménység sem derítette föl. Azután megtanulta róluk, hogy *csak* álmok, távoli, csalóka levegőrezgések, a miket a világon semmiféle vágyódás sem hozhatott le a földre; és ha mégis beléjük temetkezett, nyugtalansággal teljesen tette, a belsejéből felhangzó szigorú hang ellenére, a mely azt mondotta, hogy olyan ő mint az iszákos, a ki tudja, hogy a szenvedélye megrontja, hogy a mánor minden percze erejét fogyasztja és szenvedélyét táplálja csak. De hát a hang, az a hang hiába szólott, mert a józanul végigélt, az álmok édes bűne nélkül való élet - nem élet; hiszen az életnek annyi csupán az értéke, a mennyit az álmok adnak meg neki.

VI.

Ennyire különbözött egymástól a kis Lyhne Niels atyja és anyja, a két barátságos hatalom, a mely, a nélkül hogy tudott volna róla, küzdelmet vívott a gyermek ifjú lelkeért, küzdelmet attól a pillanattól fogva, hogy az értelemnek halvány csillogása jelentkezett benne; az első csillogás, a melyre támaszkodva belefoghattak a munkába; és mentől idősebb lett a gyermek, annál hevesebbé fejlődött a küzdelem, mert hisz annál több és különfélebb fegyverrel küzdhettek egymás ellen.

Képzelete volt a fiúnak az a tulajdonsága, a melynek révén az anya hatni igyekszik reá és képzelete bőségesen volt a fiúnak.

De egészen kis fiu volt még, a mikor kitűnt már, hogy érzi a nagy különbséget a mesevilág között, a melyet édes anyja bontott ki közötté és a való világ között; mert megesett több ízben is, hogy mikor édesanyja mesét mondott neki és ékesszólóan irta le a hős nagy veszedelmét, hogy Niels, a ki ebből a sok nyomoruságból egyáltalán semmi kivezető utat nem látott és sehogy sem tudta fölérti észszel, hogyan lehetne megszüntetni a nagy veszedelmet, a mely egyre szűkebb, szűkebb kört vont hőse és maga köré - igen, több ízben is megesett ilyenkor, hogy Niels édesanyja arcához szorította arcát és könnyes szemmel, remegő ajakkal sugta:

- De ugy-e, anyácskám, nem igaz ám?

És mikor azután megkapta a remélt vigasztaló választ, megkönnyebbülten sóhajtott fel s ezután nyugodt, jóleső gondtalansággal hallgatta végig a történetet.

Az anyának azonban igazában nem jól esett ez a zászlóhagyás.

VII.

A mikor nagy lett már ahhoz, hogy mesét hallgasson, az anya pedig belefáradt abba, hogy egyre újabbakat főzzön ki, apró történetkéket mondott el neki a háborúk és a béke hőseiről, a kiknek élete folyása arra való volt jó, hogy bebizonyítsa velük, mekkora a hatalma az emberi léleknek, mikor az egyetlen, a nagyot akarja csak és nem hagyja, hogy gyáván ráijeszsen a jelen rövidlátó kételkedése, vagy hogy a lágy, tett nélkül való békére csábítsa.

Ilyen irányú elbeszéléseket mondott el neki, és minthogy a világtörténetnek nem volt elégséges megfelelő hőse, képzelt hőst választott, a kinek tettei és sorsa fölmelegíthették őt, igazán szíve szerint való hőst, a ki az ő lelkéből való lélek, az ő husából való hus és az ő véréből való vér volt.

Néhány évvel Niels születése után holt gyermeke született ugyanis Bartholinának s ezt tette meg a hősnek; mindazt, a mivé ez a gyermek lehetett, a mit elkövethetett volna, kábitó változatosságban, prometheusi vágyódással, messiási bátorsággal és herkulesi erővel vegyesen, naiv torzitással és féktelen zürzavarba keverten beszélte el Nielsnek; fantasztikus világ volt az, a melynek alakjában semmiféle hasonlatosság sem volt a valósággal, csak úgy, mint annak a szegény, kicsi gyermekcsontváznak, a mely odafönn, a lönborgi temetőben, porrá, hamuvá omlott össze.

Niels félre nem értette ezeknek a történeteknek tanulságát. Nagyon jól megértette, hogy megvetésre méltó az, a ki olyanná lesz mint az emberek tulnyomó része; el is volt reá határozva, hogy önként vállalja el azt a súlyos sorsot, mely a hősöknek jutott osztályrészül.

Képzeletében szántsándékkal viselte el az emésztő küzdelem, a rosszakaratu sors, a félreismertetés, vértanuság és a békesség nélkül való győzelmek kinját, de mégis leirhatatlanul megkönnyebbült tőle, ha elgondolta, hogy olyan messze van még minden - hogy mind erre akkor kerül majd csak a sor, a mikor nagygyá serdült már.

VIII.

Mint a hogy az éjszaka álmképei és álmhangjai áthuzódnak az ébredő nappalon is és köd-alakokban, ködös hangokban idézhetik föl a gondolatot úgy, hogy emez egy szempillantásra maga is felocsudik és csodálkozva kérdi: vajjon csakugyan hangot hallott-e, - azonképpen susogott át halkán annak az álomba burkolt jövőnek képe is Lyhne Niels gyermekkorán és idézte föl emlékébe szeliden, de szakadatlanul, hogy ennek a boldog időnek útját cél méri ki és hogy egyszer csak vége lesz majd.

Ez a tudat üzte-hajtotta, hogy gyermekkorát a maga teljességében kiélvezze, hogy felszívja az életet minden érzékével, egy csöppjét, egyetlen egy csöppjét se hullassa el; ezért volt az, hogy játékában valami szenvedélyig fokozódó bensőség fejeződött ki, mert az a nyugtalan érzés szorongatta, hogy az idő úgy suhog majd el fölötte, hogy dus vizéből ki nem menthette mindazt a maga számára, a mi hullámról-hullámra gyült meg benne. Ezért volt az is, hogy földre tudta vetni magát és lelke mélyéig kétségbeesetten tudott zokogni, ha megesett rajta,

hogy valamelyik napon unatkozott, mert hijával volt egynek-másnak, játszópajtásnak, jó ötletnek, vagy szép időnek.

És ez volt az oka annak, hogy olyan kelletlenül tért mindig ágyába; hiszen az álom az esemény nélkül való, a teljesen érzéketlen állapot.

De nem mindig volt ez így.

Megesett az is, hogy elfáradott, hogy képzelete kifogyott a színekből. Ilyenkor nagyon boldogtalannak érezte magát; úgy képzelte, hogy végtelenül kicsiny és gyöngé azoknak a dicső álmoknak valóra váltására; úgy rémlett neki, hogy becstelen hazug, a ki azzal kérkedett arcátlanul, hogy a fenségesért rajong és megérti azt, holott valójában csak az alantjáró iránt volt érzéke, holott azt szerette csak, a mi hétköznapi és minden aljas vágy és ösztön egyesült benne; szinte úgy érezte olyankor, mintha a féreg egész osztálygyűlölete lángolna benne a fenséges iránt, mintha gyönyörűsége telnék benne, ha megkövezhetné azokat a hősöket, a kik nemesebb vérből valók nálánál és a kikben él is az ő nemességüknek tudata.

Ilyenkor kerülte édesanyját és annak tudatában, hogy nemtelen ösztönnek engedelmeskedik, édesatyjához csatlakozott és meghallgatásra kész füllel, fogékony agygyal vette magába az apa földön járó gondolatait és álom hiján való magyarázatait.

És olyan jól érezte magát ilyenkor atyja közelében, annyira boldog volt, hogy hasonló volt hozzá; szinte elfeledte, hogy ugyanaz az apa ő, a kire álmvárának tornyáról olyan szána-kozva nézett le az imént.

Ez az érzés természetesen nem bontakozott ki oly tisztán és oly határozottan gyermeki tudatában, mint a minővé az élő szó teszi a dolgot, de mégis megvolt benne ez az érzés, ha nem is készen, meg se születve talán, határozatlan, megfoghatatlan, készülő alakban, de megvolt, mint a mikor a tengerfenék csodás növényéletét fakó üvegen át nézzük; ha az üveg darabra törik, vagy a sötétben élő előbujik a szó világosságára, olyankor mindig ugyanaz történik: a mit meglátunk és megfoghatunk, most, hogy fölkerült a világosságra, immár nem az a sötét valami, a mi az imént volt.

IX.

És az évek multak-teltek; egymást érték a karácsonyok, a melyeknek ünnepi fényessége soká beleragyogott még a háromkirályok után is a levegőbe. A virágillatos tavaszi mezőkön egyre-másra mult el pünkösdi ünnepe; azután a nyári szünidő következett, orgiát ült valósággal a szabad levegőn; folyt a vendégeskedés a napfényen és csordultig teli csészékből dőlt a nyári bor; azután a lehanyatló nappal egyetemben megszökött a nyár és egyéb emléke sem maradt a napsütötte arcznál, a kisebesült szemnél és a forrongó vérnél.

És multak az évek és a világ nem volt már az a csodavilág, a mi hajdanán. Azok a sötét zugok a zord hársfák mögött, azok a titokzatos padlásszobák, az ijesztő kőkoporsó - a mesék borzalmi kivesztek már belőle.

És az a hosszú domb, a melynek pázsitja a pacsirta első szavára elrejtette a százszorszép bibor szegélyű csillagocskáit és a kökörcsin sárga harangocskáit, a patak, a maga fantasztikus állati és növényi kincseivel, a homokbánya vad lejtője ezüst csillogású gránitszálaival és fekete köveivel - mindez nyomoruságos, szegényes virág, állat és kő volt már csak; a tündér ragyogó aranya hervadt lombbá fonnyadt ismét.

Egyik játék is, és a másik is ócskává és ész nélkül valóvá, ostobává és unalmassá lett, akár az ábéczés könyv betűi, pedig hát valamikor olyan ujak voltak, olyan kimerithetetlenül ujak. Hol

hordóabronccsal karikáztak, Niels, meg a lelkész fia, Frithjof s az abroncs ilyenkor hajó volt, a melyről azt mondták, hogy kikötött, a mikor kiesett a fiuk kezéből; de ha idején utána tudtak még kapni, hát akkor azt mondták egymásnak, hogy a hajó horgonyt vetett.

A gazdasági épületek között elvivő keskeny sikátort, a min olyan nehezen tudott átférközni az ember, úgy hívták, hogy: Bab el mandeb, azaz a »halál kapuja«.

Az istálló ajtajára krétával odafirkantott felirat jelezte, hogy az ott Angolország, a pajta ajtajára meg az volt ráírva; Franciaország; a kertajtó volt Rio de Janeiro, a kovácsműhely ajtaja pedig Brazília.

Volt azután még egy játék: a rabló és pandurok; a magasra felnyúló bojtortján között játszották; fenn, a mezőn földomlás döntötte lyukak voltak és ezekben székeltek Burman herczeg meg az ő piros-szürke turbános és sárga sisakforgós szilaj szaracénusai, - közbül pedig hatalmas nagyságúvá nőtt meg a lapu, meg az ökörfarkkóró.

Ez volt csak az igazi szerecsenország, mert a határtalan bujaság, a nedvektől duzzadó életnek nyüzsgő tömegei felbizgatták a rombolás ösztönét, megrészegették az érzékeket a pusztítás kéjével; a fakardok megcsillogtak, mintha aczélból volnának, a zöld növénynedv vérpirosra festette a pengéket és a lecsapdosott virágszárakat letaposták a lábak, mint a hogy a lovak legázolják a török holttesteket és majdnem olyan hangot adtak a learatott virágok, mintha csont tört volna, csont, a mely összezuzódott, összemorzsolódott a husban.

Alul a fjordon játszadoztak; kagylóhéjakat bocsátottak a vízre hajó gyanánt és ha megtörtént, hogy valami uszó növényben, vagy valami zátonyon fennakadtak, olyankor az Kolumbust jelentette a Sargasso-tengerben, vagy pedig Amerika fölfedezését.

Kikötőket építettek és hatalmas töltéseket; a kemény parti fövénybe belevágták a Nilus medrét, egyszer pedig kavicsból építették meg Gurre várát; egy osztriga kagylójába kis, döglött halacska helyeztek el; ez volt a halott Tove, Waldemár király pedig, a ki gyászba borultan ült teteme mellett, ők maguk voltak.

De hát ez mind elmúlt már.

Niels nagy fiu volt már, tizenkétéves, sőt a tizenharmadikát járta már. Hogy elkalandozó képzeletét kielégítse, nem volt már szüksége, hogy a bogáncs és a lapu között csapkodjon szét, csak úgy, mint a hogy fölfedezői álmait sem kellett gyöngye kagylóhéjakon tengerre bocsátania.

Elég volt most már erre egy könyv, meg a pamlag sarka, ha pedig nem volt elég, ha a könyv nem akarta elvinni a tenger partjára, olyankor meglátogatta Frithjofot és maga beszélte el neki azt a történetet, a mi a könyvben nem volt meg.

Kart karba öltve rótták az utat, egyikük beszélt s mind a ketten füleltek; de a mikor igazában kéjes élvezetre vágytak, a képzeletre világosságot akartak bocsátani, olyankor a szénapadlás illatos sötétségébe bujtak.

Ezek a történetké, a melyek éppen akkor értek véget, a mikor igazában összebarátkozott velük az ember, ezek a történetké ezenközben egyetlenegy nagy történetté nőttek meg, a mely véget sem ért, hanem nemzedékről-nemzedékre szállott. Mert ha megesett, hogy a hős nagyon megvénült, vagy hogy véletlenül meg talált halni, egyszerűen fiat adtak neki, a ki örökölte apja minden erényét s azonfelül olyan új tulajdonságai is voltak, amelyekre akkorjában éppen nagy sulyt vetettek.

Mindaz, a minek hatása volt Nielsre, a mit látott, a mit megértett, vagy a mit meg nem értett, a mit megcsodált, vagy a miről tudta, hogy meg kell csodálni - mindez belekerült a történetkébe.

Mint a hogy a patak vizét megfesti a kép, a mely tükréhez közel kerül és mint a hogy véletlenül tisztán, vagy homályosan és torzul, vagy hullámos, bizonytalanul remegő körvonalait adja csak vissza a képnek, vagy éppen egészen elmenti a maga színében és vonalai hullámzásában, azonképpen került a gyermek történetkéibe hol sajátos, hol idegen hangulat és gondolat, azonképpen jutottak beléjük emberek, események, az élet és a könyvek, - már a mennyire lehetséges volt ez.

Olyan volt ez, mint az élet, mely a való életen kívül játszódik le, mint valami kellemes, titkos rejtékhely, a melyben édes álmokban álmodhatta végig az ember a legszilajabb kalandokat is. Olyan volt, mint a tündérkert, mely a leghalkabb kézmozdulatra is megnyílik és míg minden más teremtetést kizárt, őt befogadta a maga gyönyörűségeibe; felül susogó pálmák zárták el; alul napfényből szőtt virágok, csillagokból való levelek, korallindák között száz örvény nyilott mindenféle vidékre és mindenféle időbe.

Ha erre az örvényre lépett az ember, ide jutott, ha amarra, oda jutott, - Aladinhoz és Robinson Crusoehoz, Vaulunderhez és Magnard Henrikhez, Klim Miklóshoz és Park Mongohoz, Simple Péterhez és Odysseushoz, - hogy az a kívánsága támadt végtére az embernek, bár volna már megint otthon.

X.

Egy hónappal azután, hogy Niels tizenkettedik születése napját ülte, két új arcz tünt föl Lönborggaardon.

Az egyik az új házitanító arcza volt, a másik Lyhne Edele-é.

Bigum ur, a házitanító, teológus-jelölt volt, a negyvenes évei felé járó ember.

Meglehetősen kicsiny termetű volt, de izmos, teherbíró, nagy erejű; széles mellű, magas vállu és bikanyaku. Karja hosszú volt, czombja izmos és rövid, lába széles.

A járása lassu volt, nehézkes és nyomatékos; karjának mozdulatai határozatlanok, egyéniség híján valók és sok helyet foglalók.

Arczát veres szakál lepte el, mint a vadembert, azonfelül szeplős volt az arcza és szőke jellegű.

Nagy, magas homloka sima volt, akár a fal, csupán a szemöldöke között huzódott egy-egy rézsutos redő; orra rövid volt és esetlen, szája nagy, az ajka vastag és üde színű.

A szeme volt legszebb rajta: világosak, szelid nézésűek és tiszták voltak. A szemgolyója mozgásán meglátszott, hogy rosszul hall kissé. Ez azonban nem akadályozta abban, hogy nagy barátja legyen a zenének és szenvedelmesen játszsziék a hegedűn. Mert, mint mondani szokta, nem a fülünkkel halljuk a hangokat; az egész testünk hallja őket: a szemünk, az orrunk és a lábunk és ha megtörténik, hogy a fül valaha cserben hagyja bennünket, a kéz azért csodálatos ösztönszerű zsenialitással rátalál a helyes hangra a fül segítése nélkül is.

De meg azután a füllel felfogható hangok végtére is mind hamisak és az, akinek kijutott a hangok élvezésének adománya, lelke mélyén láthatatlan hangszert őriz, melyhez képest a legfölségesebb cremonai hegedű is csak a vademberek hegedűjének nyiszorgása, mert azon a hangszeren a lélek játszik; ennek a hangszernek hurjaiból szakadnak föl az ideális hangok s az ő segítségével költötték a nagy zeneköltők halhatatlan műveiket.

A külső zene, mely a valóság levegőjén átrezeg, a melyet elkapdos a fül, nyomoruságos utánzás csak, a kimondhatatlan szóba öntésének dadogó kísérlete. A lélek zenéjével annyi

csak a hasonlatossága, mint a kézzel meggyurt, vésővel kivésett és mértékkel megmért szoborműnek a szobrász márvány-álmával, a melyet szem soha meg nem láthat, ajak soha föl nem magasztalhat.

Bigum ur érdeklődésének különben éppenséggel nem a zene volt a főtárgya. Mert ő első sorban filozófus volt. De nem azok közül a termékeny filozófusok közül való, a kik új törvényeket fedeznek föl és rendszereket építenek; ő kikaczagta rendszereiket, azokat a csigaházakat, a miket a gondolat végtelen birodalmán hurczol magával a tudós, abban a hitben, hogy a birodalom benne van a csigaházban.

És micsoda törvények: a gondolat törvényei, természeti törvények! - mintha törvényt fölfedezni egyéb volna, mint a maga korlátoltságára határozott kifejezést találni.

Addig látok, tovább nem, az ott a szemem határa, - minden fölfedezés ennyit jelentett csak, semmi egyebet; mert hiszen nem más szemhatár volt az első mögött és nem más, ismét más szemhatár szemhatár mögött, törvény törvény mögött, egész a végtelenségig?

Hát nem ilyen filozófus volt ő. Nem tartotta magát képzelődőnek, nem hitte, hogy tulbecsülné magát, de nem tudta behunyni szemét az elől a valóság elől, hogy értelme nagyobb területet ölel fel, mint egyéb halandóké.

Ha elmerült a nagy gondolkozók műveiben, úgy tetszett neki olyankor, mintha a gondolat szunnyadó óriásai között járna, a kik szellemi fényességében megfürödve, fölserkentek és tudatára jutottak erejüknek.

És így volt ez mindennel: minden idegen gondolat, minden idegen hangulat vagy érzés, a mi fölébredt benne, homlokán viselte feltámasztója jegyét, megnemesült; új értelmet kapott, hatalmas szárnyai támadtak és olyan erő duzzadt benne, a minőről alkotója nem is álmodott!

Hányszor fogta el szinte alázatos öröm lelkének bámulatos gazdagságán, szellemének azon a szilárd tudatán, hogy isteni eredetű és isteni hatalmu. Mert megesett olykor, hogy a világot és ennek a világnak jelenségeit egészen ellentétes nézőpontról ítélte meg, hogy a világot és a jelenségeket olyan föltevéseken át szemlélte, a melyek annyira különböznek egymástól, mint a nappal az éjszakától; a nélkül azonban, hogy a magaválasztotta nézőpontok és föltevések, bár csak egy pillanatnyira is urrá lehettek volna rajta, csak úgy, mint a hogy az isten, a ki a bika vagy a hattyu képét öltötte magára, nem lett azért sem bikává, sem hattyuvá, meg nem szünt istennek lenni.

És senki olyan nem akadt, a ki meg is sejtette volna bár, mi lakozott benne.

Vakon ment el mellette mindenki; de hogy annyira megvetette az embereket, örült a vakságuknak.

Ám következék el a nap, a melyen megtörik szeme és szellemének fölséges épülete alapjában meginog és összedől, mintha sohasem lett volna; de semmi olyan kezeműve - egy írott czimecske sem marad, a mi hirt adhatna arról, mi veszett el vele!

Nem akarta, hogy a mindent félreismerő világ rányomja lángeszére a töviskoronát, de épp olyan kevéssé kért elismerése meggyalázó bibor köntöséből is. Felujjongott arra a gondolatra, hogy nemzedék nemzedékre hal meg, születik és hogy ezeknek a nemzedékeknek legnagyobbjai életüket adnák érte, hogy elérjék azt, a mit ő marka pusztá kinyitásával megadhatott volna nekik.

Sajátságos meglepéssel töltötte el, hogy az állása, a világban elfoglalt helyzete olyan szerény, mert hiszen micsoda nagyszerű tékozlás volt az, hogy szellemét gyermekek oktatására fecsérelték, - micsoda örült képtelenség, hogy idejét a szükös napi kenyérrel fizették meg, minő gigasi visszásság, hogy ezt a kenyeret is szegény, közönséges emberek ajánlására

kereshette csak meg, a kik szavukkal álltak helyt derekasságáról, hogy alkalmas ember a házitanító nyomoruságos mesterségére.

Pedig a vizsgálaton megbuktatták!

Oh, csodálatos kéj volt, a hogy érezte, mint tolja őt félre a lét brutális butasága, akár az értéktelen polyvát, holott az üreset, a tartalmatlant arany szemként becsüli meg; pedig az a tudat élt benne, hogy a legjelentéktelenebb gondolata is egy egész világgal ér föl.

De volt idő, hogy magánosságának nagysága sulyosan és nyomasztóan nehezedett reá.

Oh, a mikor órák hosszant, szent csöndességbe merülten, magát hallgatta, magára lesett, majd pedig ismét megnyílt füle és megnyílt szeme a körülötte zsibongó életnek, hányszor érezte, hogy minő idegen tőle az ő nyomoruságos és mulandó mivoltában; hányszor járt úgy, mint az a szerzetes, a ki megleste az erdőben a paradicsom-madárnak egyetlen énekfutamát és mikor hazament, úgy érezte, hogy száz esztendő mult el, a mióta otthon járt. De ha a szerzetes magánosan élt az idegen környezet közepette, mely az ismerős sirok között nyüzsgött, mennyi-szerte magánosabb volt ő, a kinek kortársai meg sem születtek még.

A kishitőségnek ilyen pillanataiban azon a vágyon érte magát, hogy szeretne lesülyedni a közönséges halandók tömegéhez, szeretne osztozni hitvány sorsukban, hogy polgár lehessen a nagy földgolyójukon és polgár a kis egükben.

De csakhamar magára eszmélt ismét.

XI.

A birtok másik vendége Lyhne Edele kisasszony, Lyhne huszonhatesztendős huga volt.

Sok esztendő óta lakott Kopenhágában, kezdetben az édesanyjával, a ki, mikor özvegygé lett, a fővárosba költözött; édesanyja halála után pedig gazdag nagybátyjánál, Neergaard államtanácsosnál.

Az államtanácsos nagy házat vitt és középpontja volt a társadalmi életnek úgy, hogy Edele a báloknak és ünnepségeknek valóságos forgatagába került.

Mindenfelé megbámulták és nyomon követte mindenütt a bámulat hűséges árnyéka: az irigység is. Annyi szó esett róla, a mennyi csak eshetik arról, a ki semmi rosszat sem követett el; és ha a férfiak között a város három szépéről folyt a szó, mindig sok olyan szavazó akadt, a ki a három jelölt közül az egyiknek nevét kitörölte és Lyhne Edele-ét írta helyébe; de soha meg nem tudtak egyezni azon: a két szép közül melyik tágitson, - már a harmadikról, arról egyáltalán szó sem lehetett.

A nagyon fiatal emberek természetesen nem csodálták meg.

Féltek kissé tőle és kétszer olyan ostobának érezték magukat társaságában, mint a minők voltak igazában, mert Edele a türelemnek, a gúnyosan tettetett türelemnek meglehetősen megsemmisítő kifejezésével hallgatta meg őket; türelmes hallgatása nagyon érthetően megmondta nekik, hogy betéve tudja már a mondanivalójukat.

Mindarra, a mit jelenlétében mondtak, mindarra az igyekezésükre, hogy megnőjenek Edele és a maguk szemében, a minek kedvéért adták a petyhüdtet és vad ellentmondásokkal dobálództak, vagy a mikor kétségbeesésük tetőpontját érte, arczátlan vallomásokkal állottak elő, - mindezekre a kísérletekre, a mik fiatalos, meg nem okolt átmenetekben érték egymást, lagymatag mosoly volt csak a válasz, a vesében olvasás végzetes mosolya, a mely arczába

kergette a boldogtalannak a vért és azt az érzést támasztotta benne, hogy annak az irgalmatlan pókhálónak ő a százegyedik fogoly legye.

Azonfelül sem abból a lányosságból, sem abból a tüzességből nem volt semmi a szépségében, a mi annyira megmámorosítja az ifju sziveket.

Az idősebb szivekre és a nyugodtabb fejekre ellenben sajátos vonzóereje volt szépségének.

XII.

Magas termetű volt.

Sűrű, nehéz haja szőke volt, de olyan sápadt, vöröses fényű, mint az érett buza; két keskenyedő sáv alakjában vonult le nyakáig s ott aztán kissé szőkébb árnyéklatu volt, mint a többi része; nagy sűrű fürtökbe göndörödött.

A magas, éles körvonalu homlokon határozatlanul, vonalat alig képezve, húzódott el a világos színű szemöldök. A nagy, világosszürke, tiszta szemet nem emelte ki a szemöldök és a könnyű, finom szempillák sem vetettek reá változékony árnyékot.

Volt benne valami meghatározhatatlan, valami tétovázó; örökké teli tekintettel és nyíltan nézett az emberre; semmi sem volt benne azokból a dusan árnyékolt oldalt pillantásokból, azokból az elkapott, futólagos villámokból, - természetellenesen éber, meggyőzhetetlen és kikutathatatlan volt.

Egész arcjátékának színtere az ajk alsó fele volt, az orrcimpák, a száj és az áll. A szem csak nézőként szerepelt. Kiváltképp a szájban volt sok kifejezés, a mély szájszögletekben, az élesen megrajzolt körvonalakban és a fölséges metszésű ajakban. Csupán az alsó ajak elhelyezkedésében volt valami kemény, a mi mosolygáskor olykor fölengedett ugyan, viszont azonban máskor brutális kifejezést adott a szájnak.

A kar és a váll szigorú formájához képest szinte erőszakos lendületű háttól és duzzadt kebeltől kihívó, valami mámorító tropikus kifejezést nyert Edele, a mit fokozott bőrének vakító fehér színe és ajkának beteges, vérvörös színe; a hatás, a mit így az emberben keltett, elbájoló, de aggodalmas is volt.

Egészen véve volt az ő magas, karcsu csipőjű termetén valami mesterségesen stilszerű, a minek hatását, főként a báli ruháin, céltudatos művészettel tudta fokozni s a mi, jóllehet fenszóval adta bizonyosságát műértelmének, mégis az izetlenséggel volt kissé határos. Ám ez csak arra vala jó, hogy egygyel több csábító tulajdonságot fedezzünk föl benne.

XIII.

Semmi sem lehetett volna gáncsolhatóbb és korrektebb a viselkedésénél.

Abban, a mit mondott és abban, a mit magával szemben megengedett, betartotta a legszigorubb illendőség határát és egész kacérsága mindössze az volt, hogy legkevésbé sem adta a kacért, hogy irgalmatlanul vak volt a maga keltette hatás iránt és imádói között semmiféle különbséget sem tett.

De éppen azért álmodoztak ezek mind mámorító álmokat arról az arczról, a mely az álarcz alatt kell, hogy rejtőzködjék, ezért biztak benne, hogy parázs lappang a hó alatt és szimatolták ártatlansága körül a romlottság lehelletét.

Egyikük sem lepődött volna meg azért rajta, ha azt hallja, hogy Edelének titkos szeretője van, de viszont egyikükben sem lett volna bátorság arra, hogy a szerető nevét tudakolni merje.

XIV.

Ilyen volt Lyhne Edele.

Hogy a fővárost odahagyta és Lönborggaardba jött, annak oka abban volt, mert a társaság szakadatlan szórakozásait, a báloknak és álarczosmeneteknek ezeregy éjszakáját megsínylette egészsége.

A tél vége felé olyan jelek mutatkoztak, a melyek arra vallottak, hogy melle nagyon meg van támadva; az orvos vidéki levegőt, nyugalmat és tejet ajánlott neki, csupa olyat, a minek bővében volt jelenlegi tartózkodási helyén. De viszont elviselhetetlen unalom szállta meg itt és egy hét sem telt bele, emésztő honvágy ragadta meg, - honvágy Kopenhága után.

Egyre-másra irta rimánkodó leveleit, a melyekben sürgette, hogy vessenek véget száműzetésének, sőt a sorok közt megírta azt is, hogy a honvágy nagyobb ártalmára van, mint a mennyire hasznára válik a levegő. Az orvos azonban annyira ráijesztett ezenközben az államtanácsosra, hogy emez, akárminő szivettépően panaszkodott is Edele, kötelességének vélte adni a siketet.

Nem éppen a szórakozásoknak érezte olyan keservesen hiját, de megszokta, hogy élete a zajos városban füle hallatára csengjen el.

Pedig hát itt a vidéken akkora volt a csendessége a gondolatoknak, szavaknak és akkora volt a csöndesség a szemekben, hogy az ember örökké magát hallotta, olyan kérlelhetetlenül tisztán és nyilvánvalóan, mint a hogy az óra ketyegését halljuk álmatlan éjszakákon.

És azután tudni azt, hogy a kik odaát élnek, úgy élnek most is, mint azelőtt, olyan érzés volt ez, mintha meghalt volna már és a levegőn át a tánczterem elhaló hangjait hallaná a csendes éjszakán sirjába szállni.

Nem akadt itt senki olyan, a kivel szóba állhatott volna, mert soha meg nem értették szavának azt az árnyéklatát, a mely életre kelti a szót; megérteni megértették, mert hiszen dánul mondta, de csak olyan homályosan, olyan körülbelül, mint a hogy az olyan idegen nyelvet érti meg az ember, a mely szokatlan a fülének.

Nem is sejtették, mire, vagy kire czéloz a mondatnak kiélesedett hangsulya; nem is álmodtak róla, hogy ez a röpke szó idézet, amaz a másik pedig, éppen abban a formájában, új változata egy népszerű szójátéknak.

Ők maguk becsületes takarékossgal beszéltek; mondataik mögül kiütköztek a grammatika bordái és a szóval betű szerint való értelmében éltek, mintha az imént szedegették volna csak ki a szótárból.

Már csak a hogy a »Kopenhága« szót is kimondották. Hol titokzatos nyomatékkal, mintha olyan helyről volna szó, a hol kis gyermekeket esznek az emberek, hol olyan távolságot kifejező árnyéklatával a hangnak, mintha az a város Afrika közepén volna, vagy pedig ünnepies hangon, a miben benne reszketett a sok világtörténelem, akár ha Ninivét, vagy Karthágót mondtak volna. A lelkész mindig Axelvárosnak hívta, de olyan elragadtatással, mintha valamelyik régi kedvesének nevét idézte volna föl vele. Senki sem tudta közülok a Kopenhága szót úgy kiejteni, hogy azt a várost jelentse, mely az Östergade és Kongens Nytorvnak mind a két oldalán Vesterpooltól a városig nyulik be.

És így volt ez mindennel, a mi szót csak kiejtett a szájuk: és a mit tettek, miveltek, azzal is szakasztottan így volt.

Semmi sem tetszett neki Lönborggaardban; az étkezés ideje, mely a nap járása szerint igazodott, a szekrények és fiókok levendulaillata, a spártaias székek és egyáltalán a vidékies butorok, melyek a falnak támaszkodtak mind, mintha félnének az emberektől.

Még a levegő is bántotta; sétára nem mehetett az ember, hogy a réti széna és mezei virágok nyers illatát ne vigye haza a hajában és ruhájában, akár csak a mázsálóból került volna ki.

Roppant kellemes volt azután az is, hogy Edele néninek szólitották.

Micsoda hangzása volt ennek a szónak!

XV.

Ám ezt megszokta idővel; de eleinte meglehetősen hideg volt e miatt Nielshez való viszonya.

Niels nem sokat törődött vele.

De egy augusztus eleji vasárnapon az történt, hogy Lyhne, meg a felesége látogatóba mentek és Niels meg Edele kisasszony otthon maradtak.

Délelőtt megkérte Edele Nielset, hogy kössön neki buzavirágból bokrétát, de a fiu megfeledezett róla és később, délután jutott csupán eszébe, a miközben Frithjoffal szanaszét hancurozott. Hamarosan leszaggatta a virágokat és szaladt velük haza.

Hogy a házban nagy volt a csöndesség, azt gondolta, a nénje aluszik; azért óvatosan osont át a szobákon.

A nagyterem küszöbén megállott és nagy csöndesen az Edele ajtajához készült lopódzni.

A szoba csupa napfény volt; egy nagy virágos neria édes mandulaillattal árasztotta el a levegőt. A mi zaj hallatszott, halk csobbanás volt az legfőlebb, az is olyankor hangzott a virágasztal felől, mikor az aranyhalacskák megmozdultak üvegmedencéjükben.

Niels halk lépéssel mérte végig a szobát; két karjával sulyegyenben tartotta magát s nyelvét fogai közé szitta.

Vigyázva markolta meg a kilincset, mely, hogy a nap megmelegítette, szinte égette a kezét és lassan, óvatosan, ránczba vont homlokkal, elszorítva szemhéját - fordított egyet rajta.

Kinyitotta kissé az ajtót, bedugta fejét az ajtórésen és egy székre helyezte a bokrétát. Odabenn sötét volt, mintha a függöny le volna bocsátva s a levegő nedves volt az illattól, a rózsasárga illatától.

A hogy meghajolva állt ott, csak a padlót fedő világos színű szalmaszőnyeget látta, az ablak-alja faburkolatát és a pipere-asztal lakkos lábát; de a mikor fölegyenesegett, hogy visszahúzódjék, megpillantotta a nénjét.

Fantasztikus cigányleány-ruhában hevert a hosszú kerevet tengerzöld atlaszán. Hanyatt feküdt, állát előre tolva, nyakát kinyújtva, homlokát visszavetve, hosszú, megoldott haja pedig lefolyt a pamlag támláján, le a padmalyra. Egy mesterséges gránát virág volt a szigetre tűzve, melyet a bronzszínű bőrczipő alkotott a sápadt aranyszínű folyam közepette.

Ruhájában sok volt a szín, de megannyi tompított szín. Sötétkék, halovány veres, szürke és narancsszín lángocskák mintázta fénytelen, vastag szövetből való fűző szorult egy fehér selyemre, a melynek rendkívül bő ujjai a könyökön alul omoltak le. A selymen vöröses fény játszadozott és helyenkint vörös aranyfonál huzódott át szövedékén.

A kankalinszínű bársonyból készült, szegély nélkül való szoknya nem volt fodorba rakva, hanem lazán terült ki rézsutos ránczokban a pamlagon.

Térdén alul mezitelen volt Edele lába és egymásra rakott bokáit halvány korallból való nagy nyaklánczczal kötötte össze. A padlón egy szétnyitott legyező, a melynek rajza kerékalakba rakott kártyákat ábrázol; odább egy pár világos-barna selyemharisnya, a melyek közül az egyik egészen össze volt sodorva, a másikon pedig, a mely simán terült ki, még jól megismerszett az alakja, meg a pirossal kivarrott sarok-csücsök.

Ugyanabban a szempillantásban, melyben Niels meglátta a nénjét, amaz is észrevette őt.

Önkéntelenül megmozdult könnyedén, mint a ki föl akar emelkedni; de mást gondolt, mert nem mozgott fektéből, csak a fejét fordította kissé felé és kérdő mosolygással nézett a fiura.

- Itt van? - mondotta Niels és odalépett hozzá a virággal.

Edele utána nyult, hirtelen tekintettel összevetette a virágok színét ruhája színével, azután fáradtan dűnnyögte: »lehetetlen« és leejtette a virágokat.

Keze elutasító mozdulatával megakadályozta Nielst abban, hogy fölvegye ismét.

- Add ide azt, - mondotta - és egy piros üvegcsére mutatott, a mely lába előtt hevert egy összegyűrt zsebkendőn.

Niels odalépett; piros volt, mint a vér és a hogy a sápadt-fehér, lassan gömbölyödő ikrák és a hosszú, keskeny lábak fölé hajolt, a melyeknek alakjában volt valami az emberi kéz intelligenciájából, hirtelen szédülés környékezte. És mikor ugyanabban a szempillantásban az egyik lábujj is hirtelen mozdulattal meggörbült, azon volt, hogy menten összerogyik.

- Hol tépted a buzavirágokat? - tudakolta Edele.

Niels összeszedte erejét és feléje fordult:

- A lelkész ur rozsföldjén, - mondotta olyan hangon, a melyen maga is el kellett, hogy csodálkozzék, annyi volt benne a csengés.

Föl se nézett, úgy adta oda neki az üvegcsét.

Edele észrevette mozdulatát és csodálkozva nézett reá. Hirtelen elpirult, az egyik könyökére támaszkodva, fölemelkedett és ruhája alá vonta lábát.

- Eredj, eredj, eredj, eredj... sürgette félig-meddig boszusan, félig-meddig zavartan és minde-nik szóra rá-rálocscsantott egyet Nielsre a rózsacszettel.

Niels kiment.

XVII.

Hogy becsukódott mögötte az ajtó, Edele lassan lecsusztatta a lábát a kerevetről és kíváncsian nézett végig rajta.

Sebes, bizonytalan lépéssel sietett ezen közben Niels a termeken át szobájába.

Egészen zavart volt, csodálatos zsibbadtság állt a térdébe és valami fojtogató érzés a torkába. Levetette magát a szofára, lehunyta szemeit, de csak nem tudott megnyugodni. Valami megmagyarázhatatlan nyugtalanság kerítette hatalmába, a lélekzete nehezen járt, mint nagy félelem idején szokott és jóllehet leszorította szeme héját, a világosság azért egyre kinozta.

Hova-tovább változott az érzése; úgy tetszett, mintha meleg, nyomasztó levegő ömlenék végig rajta és gyámoltalanul bágyadttá tenné. Olyanféle érzése volt, mint a minő álmában támad az embernek, a mikor valami hív, szólít bennünket és olyan szívesen mennénk a hívásra, de lehetetlen a lábunkat megmozdítanunk; és forróság üt ki rajtunk eszméletlen állapotunkban, beteggé tesz a vágy, hogy el tudjunk mozdulni, örvénybe kerget a hívó szó, a mely hiszen nem tudja, hogy meg vagyunk kötözve. És Niels türelmetlenül sóhajtott, mint a beteg és kétségbeesetten nézett szét a szobában; soha oly boldogtalannak, soha olyan magánosnak, kivertnek és elhagyottnak nem érezte magát.

Leült az ablak elé, bele a napfénybe és sirt.

Ettől a naptól fogva gyötrelmes boldogságot érzett Niels Edele közelében.

Nem ugyanolyan teremtés volt már ő, mint a többi, hanem csodálatosan fenséges lény, a kit istenivé tett egy sajátos szépség misztikuma; és szívének melegítő boldogsága telt benne, ha elnézhette, ha szíve mélyén térdre vethette magát előtte, ha magakinzó alázatosan csuszkodott lába előtt.

Szóval olyan erőssé nőtt meg benne az imádás vágya, hogy hódolata valami külső alakban igyekezett kitörni belőle. És ekkor megleste a kedvező pillanatot, beosont Edele szobájába és mint a hogy előre megállapodott benne, végtelen számu csókot nyomott az ágya előtt elfutó kis szőnyegre, Edele cipőjére, vagy akármféle ereklyéjére, a mi éppen elébe került.

Nagy szerencseszámba vette azt a körülményt, hogy épp azon időtájt fokozták le vasárnapi kabátját hétköznapi kabáttá; mert a rózsaczet illata, a mely megragadt ruháján, hatalmas talizmánja volt, a mely mintegy varázstükörben olyannak idézte föl neki Edelét, a minőnek akkor látta, abban a cigányleány-ruhában, a hogy ott pihent a zöld kereveten.

A mi mesét mondott Frithjofnak, örökké bennük kóválygott ez a kép s a boldogtalan Frithjof ettől fogva soha sem volt biztosságban a mezitlábas hercegkisasszonyoktól; ha mikor az őserdő sűrűjén vergődtek át, folyondárból kötött függőágyukból szolongatták; ha a hegyibarlangba menekültek a vihar elől, olyankor fölemelkedtek bársonyos, puha mohágyukról és isten hozottal fogadták: a mikor löportól feketén, vértől pirosan, hatalmas kardcsapással fészitette föl a kalóz hajókamráját, ott találta őt a kapitány kerevetén. Nagyon untatták elvégre is Frithjofot, a ki föl nem tudta érni észszel, miért lettek ők egyszerre olyan nélkülözhetetlen kísérőivé a derék hősöknek.

XVIII.

Akárminő magasba emeli is trónusát az emberfia, akárminő szorosan csatolja is homlokára a kivétel tiaráját, mely a lángésznek jelképe, mégsem lesz biztos benne sohasem, nem úgy jár-e vajjon, mint néhai Nabukodonozor király, a kit az a sajátos szeszély szállott meg, hogy négykézláb csuszkáljon a földön és az alsórendű állatokkal egyetemben legelje a mező fűvét.

Bigum ur is így járt: egész egyszerűen beleszeretett Edelébe.

És semmit sem metszett vele, hogy a világtörténetet kiforgatta valójából, csak hogy mentséget találjon szerelmére; semmit sem ért vele, hogy Beatrice-jének, Laurájának, Colonna Victóriájának nevezte Edelét, mert a mesterséges glóriát, a melybe szerelmét belevonta, épp oly

hamarosan, mint a hogy felgyújtotta, sötétségbe borította a kérlelhetetlen igazság, a mely azt mondotta, hogy csupán Edele *szépségébe* szeretett bele; hogy nem szívének, vagy szellemének tulajdonságai ejtették meg, hanem csak az eleganciája, könnyed nagyvilági modora, biztos föllépése, sőt kissé a graciózus hetykesége is. Akárhogyan nézte is, mindenképpen olyan szerelem volt ez, a mely nagyon alkalmasnak látszott arra, hogy szégyenkező csodálattal töltse el az emberfia állhatatlanságán.

De hát mit törődött vele! Mi ellenvetésük lehetne azoknak az örök igazságoknak és időközi hazugságoknak, a melyek, mint láncszem a láncszembe, kapaszkodtak abba a sulyos pánczélba, a mit ő úgy hívott, hogy a »meggyőződése« - mi ellenvetésük lehetne mindezeknek szerelme ellen?! Hiszen ők volnának az élet ereje, veleje, magva - ám mutassák meg az erejüket! Ha gyöngébbek, hát akkor el kell szakadniok; ha erősebbek... Ámde elszakadtak, szétfoszlottak, - foszladozó fonálból vetélt nyomoru szövet voltak.

Mit törődött Edele az örök igazságokkal!? És mennyiben lehettek segítségére a hatalmas gondolatok? Talán hogy a végtelenség mélységeit járó gondolataival hódíthatná meg? Érték nélkül való, hiúságos volt mindene.

És ha lelke, a maga fönségességében százszor akkora fényességet árasztott is, mint a nap - mit ért vele, a mikor a lelke diogenesi köpönyeg szegényes darócza alatt vonult meg?

Alakot! alakot! Adjátok nekem az alak harmincz ezüstpénzét és vegyétek érte cserében egész tartalmamat! Adjátok rám Alcibiades testét, Don Juan köpenyét és akármelyik apród rangját!

De hát mind ennek hijával volt.

És Edele éppenséggel nem vonzódott a filozófusi természetű esetlen emberhez, a ki az élet minden eseményét és mozdulatát az abstractió barbár meztelenségében vizsgálta meg s a kijelentéseiben volt ezért valami lármás föltétlenség, a mi kellemetlen bizonyossággal vált ki belőle, körülbelől, mint a dob szava, a mikor pianissimo közepette ütik meg.

Modorának tulhajtottsága, az a mód, a hogyan megrendíthetetlen állásba vágódott minden csekély kérdéssel szemben, akár az izomember, a ki vasgolyókkal készül hajigálózni, - nevetségessé tette őt Edele előtt. És módfelett izgatta vele, mikor a maga ítélkező erkölcsi érzékével, minden könnyedén odalehelte érzésről indiszkrét módon lerántotta az ismeretlenség leplét azzal, hogy neveletlenül a maguk nevéen nevezte őket, ha a társalgás során el akartak illanni előle.

Nagyon jól tudta Bigum, minő kedvezőtlen hatást keltett a leányban - és minő reménytelen volt a szerelme; tudta, de csak úgy, mint a hogy akkor tudja az ember, a mikor lelke egész erejével reménykedik benne, hogy a tudása megcsalja.

Hiszen végsőnek ott a csoda; és ha nem is történik csoda - de *történhetnék!*

Ki tudja? Hátha csalódásban élünk! Hátha az elme, az ösztön, az érzékek, noha tiszták és átlátszók, mint a napfény, mégis megcsalnak bennünket; hátha éppen az értelem hiján való bátorság az, a mire szükségünk van és a reménység lidérczfénye után kell vetnünk magunkat, a mely vágytól forrongó szenvedélyeink fölött lebeg.

Csak a mikor a döntés ajtaja becsapódott, csak ekkor, ekkor markolnak a bizonyosság jeges karmai az ember keblébe, hogy lassan, lassan megkörmökezzék szívünk finom rosta reményfonalát, a melyen boldogságunk függ; a fonál elszakad, a mi rajta csüggött, lehull, a mire összetapossák és a sivár ürességet végighasítja a kétségbeesés éles szavu kiáltása.

A mig kételkedni lehet, senki sem esik kétségbe.

XIX.

Egy napsugaras szeptemberi délutánon az ó divatu falépcső alján ült Edele, a melynek öt-hat lépcsőfoka vitt le a kertiszobából a kertbe.

Mögötte szélesre ki volt tárva az üvegajtó és szárnyai a fényes veres és zöld vadszöllő-indáknak támaszkodtak, a melyek végigfutottak a falon.

Fejét a szék támlájára hajtotta; a széken nagy, fekete mappák voltak s Edele egy rézmetszetet tartott a kezében.

A lépcsőalján, a lépcsőfokokon és a kertiszoba tölgyfapadmalyán végighuzódó halvány zöld gyékényszőnyegen színes lapok hevertek, a melyek byzanci mozaikokat ábrázoltak.

A legalsó lépcsőfokon fehér szalmakalap hevert, mert Edele feje födetlen volt; a hajában nem volt egyéb disz, mint egy aranyból, filigrán-munkával készült virág, a melynek rajza megfelelt a karperecze rajzának, a melyet viszont magasra feltolva hordott karján.

Fél-világos színű szövetből készült, fehér és világoskék-sávós ruháját szürke- és narancsszínű senilia szegte be s azonfelül ugyanilyen színű apró rózsácskák diszítették. Világos félkeztyű feszült meg karján a könyökéig. Világosszürke selyemből való volt, csakugy, mint a czipője.

Egy rengeteg vén kőrisfa lecsüngő ágain át sugarasan szivárgott át a napfény a lépcsőre és a hűvös, áttetsző árnyékba egész réteg fényes vonalat rajzolt, a melyek aranyporral töltötték meg körös-körül a levegőt és napfoltokat szórtak a lépcsőfokokra, az ajtóra és a falra; olyan volt, mintha az átluggatott árnyékon a maga színeivel világítana át az egész: fehér színt szórna Edele fehér ruhája, bíborpirost a bíborajka és sárgát, borostyán-sárgát, a borostyán-szőke haja. És köröskörül száz egyéb szín szikrázott még: kék, arany, barna, fehér, tükörfényű és piros és zöld.

Edele kiejtette kezéből a rézmetszetet és reménytelenül vetette föl szemét - szemével némán panaszkolta a sóhajt, a melyet fáradt volt kisóhajtani magából.

Majd felült egyenesen s olyat mozdult, mint a ki elzárkózik a külső világ elől és magába vonul vissza.

XX.

Ebben a pillanatban fordult be az uton Bigum ur.

Edele fáradt, pislogó tekintettel nézett rá, mint a gyermek, a ki végtelen kényelmeset fekszik és álmosabb, hogysen megmozdulna, de mégis kíváncsibb, semhogy lehunyná a szemét.

Bigum urnak uj nemezkalapja volt a fején.

Egészen elmerült magába és olyan hevesen gesztikulált tombak-órájával, a melyet kezében tartott, hogy a vékony ezürtláncz, a melyre rá volt erősítve, minden pillanatban elszakadni készült. Hirtelen mozdulattal zsebébe csusztatta azután az órát, türelmetlenül megrázta a fejét, boszusan markolta meg kabátja hajtókáját, haragosan rándított egyet egész testén, ugy folytatta útját. Homloka mint az ábra ugy mutatta egész zord, reménytelen dühét, a mi az olyan emberben forr, a ki a tulajdon kinzó gondolatai elől menekül, pedig hát tudja, hogy hiába menekül.

Edele kalapja állította meg, mely a lépcső lábánál hevert és fehér színével elütött az ut sötét színű kavicsaitól.

Óvatosan, mind a két kezével fogta meg, vette föl és ugyanabban a szempillantásban meglátta Edelét és miközben hiába keresett szavakat, egyre fogta még, oda nem adta neki.

Egyetlen egy gondolat nem ötlött agyába, egyetlen szó nem csuszott ajkára és tompa nézéssel, mint a ki bénító tépelődésbe merült, meredt maga elé.

- A kalapom az, Bigum ur, - szólitotta meg Edele, hogy a zavart hallgatásban zavarba ne essék maga is.

- Csakugyan, - felelte a házitanító sebesen, mint a ki boldog, hogy más is észreveszi a hasonlatosságot, a mely föltűnt neki.

A következő pillanatban azonban elvörösödött felelete gyámoltalanságán.

- Itt volt... - sietett hozzátenni - _ itt a földön, így... igen, így volt...

És azon való megkönnyebbültében szinte boldogan, hogy bár ilyen szegényes életjelt is sikerült magáról adnia, roppant körülményesen, mint a hogyan a zavarodott ember szokta, mutatta meg neki, hogyan találta a kalapot.

Különben pedig egyre a kezében szorongatta még.

- Meg akarja talán tartani? - tudakolta Edele.

Bigum nem tudta, mit feleljen.

- Ugy értem, hogy nem volna-e szives ideadni? - magyarázta neki a leány.

Bigum fölment néhány lépcsőfokon, azzal odanyújtotta neki a kalapot.

- Lyhne kisasszony, - mondotta - kegyed azt gondolja... Nem szabad azt gondolnia Lyhne kisasszony... nagyon kérem, engedje meg, hogy beszéljek; azaz, hogy... hiszen semmit sem mondok, csak legyen hozzám türelemmel!... Szeretem önt, Lyhne kisasszony, kimondhatatlanul, kimondhatatlanul: leirhatatlanul szeretem! Óh, ha volna szó, a mely ki tudná fejezni a rabszolga bámuló félelmét, a vértanu rajongó mosolyát, a számüzött végtelen honvágyát, azzal a szóval mondanám meg önnek, hogy szeretem! Óh, engedje meg, hogy szóljak, hallgasson meg, hallgasson meg, ne taszítson el magától! Ne higye, hogy örült reménykedéssel sértem tán meg; nagyon tudom én, minő semmi vagyok az ön szemében, minő otromba és visszataszító! Igen, visszataszító! Nem feledem el, hogy szegény vagyok... igen, tudja meg, olyan szegény, hogy édesanyámnak szegényházban kell tengődnie... azt mondom, *kell*, olyan végtelenül szegény vagyok én! Igen, kisasszony, zsolddal fizetett, alázatos szolgája vagyok én az ön bátyjának és mégis van egy világ, a melynek én vagyok az uralkodója, hatalmas, büszke, dus uralkodója, fejem körül a győző glóriája ragyog, nemes vagyok, mert megnemesített az az ösztön, a mely az égi tüzet raboltatta el Prometheus-szal az istenektől és testvére vagyok ott mindazoknak a nagy szellemeknek, a kik valaha a földet járták és a földet járák; én értem önt, mint a hogyan a magához hasonlót érti az ember; soha olyan magasra nem tudott ön repülni, hogy szárnyaim erejével utól ne érhettem volna! Ért ön engem? Elhiszi, a mit mondok? Óh, ne higyen nekem, nem igaz, - az a gnómalak vagyok csak, a ki most ön előtt áll. Minden odavan, mert ennek a szellemnek rettenetes tévedése megbénította szárnyaimat; lelki szememből kivesz a látóerő, a szívem elszárad, a lelkem elvérzik s gyáva vértelenné satnyul! Óh, kisasszony, mentsen meg magamtól, - ne forduljon el gunyosan! Sirjon rajtam! Sirassa meg Rómát, a mely lángba borult!

Ott a lépcsőn térdre roskadt; a kezét tördelte. Arcza sápadt volt, a fájdalom eltorzította; fogát görcsösen szorította össze; szeme könnyben uszott és egész teste reszketett az elfojtott zokogástól, a mely sipoló lélekzéssel tudott csak kiszakadni belőle.

Edele nem kelt föl helyéről.

- Ember, uralkodjék magán! - mondotta és szaván átcsengett halkan a részvét. - Uralkodjék magán, ne hagyja el magát annyira, legyen hát férfiu. Keljen föl; menjen le a kertbe; igyekezzék lecsillapodni.

- Hát egyáltalán nem tud engem szeretni? - nyögte Bigum olyan halkan, hogy szinte lehetetlen volt meghallani. - Óh, rettenetes!... Egyetlen olyan szikra sem izzik lelkemben, a mit kész ne volnék meggyalázni, eloltani, megölni, ha megnyerhetném vele. Ha az örülettel kínálának meg és az örület látomásaiban enyém lehetne ön, enyém lehetne - azt mondanám: imhol az agyvelőm, markolatok bele könyörtelen kézzel csodálatos szövevényébe, szaggassátok szét benne a finom fonalakat, a melyek az emberi szellem sugárzó diadalmi szekérével fűzik egybe éneket, ám hadd zuhanjak le az anyag iszapjába, hadd robogjanak át rajtam a szekér kerekei, hadd induljanak fényes útján mások a Világosság felé! Ért ön engem? Érti-e: ha az ön szerelme véges volna, ha meg volna fosztva minden ragyogásától, tisztasága fenségétől, ha beteg rémlátomás volna csak, térdre borultan venném el akkor is, mint a szentelt ostyát. De hiábavaló a mi a legjobb bennem, hiábavaló a mi legrosszabb! A naphoz kiáltok föl, de nem süt reám; a szoborhoz, de nem felel. - Felelni! - Mit is felelhetne arra, hogy szenvedek? Azokra a kimondhatatlan kinokra, a melyek lelkem lelkét legmélyebb gyökeréig hasogatják; arra a gyötrelmekre, a mely sérti önt és a sértődés hideg érzését ébreszti csak fel önben, semmi egyebet! Szíve mélyén gunyosan kacagja le a szegény házitanító lehetetlen szenvedélyét!

- Megbánt vele, ha ilyet mond, Bigum ur - felelte Edele és felállott.

Bigum is fölállott.

- Nem kacagom le. Azt kérde, nincs-e semmi reménység az ön számára és én azt felelem: nincsen, nincsen semmi reménység - és ez nem nevetni való. De engedje meg, hogy figyelmeztessem valamire. Az első pillanattól fogva, hogy reám kezdett gondolni, tudhatta, minő lesz a válaszom és ön tudta is, ugy-e? Tudta mindig, attól az első pillanattól fogva, de mégis hagyta, hogy minden gondolata, minden vágya a felé a cél felé törjön, a melyről tudta, hogy soha el nem éri. A szerelme nem sért engem, Bigum ur, de kárhoztatom érte; azt tette csak ön is, a mit olyan sokan. Lehunyjuk szemünket a való élettel szemben, nem akarjuk meghallani a »nem«-et, a mely vágyódásunknak útját szegi; meg akarunk feledkezni a mély örvényről, a melyre rámutat, az örvényről, a mely vágyódásunk és vágyunk tárgya között tátong. Minden áron valóra akarjuk váltani álmunkat. De hát az élet nem vet ügyet az álmokra; egyetlenegy akadályt sem álmodhatunk el a valóságból; és jajgatva fetrengünk végre abban az örvényben, a mely nem változott, a mely most is olyan, mint volt öröktől fogva; mi azonban, mi megváltoztunk, mert azokkal az álmokkal felizgattuk minden gondolatunkat, a végsőig feszítettük vágyódásunkat, epedésünket. De az örvény nem lett keskenyebbé és minden izünk fájó vágygyal kíván átkerülni rajta. De nem, örökké nem, sohasem. Bár hallgattunk volna idején magunkra - ám minden késő már: boldogtalanok vagyunk!

Elhallgatott; fölriadt. A hangja nyugodt volt, fürkésző, mintha magával beszélt volna; most azonban elutasítóvá lett, hideggé, keménynyé.

- Nem segíthetek önön, Bigum ur; a mim lenni kívánna, mindabból semmi ön nekem; ha boldogtalanná teszi ez, hát akkor boldogtalannak kell lennie! Hiszen kell, hogy legyenek emberek, a kik szenvednek. Ha istenévét tett az ember valakit, ha sorsa urává tette, akkor hát meg is kell hajolnia istensége akarata előtt; de sohasem okos dolog isteneket alkotnunk magunknak és másnak hatalmába adnunk lelkünket, mert vannak istenek, a kik sohasem szállnak le szobor-talapzatokról. Térjen eszére, Bigum ur, az ön istensége olyan jelentéktelen, olyan méltatlan valami, forduljon el tőle és kísértse meg, hátha boldog lehet még valami leánygyal.

XXI.

Bágyadt mosolygással ment át a kertiszobán a házba.

Bigum tétovázva nézett utána. Negyedóra hosszat járt még föl-alá a lépcső előtt.

Edelének minden szava ott csengett még a levegőben; az imént tűnt csak el a leány, úgy rémlett, mintha árnyéka ott időznék még, mintha el tudna még hatni hozzá a könnyörgés, mintha nem volna még minden reménytelenül oda.

De azután kijött a szobaleány, összeszedte a rézmetszeteket, a széket, a gyékényszőnyeget bevitte a házba, a mappákat is - mindent.

Most már mehetett ő is.

Fenn a toronyszobában a tárt ablaknál ült Niels és meredt utána. Elejétől végig meghallgatta a beszélgetést.

Arcza vonásai rémületet fejeztek ki és ideges remegés vonaglott át egész testén. Először esett meg vele, hogy félt az élettől, először értette meg igazán, hogy ha az ilyesmi szenvedésre képes kárhozlatni az embert, amaz, az ítélet nem mese, nem pusztá fenyegetés - kinpadra hurczolják az embert, kinokkal gyötrik rajta és nem lép közbe a válságos pillanatban a mesebeli szabadító és nincsen hirtelen ébredés a gonosz álomból.

Ez volt az, a minek sejtelemszerű félelmében tudatára jutott.

XXII.

Az ősz nem vált javára Edelének, a tél pedig olyan alaposan megtörte erejét, hogy mire eljött a tavasz, az életnek még csak egy szegény, piczi, megdermedt csirájára sem akadt, a melyik iránt jóságos és szelid és meleg lehetett volna - hervadásra akadt csak, a melyet semmi szelidség, semmi meleg nem tudott már megállítani.

De legalább ráhullajthatta fényességét a haldoklóra és illatos melegével követhette nyomon a tűnő életerőt, mint a hogy az alkonyi pirkadás soká ott uszkal még a halott nap mögött.

Május vége felé járt; ragyogó, fényes nap volt éppen, olyan nap, melyen a fülemile föl sem hagy az énekléssel és melyen a rozs olyan rohamosan nő, hogy növése szemmel látható.

Ablaka előtt bontották ki lombjukat a nagy, fehérvirágos cseresznyefák. Megannyi hóbokréta, hókoszoru, fehér virágból való kupolák, boltívek, füzérek, valóságos tündéri architektura, - mind ennek háttérében pedig a legkékebb ég.

Olyan bágyadt volt ezen a napon és bágyadtságában is olyan csodálatos könnyűnek érezte magát; és tudta, minek kell következnie, mert délelőtt elhivatta Bigumot és bucsut vett tőle.

Kopenhágából megjött az államtanácsos és a szép, őszhaju ember egész délelőtt ott ült ágyánál és fogta a beteg kezét. Egyet sem szólt, csak olykor-olykor mozdult egyet a kezével; Edele ilyenkor gyöngén megszorította apja kezét, fölnézett reá és mosolygott. A bátyja is ott időzött állandóan mellette, orvosságot adott be neki és egyébként is kezére járt.

Csöndesen feküdt ott, szembehunyva és rég ismert, otthonos képek vonultak el előtte. Sorgenfris csüngő bükkfái, Lyngby sirok között épült vörös temploma és a fehér nyaraló, a tengernek vivő mély ut, a melynek szélén örökké zöld volt a deszkasövény, mintha nedvek járnák által, - ezek a képek rajzolódtak le előtte, hol tisztán, hol kevésbé tisztán, mignem eltűntek egészen. Más képek érték egymást erre. A Bredgade jelent meg, miközben a nap

leszállott és az estszürkület felkapaszkodott a házakra; azután a csodás Kopenhága, a minőnek olyankor látja az ember, ha délelőtt bekerül a vidékről.

Olyan fantasztikusnak tetszett a maga üzleti sürgés-forgásával, a napfényben, a fehérre meszelt ablaküvegekkel és az utcákon hullámzó gyümölcsillattal; olyan valószínűtleneknek tetszettek a házak az éles világításban, mintha olyan nyugalom ülne meg rajtuk, melyet az utcái zaj, a kocsik robogása sem tudott megzavarni...

Majd a meleg, homályos, őszi esti szoba merült föl; olyannak látta, mint a mikor színházba készülten várta a többieket, a kik nem készültek még el az öltözködéssel; a gyertyafüst szaga, a kandalló tüze, a melynek visszavert fénye a szőnyegben akadt meg, az esőcseppek, a melyek megkoppantak az ablakon, a lovak, melyek a kapu előtt toporzékoltak, a kagylóárusok mélabus kiáltása alul az utcán és mindezek után a világosság, a zene és a színház pompája.

Ilyenféle látomások közepette telt el a délelőtt.

Niels, meg az édesanyja a nagy szobában voltak. Niels a kerevet előtt térdelt és rányomta arcát a kerevet barna bársonyára, - kezét összecsapta feje fölé; hangos szóval sirt és jajgatott és meg sem kísérelte, hogy lebirja fájdalmát, a mely felülkerekedett rajta; Lyhne asszony ott ült mellette.

Előtte az asztalon imádságos-könyv hevert; a temetési zsoltárookra volt rálapozva. Hol elolvasott belőlük néhány sort, hol fiára hajlott, vigasztaló szóval biztatta és intette; de Nielsen nem fogott a vigasztalás és anyja sem könnyeit, sem kétségbeesett rimázkodását nem tudta elállítani.

Az idősebbik Lyhne megjelent a betegszoba ajtajában. Nem szólt egyet sem, nem intett, csak komolyan nézett rájuk; fölálltak s bementek vele a hugához.

Megfogta kezüket és odavezette őket az ágyhoz; Edele föltekintett, rájuk nézett és ajaka megmozdult, mintha beszélni készülne. Lyhne az ablakhoz vezette feleségét és leült melléje, Niels az ágy lábánál térdre roskadt.

Halkan sirt és szíve mélyéből imádkozott szakadatlanul, elfojtott, szenvedélyes suttogással; kezét egymásba kulcsolta; megmondotta Istennek, hogy nem akar lemondani a reménységről!

- Nem hagylak békén, Istenem, nem hagylak békén addig, a mig »igent« nem mondasz; nem szabad, hogy elvedd tőlünk, hiszen tudod, milyen nagyon szeretjük, - nem szabad, hogy elvedd, nem szabad. Óh, nem mondhatom: legyen meg a te akaratod, mert azt akarod, hogy meghaljon, óh, de engedd, hadd éljen, meghálálom majd, szófogadó leszek, mindent megteszek, a mit csak kívánsz, jó leszek, soha nem vétek parancsolatod ellen, csak engedd, hogy éljen. Hallod, Isten!? Óh, állj meg, állj meg és add vissza egészségét, a mig nem késő. Igérem... igérem... óh, mit ígérhetek én neked?... igen, hogy hálás leszek, hogy soha el nem feledlek; óh de hallgass meg! Hiszen látod, hogy meghal, látod, hogy meghal, hallod-e én Istenem, vedd le róla kezedet, vedd le, hiszen tudod, hogy nem adhatom oda, óh Istenem, nem tudom... engedd, hadd éljen... nem akarod, nem akarod!? Óh, ez igazságtalanság...

Odakünn az ablak előtt pirba borultak a fehér virágok, mint a rózsza a lehanyatló nap fényében. Boltivet boltivre rakva, rózsavárrá épült a virágtömeg, valóságos rózsachorussá és a levegős bolthajtásokon beragyogott az alkony kék ege, a lebegő virágfüzérekből pedig glóriás sugarakban törtek elő biborszegélyes, aranyos lángocskák.

Fehéren és csöndesen feküdt Edele odabenn, és fogta az ősz embernek kezét.

Lassan, nyomról-nyomra lehellte ki életét; gyöngébben, mindegyre gyöngébben emelkedett melle, nehezebbé és nehezebbé lett a fáradt szemehéja.

- Isten veled - Kopenhága!

Ez volt bágyadt, sugásba vesző végső szava.

De a végső üdvözlését nem hallotta meg senki. Még lehellet alakjában sem került ajakára ez: bucsuja tőle, a nagy művésztől, a kit titkon lelke egész erejével szeretett, de a kinek számára ő nem volt egyéb pusztá névnel, a mely ismerősen csendült fülében, egy idegen alakkal több a bámuló nagy tömeg sorában.

És a világosság kékes szürkületbe olvadt és keze lágyan szétnyilott.

Az árnyék megnövekedett - az este és a halál árnyéka.

Az államtanácsos ráhajolt az ágyra, megfogta leánya ütőerét, úgy várt némán és mikor elfogyott belőle az élet utolsó szikrája, elült az utolsó gyöngye vérhullám, megcsókolta sápadt kezét.

- Édes Edelém!

XXIII.

Olyik ember elvállalja, el is viseli a bánatát; erős természet az ilyen, a ki éppen a teher súlyán edzi az erejét; viszont a gyengébbik akarattalanul veti oda magát a fájdalomnak, mint a hogy akarattalanul dől az ember betegségbe is; és az ilyenek úgy hatol át a fájdalom, akár a betegség, beleszivódik legbensőbb lényegébe, egygyé lesz vele, lassu küzdelem közepette átalakul benne, végtére pedig teljes enyhülésbe vész.

De van olyan ember is, a kinek durva erőszak a fájdalom, kegyetlenség, a melyet sohasem vesz megpróbáltatás vagy fenyegetés, annál kevésbé végzettségbe. Neki az zsarnokság, egyénileg gyűlöletes valami és a szívében örökké benn marad a fulánkja.

Nem gyakori az, hogy a gyermeknek ilyen legyen a gyásza, de a Lyhne Nielsé ilyen volt.

Ugy tetszett neki, mintha mélységes gyásza közben szemtől-szembe állott volna Istennel, térden csuszott trónusa lépcsőjéig, remegett benne a reménység a félelemtől, de mégis hitt az imádság mindenható voltában, erős reménység melengette, hogy meghallgattatik - és ime, föl kellett kelnie a porból, megszégyenített reménységgel kellett elkullognia.

Hite nem hozta le egéből a csodát, Isten nem válaszolt feljajdulására, a halál tétovázás nélkül rohant áldozatának, - mintha az imádságnak mi oltalmazó ereje sem volna.

Elcsendesült benne minden.

Vak röpüléssel rohant hite az ég kapujának és most szárnyatörötten vonaglik Edele sirján.

Mert ő hitt; az az egyszerű mesebeli hit töltötte el, a melyre olyan gyakran akadunk rá a gyermekben.

Nem az iskolakönyv bonyolódott, finoman árnyékolta Istenében hiszen a gyermek, hanem hiszen az ő testamentom erőszakos Istenében, a ki szerette Ádámot és Évát, a kivel szemben illedelmes, vagy illetlen gyerekszámba megy csak az egész emberi nem, király, próféta, - abban a zordon, atyai istenben, a kinek haragja és a kinek jósága olyan, mint az óriásé, a ki alig hogy életet teremtett, reá szabadítja a halált is, a ki belefulasztja a magateremtette földet az ég vizáradatába, a ki törvényeket mennydörög le, a melyek súlyosak a magaalkotta emberi nemnek és a kit Augustus császár korában részvét fog el és halálnak szánja fiát, hogy megtörje a törvényt, a mely sanyargatja vala az emberiséget.

Ez az isten az, a kinek válasza mindig csoda, ez az isten az, a kihez a gyermek felfohászkodik, a mikor imádkozik. De azután elkövetkezik a nap, a melyen megérti, hogy utoljára hallotta szavát a Golgothákat rendítő és sirokat megnyitó földrengésben és hogy most, mikor a

szentek szentjének függőnye elszakadt, Jézus-Isten az, a ki uralkodik; - és ettől a naptól fogva más az imádsága a gyermeknek.

Ámde idáig nem jutott még Niels.

Hívő lélekkel követte Jézust földet járó vándorutján; de mert Jézus örökké alárendelte magát az atyaistennek, mert olyan fegyvertelenül járt-kelt és mert emberi módon szenvedett, nem látta meg benne az istenit; csupán azt látta benne, a ki teljesítette az Atya akaratát. Isten fia volt csupán, nem maga az isten és ezért volt az, hogy az istenatyához könyörgött és az istenatyája hagyta el most keserű nyomoruságában. De ha isten elfordult tőle, hát akkor ő is elfordulhat istentől. Ha istennek nem volt füle, neki meg nem lesz ajaka; ha istenben nem volt irgalom, benne meg nincsen imádság - és daczolásra adta magát és kiüzte istent a szívéből.

Azon nap, a mikor Edelét eltemették, megvetően dobbantott lábával a sirhantokra, valahányszor az Ur nevét említette a pap és mikor utóbb könyvekben, vagy az emberek ajkán isten nevével találkozott, felháborodva vonta ránczba mindannyiszor homlokát.

Esténként, hogy lefeküdt, az elhagyott nagyság csodálatos érzése ébredt föl benne, a mikor arra gondolt, hogyan fohászkodik most mindenki, gyermek és felnőtt az atyaistenhez, hogyan hunyják le szemüket az ő nevében, - jó maga volt az egyedül való, a ki imádságra nem tette össze kezét, az egyedüli, a ki megtagadta istentől a hódolatot. Ki volt ő zárva a menny oltalmából, angyal nem örködött felette, magánosan, oltalmazó nélkül kószált ő a sötétség csodásan mormoló vizein és a magánosság reá terült és mind tágabb, egyre nagyobb gyűrűket vetett ágya körül; de ő még sem imádkozott; ha mindjárt a könnyei is megeredtek vágyódásában - még sem imádkozott.

És ilyennek maradt egész életében, mert csupa daczból letért a felfogásnak arról a mesgyéjéről, melybe nevelése beleszorította és vonzalmával azok felé fordult, a kik hiában erőlködtek, hogy ösztönük ellenére cselekedjenek.

Azokban a könyvekben, a melyeket olvasásra odaadtak neki és mindabban, a mire oktatták, isten és az övéi - az emberek és eszmék - feltartóztatathatatlán diadalmenetben vonultak föl; és az ujjongásukba beleujjongott ő is, elragadta a boldog érzés, hogy belekerüljön ő is a győzők büszke légióiba; mert hiszen nem jogos-e mindig a győzelem és nem szabadító, segítő, világosságot hintő-e mindig a diadalmas hadvezér?

Most azonban elült benne az ujjongás, elhallgatott és a legyőzött gondolata volt az ő gondolata, a lesujtottak szíve az érzelmei forrása; fölérté immár észszel, hogy mert a győző jó, a legyőzött nem szükséges azért, hogy okvetetlenül gonosz legyen, sőt pártjára állott az utóbbinak, azt mondotta: ez a jobbik; úgy érezte: ez a nagyobbik és erőszaknak, tulerőnek nevezte a diadalmas erőt. Pártot ütött - már a mennyire módjában volt - isten ellen, de csak mint a hübéres, a ki fegyverhez nyul jogos ura ellen; mert hitt még és daczolással nem tudta kiüzni magából a hitet.

XXIV.

Tanítója, Bigum ur, nem azok közül való volt, a kik a megtévedt lelkeket vissza tudják téríteni a jó útra. Ellenkezőleg. Az ő hangulatokon alapuló filozófiája, a melyet egyazon dolognak mindenféle nyilvánulása el tudott ragadni, - ma ez, holnap az ellenkezője, - az összes dogmákat mozgósította tanítványaival szemben.

Voltaképpen keresztyéni érzelmű ember volt és ha rá tudták volna venni, hogy mondja meg, mi az, a mit minden ingadozás közepette szilárdnak tart, valószínűleg azt mondotta volna,

hogy a hit az, az evangélikus-lutheránus egyház tanítételei, vagy okvetetlenül valami ezekhez hasonló; de hát olyan kevésbé volt alkalmas arra, hogy növendékeit a vallásos hit határozottan körülkerített ösvényén végig kalauzolja és hogy lépten-nyomon figyelmeztesse őket: ha bármi csekélynyire is átlépik a határvonalat, a lélek romlásba, ők a pokolba jutnak a hazugságnak és sötétségnek útján; mert nem tudott a czimek és a tételecskék iránt akkora szenvedélyes pontosságot tanusítani. Az ő vallásossága tudniillik olyan művészi természetű vallásosság volt, a minő a hozzá hasonló embereké szokott lenni; nem riadnak el egy kis harmóniától és könnyen hajlanak félig akaratlan módosításokra és változtatásokra, mert mindenben és első sorban a maguk egyénisége a fő szemükben; és bárminő sphaerákban repüljenek is, fülüknek meg kell hallania mindig lelkük szárnya csapását.

Az ilyen emberek nem vezetői tanítványaiknak; de van a tanításukban valami tartalmasság, valami változatosság, valami kissé ingatag, sokoldalúság amely, ha zavart nem okoz a tanulóban, nagyfokú önállóságot fejleszt benne és szinte kényszeríti arra, hogy önálló gondolkodásra igyekezzék; mert a gyermek soha meg nem nyugszik a bizonytalanban, vagy az ingadozóban, hanem a magafentartás ösztöne arra kényszeríti, hogy tiszta, nyilvánvaló »igen-«, vagy »nem«-re, pro-ra, vagy contrára törjön, mert tudni akarja, melyik uton induljon szeretettel, melyiken gyűlölettel.

Nem akadt tehát olyan elismert és megrendíthetetlen tekintély, a ki mint egy örökös utmutató, vissza tudta volna téríteni Nielset a helyes utra. Találomra rohant minden utba eső ösvény felé, nem törődött vele, hová viszen, ha csak messze vitte attól, a mi érzelmeinek és gondolatainak otthona volt annakelőtte.

XXV.

Ujfajta érzés az, - az erőnek ujfajta tudata, a mikor tulajdon szemével láthat és tulajdon szívével válogathat az ember, mikor a maga alakjára alkothatja magát; olyan sok mindenféle merül föl agyában, mivoltának annyi észrevétlen része gyűl meg valami csodálatosan tudatos egészszé.

A fölfedezések mámorító időszaka az, a mikor aggodalom és tétovázó föl-fölujjongás, hitetlen boldogságérzet közepette nyomról-nyomra fedezi föl magát az ember. Eleinte azt látja, hogy nem olyan, mint mások, valami szellemi szégyenlősség ébred benne, a mely félenkké és szükségzavuvá és elfogulttá teszi. Minden kérdezősködéssel szemben gyanakvó és mindenben, a mit mondanak, legtitkosabb valójára való czélzást érez ki.

Minthogy megtanulta, hogyan kell olvasnia önmagában, azt hiszi, hogy mindenki el tudja olvasni, a mi meg van írva benne és ezért huzódozik a felnőttektől és magánosan kóborol erre-arra.

Az emberek hirtelen olyan tolakodókká lettek. Ellenséges érzést táplál irántuk, mintha más fajtából való lények volnának és magánosságában maga elé idézi és fürkészően és bírálóan figyeli meg őket.

Rége teljesen beírta az apa, anya, lelkész, molnár szavak értelmével. A név tökéletesen fődözte szemében az egyént. A lelkész a lelkész volt; egyéb mondanivaló nem akadt erről a fogalomról. De most meglátta, hogy a lelkész kicsi, jókedvű ember, a ki odahaza ugyan olyan csendes és békés, a mennyire csak győzi, hogy a felesége észre ne vegye valahogyan, - odakünn azonban a méltatlankodás és a szabadságra szomjas erőszakosság mámorába veti magát, hogy megfélekedezzék róla, minő igát hurczol odahaza.

Ezzé lett a lelkész Niels szemében.

Hát Bigum ur?

Látta őt a szenvedélynek abban az órájában, odalenn a kertben, a mikor kész volt reá, hogy Edele szerelmeért odavesse mindenét, a mi benne élt - holott most a philosophus ember olympusi nyugalma emlégeti örökké, a melylyel a philosophus az élet imbolygó forgószeleit és a párából kihaladt szívárványt nézi.

Minő fájdalmas megvetést keltett ez a fiuban, minő éberre és gyanakodóvá fokozta kétségét! Hiszen nem tudta, hogy a mit csufszóval illetett Bigum, a mikor másokról szólt, egészen más névre keresztelte, a mikor magára vonatkozott az és hogy olympusi nyugalma, azzal szemben a mi az embereket forrongásra gyújtotta, a titánnak megvető mosolygása volt csak, a mi emlékeztet a titánok vágására, a titánok sóvárgására.

XXVI.

Fél esztendővel Edele halála után, Lyhne egyik unokahuga elveszítette férjét, Resstrup agyagedény-gyárost. Az üzletük különben sem volt fényes soha és hogy a férj soká betegeskedett, még inkább hanyatlásnak indult; mindössze sem sok választotta el az özvegyet a nyomortól.

A hét gyermek gondozása sok volt neki; a két fiatalabbik, meg a legidősebb, a ki kezére járt már a gyárban, vele maradt, a többi a család vállalta el. Lyhneék a másodszülött fiut fogadták magukhoz: Eriknek hívták, tizennégyesztendős volt és ösztöndíjas növendéke a városi gimnáziumnak; mostantól fogva Niels-szel, meg Petersen Frithjoffal, a lelkész Frithjoffjával, Bigum ur keze alá került.

Nem a maga szántából feküdt neki a tanulásnak; mert ő szobrász akart lenni. Az atyja azt mondta volt, hogy örültség a kívánsága, de Lyhnenek nem volt kifogása terve ellen, mert bizott a fiu tehetségében; csak éppen azt kívánta, hogy érittségijét letegye, hogy legyen valamije, a min bizton megállhasson, azután meg szükséges is, vagy legalább igen ajánlatos a classicai műveltség.

Ebben is maradtak egyelőre és Eriknek be kellett érnie a Lönborggaardban levő jó metszetek és színes bronzok nem jelentéktelen gyűjteményével. Mindenesetre nagy dolog volt ez is annak, a kinek eddig csak azzal a lommal akadt dolga, a mit egy inkább különködő, mint műértő esztergályos testált az alapítványi könyvtárra; és Erik nemsokára serényen sürgölődött a czeruzával és a mintázófával.

Senki sem hatott rá annyira, mint Reni Guido, a kinek nagyobb volt akkor a hire Rafaelnél, meg a legnagyobbaknál is; és talán semmi sem alkalmasabb arra, hogy az ifju szemét valamely műremek szépségére ráirányítsa, mint annak tudata, hogy annak csodálását a legnagyobbak legnagyobbjai is jogosnak ítélik. Andrea del Sarto, Parmegianino és Linné, a kiket később, a mikor tehetsége megásta már medrét, annyira meg tudott becsülni, közömbösen hatottak reá most, ellenben Tintoretto merészsége, Salvator Rosa és Caravaggio keserősége elragadta; mert a művészi lágyság iránt a nagyon fiatal embereknek nincsen érzékük; a legaprólékosabb miniatürfestő is Buonarotti nyomán indulva kezdte pályáját, a leglágyabb lírikus is a tragédia véres hullámain indult fekete vitorlával első útjára.

Egyelőre játékképpen foglalkozott csak a művészettel, mindenesetre komolyabban kissé, mint egyéb játékokkal és nem dagadt meg tőle büszkesége, ha sikerült jól megmintáznia egy fejet, ha jól metszett ki egy lovat, - mindettől nem dagadt meg nagyobbra büszkesége, mint, amikor kavicscsal rátalált a templomtorony szélkakasára, vagy a mikor megpihenés nélkül uszott el Sönderhagenig és onnan vissza; mert kedve telt az olyan játékban, a melynél gyorsaságon, erőn, kitartáson, biztos kézen és gyakorlott szemem fordult meg a dolog, nem pedig az olyan

játékokban, a minőket Niels, meg Frithjof játszottak; emezekben a képzeletnek jutott a főszerep s a cselekvény, a szerencsés megoldás merőben képzelt valami volt csak.

Különben abbanhagyták nem sokára ők is régi időtöltésüket, hogy az Erikéiben vegyenek részt. A regényeket sutba dobták és a végtelenbe nyúló történetek meglehetősen erőszakos véget értek utolsó titkos összejövetelükkor a szénapadláson; mély csöndesség lepte el a történetkéik sietősen fölhányt sirdombját, mert nem szívesen beszélgettek róla Eriknek.

Néhány napi ismeretség után megsejtették már, hogy mind belőlük, mind a történetkéiből gunyt üzne, tulajdon magukkal szemben lekicsinyelné és odáig juttatná őket, hogy magukon szégyenkeznének.

Megvolt benne ez a képesség, mert ment volt minden olyantól, a minek ábrándozás, rajongás, vagy képzelődés a neve. És minthogy tiszta, gyakorlatias, csorbátlanul egészséges fiúesze kész volt rá, hogy olyan kiméletlenül csufolódjék a szellemi gyöngeségen, mint a hogy a gyermekek a testi gyöngeségen szoktak rendszerint, Niels és Frithjof féltek úgy szólván tőle, alkalmazkodtak hozzá, sokat letagadtak, még többet eltitkoltak előle.

Kivált Nielsben volt nagy a hajlandóság arra, hogy mindazt elfojtsa magában, a mi nem az Erik világából való volt benne és a renegát csipős ócsárlásával gunyolta és tette csuffá Frithjofot, a kinek lassabb és hűségesebb természete nem tudta olyan egyhamar elfeledni a régít az új kedvéért. A mi azonban leginkább ösztökélte Nielset erre a könyörületlen csufolkodásra, a féltékenység volt az, mert első naptól fogva megszerette már Eriket, a ki azonban idegenkedve és hidegen, félig-meddig kicsinylően és kelletlenül fogadta szeretetét.

XXVII.

Van-e az élet összes érzelmi nyilvánulásai sorában gyöngédebb, nemesebb és bensőbb szeretet, mint a gyermeknek szenvedélyes és még is annyira félénk szeretete valamely más gyermek iránt? Olyan szeretet ez, a mely soha meg nem szólal, soha kedveskedésben, egy-egy tekintetben, egy-egy szóban nem mer nyilvánulni, olyan szeretet, a mely mély gyászba esik, ha fogyatékoságot, vagy hibát fődöz fel azon, a kit szeret, - a mely egyidőben vágyódás és bámulat és magafeledés, büszkeség, alázatosság és békésen pihegő boldogság!

Erik összevéve egy, vagy másfél évig maradt csak Lönborggaardon, mert Lyhne, a mikor látogatóban volt egyszer Kopenhágában, beszélt egy híres szobrászszal és megmutatta neki a fiú vázlatait; és Mikkelsen, a szobrász, tehetség nyomaira bukkant benne és úgy vélekedett, hogy a tanulás időpocsékolás, mert nem kell ahhoz valami nagy klasszikai műveltség, hogy az ember görög névre tudjon elkeresztelni mezitelen embereket.

Abban történt ekkor megállapodás, hogy Eriket nyomban Kopenhágába küldik, hogy eljárhasson az akadémiába és hogy Mikkelsen műtermében dolgozzék.

XXVIII.

Az utolsó délutánon együtt voltak Niels, meg Erik odafönn a szobájukban.

Niels egy árjegyzék képeit nézegette. Erik a christiansborgi kastély leiró katalógusának olvasásában mélyedt el. Hányszor lapozott már végig ezen a könyvön és hányszor igyekezett a naiv leírások nyomán fogalmat alkotni a képekről, hányszor betegedett meg szinte a vágyódástól, hogy élő valóságában láthassa mindazt a művészetet és gyönyörűséget, hogy szemével

élvezhesse és foghassa föl a vonalaknak és színeknek mindazt a pompáját, úgy annyira, hogy bámulata valósággal tulajdonává tette a kincseket; és hányszor csapta be a könyvet, belefáradva, hogy mereven bámuljon a kergetődző, fantasztikus ködbe, a mely nem akart megállani, alakot öltetni, nem akart testté idomulni, hanem tétova, szilaj változatosságban hullámozott föl és suhogott el, hullámozott és suhogott el.

Ma azonban más volt a helyzet, ma bizonyos volt, hogy nem sokára nem lesznek már majd álmországból szakadt árnyékok; dusnak érezte magát attól, a mit a könyv ígért; a képek olyan tiszta körvonalu alakot öltöttek, mint soha ennekelőtte és úgy törtek ki röpke villám-lásokként, mint a színektől duzzadó nap a ringó aranytól aranyszínű ködből.

- Mit nézel? - kérdezte Nielstől.

Niels megmutatta a könyvben Lassent, április másodikának hősét.

- Minő csunya! - jegyezte meg Erik.

- Csunya! Hiszen hős volt; - *ezt* is csunyanak monddod tán?

Azzal rálapozott egy híres költőnek az arcza mására.

- Ijesztően csunya! - erősítette Erik és elfintorította arcját. - Orr ez? Hát a szája, meg a szeme, a haja csimbókjai, a mik feje körül lelőgnak?

Niels belátta, hogy csakugyan csunya és egészen elcsöndesült; soha eszébe nem jutott még, hogy a mi nagy, nem szokott az mindig szép alaku lenni.

- Igaz, - mondotta Erik, becsapván a könyvét - hogy el ne feledjem, nesze a kunyhó kulcsa.

Niels mélabusan tiltakozott a kezével, de Erik nyakába akasztotta azért egy széles, fekete szalagra fűzött kis lakat kulcsát.

- Nem mennénk le?

Lementek.

A kerítésnél ráakadtak Frithjofra, a ki elterülve a földön éretlen pöszmétén rágódott; a bucsu alkalmából csupa könny volt a szeme. Azonfelül pedig bántotta, hogy előbb nem jöttek már érte; különben jó maga szokott elébük menni, de az olyan napon, mint a mai, - úgy vélte - valami különleges ünnepiesség lett volna helyén való.

Szóttanul tartott elébük egy marokra való éretlen gyümölcsöt, de amazok ebéd közben jólaktak már ezzel a kedves falatjukkal s azért finnyáskodók voltak most.

- Savanyu, - jelentette ki Erik megborzongva.

- Egészségtelen holmi - toldotta meg Niels és fintorkodva nézett az elébe tartott egresre.

- Hogy is ehetel ilyet? Dobd el ezt a lomot, lemegyünk a kunyhóhoz.

Azzal rámutatott állával a szalagon lógó kulcsra, mert hogy keze a zsebében volt.

Mind a hárman elindultak.

XXIX.

A kunyhó valami vén, zöldre pingált hajókamra volt, a mit úgy vettek meg valamelyik tengerparti árverésen. Ott volt alul a fjordon és az anyagot, meg a szerszámokat őrizték benne, a mikor a töltést építették; mostanában nem vették hasznát, hát a gyermekek a maguk számára foglalták le; benne őrizték alkalmatosságaikat, ijjaikat, botjaikat, meg egyéb nagyszerű holmikat, kiváltképpen a tilos, de nélkülözhetetlen kellékeket, például a löport, a dohányt és a gyujtót.

Komor-ünnepiesen tárta föl Niels a kunyhó ajtaját, azután benyitottak rajta és összekeresgéltek a hajórekesz homályos sarkaiban a holmijukat.

- Tudjátok, mit mondok! - szólalt meg Erik és az egyik sarok felé intett fejével - én levegőbe röpittem az enyémet.

- Az enyémet is, meg a Frithjofét is - kapott a szón Niels és ünnepies, esküt jelző kézmozdulattal kísért szavait.

- Az enyémet ne! - szólt közbe Frithjof. - Min vitorlázunk majd akkor, ha Erik elutazott?

- Biz az igaz! - mondotta Niels és megvetően fordult el tőle.

Frithjof nem érezte magát valami nagyon kellemesen; de mikor a többi künn volt, biztos helyre rejtette el alkalmatosságát.

A két fiu odakünn hamar kátrányos csepücsóvába rakta a puskaport, elhelyezték a kanóczot, megigazitották a vitorlát, azután meggyújtották és gyorsan visszahúzódtak. Futvást rohantak végig a tengerparton, a kezökkel jeleket vetettek a legénységnek és hangos szóval magyarázták egymásnak, micsoda irányba fordulhatnak, minő mozdulatokat végezhetnek a hajók, derék kapitányaik tengerészi tudományára tekintettel.

A hajók azonban partra vergődtek a földnyelvnél s a várva-várt robbanás csak nem következett el; Frithjofnak ilyenformán alkalma nyilott rá, hogy nagylelkűen feláldozza sapkája gyapot bélését új és jobb kanócz készítésére.

Duzzadt vitorlával tartottak a hajók Seeland szirtjeinek, zsufolt sorokban törtek előre dohogva az angolok nehéz fregattjai, hogy zsiszeregve csapkodott a fehér tajték a hajók fekete orra alatt és éles serczenések reszkettek át a levegőn. Közeledtek, egyre közeledtek; - kék és vörös színbe játszották és aranyosaknak tetszetek az üres »Albion«-tól és a »Conqueror«-tól. A szürke vitorlatömeg eltakarta a szemhatárt, a puskaapor füstje fehér felhő alakjában kavargott el, a fátyolos köd eltakarodott a napfényben csillogó hullámokon tulra.

Erik hajójának födélzete ekkor gyöngye pukkanással a légből röpült, a tűz belekapott a kóczba, a piros láng felcsapott és fürgén szökdöstek végig a falakon, meg a vitorlafákon a lángnyelvek, átsusztak lassan a vitorlafán, majd nyomban hosszú villámsugarak alakjában kaptak a vitorla vásznába, a mely meggyuladt, azonnal összesodródott és összezsugorodott, azután pedig nagy, fekete foszlányok alakjában repült ki a messze tengerbe. Szél játszadozott még a felhőtverő árbock körül, a zászló madzaga elégett és vadul lobogott a zászló, mintha harcra készen csapkodna veres szárnyaival, de abban a szempillantásban elkapta őt is a suhogó láng; kormányafosztottan hanyódott immár a füsttől fekete hajó, holtan és akarattalanul, játékvá váltan a szélnek és a hullámnak.

Niels hajója nem akart így égni: a puskapora meggyuladt ugyan és a füst sűrűn gomolygott belőle, de ennyi volt az egész, már pedig ez kevés volt.

- Hahó, emberek! - kiáltotta Niels a földnyelvről - furjátok meg a fenekét! Az ágyukat a hajólékeknek, teljes töltést beléjük!

A következő pillanatban követ kapott föl.

- Tüzet! - azzal elröpült a kezéből a kő.

Erik és Frithjof sem voltak restek, a roncs mihamar össze volt zuzva teljesen; az Erik hajója nemkülönben.

A mi megmaradt belőlük, kihurczolták a szárazra, mert máglyát akartak rakni belőle.

Hamarosan össze is hordták a száraz hinár, meg avar fű segítségével az égő, füstölgő máglyarakást, melyben az apró kavicsok, a mik a hinárral kerültek oda, vigan ropogtak és pattogtak.

Csöndesen ültek a fiuk egy darabig a máglya körül, majd azonban hirtelen föl pattant a még mindig borus Niels, kihordta a kunyhóból egész holmiját, össze-vissza törte valamennyit, azután belehajította a tűzbe. Majd Erik hordotta ki a maga holmiját és Frithjof is kihozott egyet mást.

Magasra csapott föl az áldozati tűz lángja, hogy Eriket gondolkodóba ejtette: nem látják-e vajjon meg a mezőről; neki is látott nedves hinárral az oltásnak, ám Niels mozdulatlanul állt a helyén és szomorúan nézte a part mentén huzódó füstöt. Frithjof csak elmaradt tőlük megint, valami harczi dalt dudolászott és kíséretképpen vad, bárd-szerű markolással csapott bele olykor-olykor valami láthatatlan hárfa hurjába.

Végre elhamvadt a máglya; Erik meg Frithjof hazafelé indult, Niels elmaradt tőlük, hogy bezárja a kunyhót. Hogy megvolt ezzel, óvatosan körülnézett, azután messzire elhajította a kulcsot, szalagot, - bele a fjordba.

Éppen abban a szempillantásban fordult meg Erik, látta, hogyan hull a kulcs a tengerbe, de hirtelen megfordult újra és versenyfutást kezdett Frithjoffal.

Másnap elutazott.

XXX.

Kezdetben szomorúan és keserűen érezték a hiányát, mert a két otthonmaradott mindenben megakadt.

Az élet az ő szemükben hova-tovább olyannak alakult, mint a melynek végigéléséhez három ember szükséges. A három az társaságot, sokféleséget, változatosságot jelent; a kettő magánosságot és egyáltalán semmit.

Két szál fiu mit is miveljen a világon?

Talán hogy célba löhet két ember, vagy hogy lehetséges a lapdázás kettősben? Hát igen, Pénteket vagy Robinsont, azt játszhattak, óh igen, de akkor meg ki legyen a vadember?

Micsoda vasárnapok voltak azok!

Niels annyira betelt az étellel, hogy földrajzbeli tudományát kezdte fölfrissíteni, azután pedig Bigum ur segítségével alaposan kibővítette a megvont határon túl. Végül nekiült a bibliának, azonfelül pedig naplót kezdett írni.

A teljesen magára hagyott Frithjof ezenközben abban keresett kicsinyes vigasztalást, hogy eljátszadozott a testvérekével.

Hova-tovább mindinkább veszett a mult benyomásainak élénksége és megenyhült a vágyódás; el-ellátogatott ugyan még csöndes estéken, mikor az alkony pirja rávetette fényét a magános szobácska falára és a kakukmadár egyhangu szava hirtelen elnémult és még nagyobbá növesztette meg vele a csöndet; ilyenkor fásultságot lopott a lélekbe és beteggé tett ott mindent, de nem gyötörte már, olyan lágy teherként nyomta csak, hogy szinte édesnek tetszett, mint a csillapodó fájdalom.

A levelekkel is így volt. Eleinte lazán egybefüggő panaszok, kérdések és óhajok voltak csak bennük, de azután meggyarapodtak a levelek, kívül eső dolgokat hánytak-vetettek meg bennük, végre pedig megjavult a stilusuk, a két fiu szépen irt egymásnak; nyilvánvaló örömk

telt benne, mert olyan jól megtanultak írni, hogy a sorok között is akadt a levelükben olvasni való.

A helyzet alakulásához képest sok olyan bukkant föl ismét, a mi nem merte fölemelni fejét, a míg Erik otthon volt. A képzelet meghintette csillogó virágaival az esemény hiján való élet unalmas csöndességét, álmovág, az élet emésztő és csábító illatával teli álmovág, melyben az életet sovárgó sejtelmek finom mérge lappangott, kerítette hatalmába az érzékeket.

És így nő meg Niels; a gyermekkor minden hatása otthagyja nyomát a lány anyagon, minden alakít, módosít rajta, mindennek van valami jelentősége, annak a mit álmodik, a mit tud, a mit sejt, mindez otthagyja nyomokul a maga könnyü, de biztos vonalait, a melyek újra felásódnak és mélyebbre szántatnak, azután elenyésznek és teljesen elmúlnak.

XXXI.

- Lyhne ur, egyetemi hallgató - Boyené ő nagysága; Petersen ur, egyetemi hallgató - Boyené ő nagysága.

- Erik volt a bemutató s történt Mikkelsen műtermében, egy keményre lesulykolt, agyag-padozatu nagy, világos, tizenkét sing hosszú helyiségben, a melynek egyik falából két nagy ajtó szolgált a szabadba, a másikkól pedig két ajtócska a mögöttes apró műtermekbe.

Az agyag, a gipsz és a márványpor szürke színűre festett mindent a műteremben; a mennyezetről lecsüngő pókhálót olyan vastagra dagasztotta meg, mint a zsineget; a nagy üveglakokra pedig valóságos térképeket rajzolt; belevette magát a számtalan öntvény szemébe, szájába és orrába, az izomrostjaikba, fürteikbe és ruhájukba; ott vonultak el a hosszú polczokon, az egész helyiségben, mint valami Jeruzsálem pusztulását ábrázoló friz; és a szoba sarkaiban, az ajtó körül állongó magas babérfákat úgy megfestette, hogy szürkébbek voltak a szürke olajfánál.

Erik a műterem közepén állott és mintázott; zubbonyban volt és papirossüveg volt sötét fürtös haján; a bajusza is kinőtt már és egész emberszámba ment sápadt, vizsgálatmegviselte barátaihoz képest, a kik olyan vidékiesen tisztességesek voltak vadonatu ruhájukban, rövidre nyírott hajukkal és rengeteg nagy diáksapkájukkal.

Az Erik mintázó-állványa közelében, alacsony, de magas támlájú faszéken ült Boyené; egyik kezében finom kis könyvet tartott, a másikban egy agyaggöröngyöt.

Kis termetű volt, talán nagyon is kicsi és azután kissé barnásba hajló; a szeme tiszta barna volt, világos fényű barna, az arcza színe fehér, a mely a gömbölyödések körül sápadt aranszinűnek tetszett és nagyon talált a fénylő hajhoz, a melynek sötét színe a világításban valami barnára pörkölt szőke árnyéklatot kapott.

Kaczagott éppen, a mikor benyitottak, kaczagott, mint a hogy a gyermek kaczag, olyan megkönnyebülön, hosszan és vigan, hangosan, olyan boldogan és szabadon és szeme nézése is olyan elfogulatlan volt, mint a gyermeké; a gyermek kerek mosolya játszott kissé felnyilt szája körül, a mitől még gyermekibb lett; az a kissé rövid felsőajak hófehér fogait szinte sohasem fődte el; az ajka mindig nyitva volt kissé.

Pedig nem volt ő gyermek.

Tul volt talán a harminczon?

Az állnak teli formája nem mondott erre a kérdésre tagadó választ, csak úgy, mint a hogy az alsó ajak érett piros színe sem; a termete csupa duzzadó, izmos forma volt, a miknek hatását fokozta sötétkék ruhája, a mely olyan szorosan simult derekához, kebléhez és karjához, mint valami lovaglórúha.

A nyakán és vállán sűrű ránczu, sötétpiros selyemszövet omlott végig, a melynek vége a ruha hegyes kivágásában veszett el; a hajában ugyanolyan színű szegfű volt.

- Attól tartok, valami kellemes olvasmányában zavarjuk meg, - mondotta Frithjof és rátekin-
tett a finom kötésű könyvre.

- Szó sincs róla, óh, dehogy; éppen egy órája veszekszünk az olvasmányunkon - felelte Boye asszony és reánezett Frithjofra nagy szemével, a melynek tekintete elől ki nem térhetett senki.

- Resstrup ur olyan nagy idealista, valahányszor a művészet kerül szóba, engem pedig annyira untat az a bizonyos história a rideg valóságról, a melyet magyarázni kell, át, meg átszűrni, a melyet újra kellene szülni és tudom is én mi mindennek kellene történnie véle mindaddig, a mig végre nyoma sem marad az egésznek; legyen olyan szíves, kérem, nézze meg Mikkelsen-nek Bacchansnőjét, a mit a süket Trafellini mintáz most odahátul; ha le kellene írnom valami leíró katalógus számára... óh én jószágos istenkém!... 77. szám. Fiatal nő, a ki pongyolában van és elmerülve áll, mert nem tudja, mit csináljon szőlőfürtjével. - Ha elfogadná tanácsomat, azt ajánlanám neki, facsarja inkább össze a szőlőt, hogy a piros nedv végigfolyjon keblén, he? nem úgy van talán? nincs igazam?

És gyermekes tüzzel-hévvvel kapta el Frithjof karját és szinte megrázta.

- Hát igen - hagyta helyben Frithjof - én is azt hiszem, nem elég - üde - közvetlen...

- Óh, hát egyszerűen nem természetes; én istenem! miért is nem tudunk mi természetesek lenni? Óh, tudom én azt nagyon jól, csak a bátorságunk fogyatékosága az oka. Sem a művésznak, sem a költőnek nincsen bátorsága ahhoz, hogy olyannak ismerje meg az embert, a minő. Shakespearenek, óh, neki volt hozzávaló bátorsága.

- Igen, igen, hiszen tudja - szólalt meg Erik a szobra mögül, - Shakespeare-rel sehogysem boldogulok; tulságosan sokat mimel, úgy tetszik nekem, mintha kergetődnék az emberrel, hogy azt se tudjuk végre, hányadán vagyunk vele.

- Már azt éppen nem mondanám, - szólt közbe Frithjof kicsinylően - hanem - toldotta meg bocsánatkérő mosolygással - magam sem ismerem el a nagy angol költő harcos dühét igazán józan és megfontolt művészi bátorságnak.

- Nem-e!? Oh Istenem, micsoda mulatságos egy alak ön!

És elkaczagta magát, kaczagott, a hogy csak kitelt tőle; közben fölkelte és végig rótta a mű-
termet.

Azután hirtelen megfordult, Frithjof felé nyújtotta ki két karját és azt mondta:

- Isten áldja meg!

És majdhogy el nem dőlt a nagy nevetéstől.

Frithjof szinte meg is sértődött rajta, de olyan kellemetlen lett volna az, haragosan távozni el; különben is teljesen igaza volt abban, a mit mondott, azután meg az asszonyka olyan csinos volt.

Ott maradt tehát és Erikkal bocsátkozott szóba, de gondolatban Boye asszonynyal foglal-
kozott és rajta volt, hogy a fölöntes emberek engedékenysége csengjen hangjából.

Boye asszony ezenközben a műterem másik felét róttá végig, el-elmélázva dudolászott, majd néhány friss, kaczagós futamot vágott ki, hogy nyomban ünnepies recitativóba kezdjen.

Egy nagy faládán egy fiatal Augustus-fej volt; Boyené leveregette róla a port, azután agyagot vett és bajuszt meg kecskeszakállt ragasztott a szoborra, végre pedig karikákat aggatott belőle Augustus fülére.

Miközben ő ezzel foglalatostkodott, Niels, azzal az ürügygyel, hogy a polczokon álló öntvényeket akarja megtekinteni, odalépett a közelébe.

Boyené nem nézett feléje, de még is meg kellett éreznie, hogy közelében van, mert körül se nézett, úgy nyujtotta neki a kezét és kérte meg, hogy hozza el Erik kalapját.

Niels odaadta a még egyre kinyujtott karnak a kalapot; az asszony elvette tőle és rátette az Augustus-fejre.

- Vén Shakespeare, - mondta gyöngéden és megczirógatta az eltorzított szoboralak arcát, - bohó vén ficzkó te, a ki nem tudtad, mit cselekszel... Hát leült és kotorászott a tentában s kavargatta, addig kavargatta, a míg Hamlet-fejje állt össze, - és semmi gondolata se támadt közben... ugy-e?

Meglóbálta a szobor alapját, azután anyai szeretettel simogatta meg a homlokát, mintha a haját akarná visszasimitani.

- Boldog vén ficzkó vagy te azért mégis. Boldog vén költő! Mert ugy-e, Lyhne ur, meg kell adni, hogy mint íróembernek szerencséje volt Shakspearenek!

- Igen, - de nekem megvan róla a saját véleményem! - tért ki Niels elpirulva és kissé sértődötten.

- Szent Isten! Önnek is saját véleménye van Shakespeare-ről?... Micsoda véleménye? Velünk van, vagy ellenünk?

És mosolyogva állt a szobor elé és megölelte karjával a szobor nyakát.

- Nem tudom, vajjon véleményem, a mely csak azzal is, hogy van, akkora csodálkozásra készíti önt, szerencsés lesz-e jelentősebbé lenni azzal, hogy egyezik a kegyedével, azt hiszem azonban, hogy az ön és védencze nézetének kedvez; mindenesetre az a véleményem, hogy Shakespeare tudta, mit tesz, megmérlegelte és meg merte tenni azt, a mit megcselekedett. Nem egyszer kételkedve merte csak s ezért van az, hogy kételkedésének nyoma ma is meg látszik; olykor pedig félig merte csupán és új vonásokkal törölte el azt, a mit nem merészelt meghagyni olyannak, a minő volt eredetileg...

És mondott egyebet is.

Miközben beszélt, Boye asszony egyre nyugtalanabbá lett; idegesen tekintett majd erre, majd arra és nyugtalanul játszadozott ujjaival, arczára aggódó, sőt utóbb szenvedő kifejezés ült és mindinkább elsötétültek vonásai.

Végtére nem birt már magával.

- Nem szeretném, ha elveszitené a fonalat - szólt közbe - de kérem szépen, Lyhne ur, hagyja azokat a taglejtéseket, a melyekkel mintha fogat akarna huzni; kérem, hagyja el!... Most pedig sose zavartassa magát, figyelek már megint. Különben teljesen egyetérték önnel!

- Hát hiszen akkor nincsen egyéb mondani valóm!

- Miért nem?

- Hát a mikor egyetértünk!

- Igen - a mikor egyetértünk!

Egyikük se fűzött ehhez az utóbbi szóhoz valami különös értelmet, hanem olyan jelentős nyomatékkal ejtették ki, mintha végtelen gyöngédség rejtőznék benne és miközben kissé boszankodtak rajta mind a ketten, hogy olyan nehézkes a felfogásuk és azon tépelődtek, mire is célzott amaz szavaival, szellemes mosolygás - az imént világított értelemnek kialakuló világossága - ült ki ajkukra, a hogy egymásra néztek.

Lassankint fölmentek a többiekhez és Boye asszony megint elhelyezkedett az alacsony széken.

XXXII.

Erik meg Frithjof belefáradtak a beszélgetésbe s azért örültek neki nagyon, hogy társaság vette körül őket.

Frithjof rögtönösen ott termett Boyené előtt és nagyon kedves volt; Erik ezenközben, házigazda léte, szerényen hátul maradt.

- Ha kíváncsi volnék - mondta Frithjof - megkérdezném, micsoda könyvön vitatkoztak ön, meg Resstrup, a mikor benyitottunk.

- Meg akarja tudni? - kérdezte Boye asszony.

- Meg.

- Ergo?

- Ergo, - visszhangozta Frithjof és alázatos helyeslése jeléül meghajolt.

Boye asszony fölemelte a könyvet a levegőbe és ünnepiesen jelentette:

- Helge. Öhlenschläger Helgéje. - Hogy melyik ének volt? - Nos: a tenger sellője meglátogatja Helge királyt. És hogy melyik vers? A melyekben arról van szó, hogy Tangkjaer Helge mellé feküdt le és hogy ez nem tudván lebírni már a kíváncsiságát, megfordul.

----- og blier vaer,
Med Arme sulmende hvide
Den storste Skponhed, Jorden har,
At slumre veel hans Side.

Den sorte kofte sig meer ej snoer,
Og Pigens Undighed gjemmer,
Et tyndt og flagrende Solvermor
Indhyller de dejligste Lemmer.

...És nézé a szendergőnek karját, a fehéret, a legszebbet, a melyet ember látott valaha, - és nem tud megválni tőle... A sötét lepel nem fődí már, nem takarja el a leány bájait: piheg, mintha tengerből kelt volna, ezüstfátyol borítja tagjait.

- És ennyi az egész, a mit a sellő szépségéről megtudhatunk, már pedig én ennyivel be nem érem. Izzó leírást szeretnék én itt, valami olyan vakító szépre vágyom, a mitől elfogyjon a lélekzetem. Azt akarom, hogy feltáruljon előttem a sellő testének sajátos szépsége, de hát, kérem szeretettel, mit csináljak én az olyan fehér karral és szép testtel, a melyet holmi fátýolszövet borít? - Uramisten! Csupasznek kellene lennie, mint a hullámnak és a tenger szilaj szépsége ömöljön át rajta. Csillogjon bőrén a tenger foszforvillódzása, fekete hajában pedig legyen benne a tengeri fű kusza rémülete. Nincs igazam? Igen, a víz ezer színe

ragyogjon föl és aludjék el vakító változatosságban szemében; halovány kebléből kéjesen hűsítő hideg áradjon, a hullám dagadó, ringó mozgása remegjen végig formáin, csókjában legyen benne az örvény lelket szívó ereje és gyöngéden kitárt karja legyen lágy, mint a megtört hullám tajtékja.

Egészen belemelegedett; neki izgultan állt ott és tágra nyílt szemmel nézett, gyermekesen kérdő tekintetet vetett fiatal hallgatóira.

De emezek egyet sem szóltak. Niels arcza lángszinűre pirult ki, Erik pedig rendkívül zavarban volt. Frithjof oda volt az elragadtatástól és leplezetlen csodálkozással bámulta, pedig mégis ő volt az, a ki legkevésbé érezte meg, minő részegítően szép az az asszony, a hogy ugy ott állott előttük mámorosan attól, a mit mondott.

XXXIII.

Néhány hét multán éppen oly sűrűn járt már Niels meg Frithjof Boye asszony házába, akárcsak Erik.

A ház urnőjének halvány unokahugán felül egész tömegre való jövődöbeli költővel, festővel, színésszel és építésszel ismerkedtek meg ott, a kik megannyian ifjuságuk révén voltak inkább művészek, semmint a tehetségük révén; különben csupa reménység, bátorság, harcvágy volt valamennyi és egyre-másra kész a neki lelkesedésre.

Akadtt ugyan közöttük néhány csöndes álmodozó is, a ki mélabusan nyöszörgött elmúlt idők odavesztett ideáljain, de javarészt az töltötte el őket, a mi új volt akkoriban, megrészesgítette őket az elmélet, megvakította a hajnal fénye és megvadította az ujnak ereje. Modernek voltak ők, elkéseredetten modernek, a tulzásig menő modernek, talán annál inkább azok, mert lelkük mélyén valami sajátságos, ösztönszerű vágyódás rágódott, a melyet el kellett tompítaniok, valami akkora vágyódás, melyet az ujság, akárminő világraszóló nagy, mindent felölelő, mindenható és mindent megvilágító volt is, még sem tudott lecsillapítani.

Mindegy! viharos ujjongás tombolt az ifju lelkekben és a nagy gondolatok fényességében való hit és végetlen reménység, akár a tenger; sasszárnyakon ragadta őket a lelkesedés és ezerszeres bátorság dagasztotta szívüket.

Az élet ugyan megviselte őket később, javarészüket elnémitotta; a megállapodó ész ezt a részt is megtizedelte, a többit pedig a gyávaság fogyasztotta el talán, de hát mi van ebben! Az idő, a mely elmúlt a jóval, nem térhet vissza megint a rosszsal; és bármi következik is az életben, el nem hervaszthatja bár csak egy napját, vagy ki nem törölheti egyetlenegy óráját is megélt életünknek.

Niels egészen más szemmel kezdte nézni ekkorjában a világot.

Legtitkosabb, leghomályosabb gondolatai tiz ajakon is fordultak meg egyszerre, az ő sajátos, csodálatos képei, a melyeket elárasztott, ködbe vesző körvonalu, bizonytalan mélységű és halk hangoktól hangzó megmondhatatlan valaminek sejtett addiglan maga is, most im hirtelen leleplezve, világos, éles, napfényes színekben, minden egyes részletükben nyilvánvalóan, utakkal átcsapázva, a melyeken emberrajok zsongtak, jelentek meg előtte... csodálatosan fantasztikus valami volt az, hogy a fantasztikus olyan valóra vált.

Nem volt már tehát az a gyermekkirály, birodalmak ura, a kinek megálmodta magát, - részévé lett ő is a tömegnek, ember a rajban, zsoldosa az eszmének, az ujnak. Kard volt a kezében és lobogó.

Micsoda csodás, igérettel teli idő volt az; minő sajátságos volt elhallgatni lelkének érthetetlenül titokzatos susogását, a mely úgy csengett fülében a valóság levegőjén át, mint a szilaj, kihívó kúrtharsanás, a templom falára zuhogó ökölcsapás, Dávid kavicsának suhogása Góliát koponyája iránt, mint a győzelemben bizonyos harsonák szava. Ugy tetszett, mintha mások nyelvével, mások erejével és mások tiszta kiejtésével hallaná az ember azt, a mi lelke mélyének volt tulajdona.

Nemcsak a vele egykorúak ajkáról hangzott el az új evangélium, a megbontás és tökéletesítés evangéliuma; idősebb emberek is akadtak, ismert nevű emberek, a kik beleláttak az újba és csodáiba, a kik áradozóbb szóval tudtak beszélni róla mint a fiatalok, a kiknek ünnepesebb volt róla való felfogásuk; elmúlt századévek jártak nyomukban; pártjukon volt a történelem, a világhistória, az emberi szellem története, a gondolat Odysseá-ja.

Voltak olyan férfiak, a kiket ifjú korukban ugyanaz az érzés ragadt el, mint azokat, a kik most fiatalok; a kik tanúságot tettek arról a szellemről, mely a fiatalokat töltötte el most; de a mikor azon vették észre magukat, hogy szavuk kiáltó szózat a pusztában, - hogy magukra maradtak - akkor elnémultak.

De a fiatalok azt vették csak számba, hogy ezek az öregek szóra nyitották valaha a szájukat, arra nem gondoltak, hogy el is némultak és azért babérkoszorúval és mártirkoronával fölkészülve bámulták őket készségesen és boldogak voltak, hogy bámulhatják őket.

És azok, a kiknek a bámulás szólt, nem utasították el ezt a kései elismerést, hanem jóhiszeműen fejükbe nyomták a koronát; nagyoknak, történeti alakoknak látták magukat, a kevésbé hősies emlékeket kitörölték múltjukból és felszították megint hajdani meggyőződésük parazsát, melyet az idők kedvezőtlen fordulója lehűtött volt.

XXXIV.

Lyhne Niels kopenhágai rokonainak, kivált az öreg államtanácsos családjának, egyáltalán nem telt kedve abban a környezetben, melyben a fiatal diák megfordult. Nem annyira az új eszmék ejtették őket gondolkodóba, mint inkább az, hogy egyik-másik társaságbeli fiatal ember úgy vélekedett, hogy a hosszú sörény, a magasszáru lovaglósizma, meg a nyalka nyegléskedés hasznos dolog; és jöllehet Niels nem volt tulzó ebben a tekintetben, még sem örömet találkoztak vele rokonai az utcán és nagyon rosszul esett nekik, hogy ismerőseik azoknak a bizonyos fiatal uraknak a társaságában látták őt. Ám mind ez összevéve is semmiség volt ahhoz képest, hogy olyan sokat járt Boye asszonyhoz és az ő, meg sápadt unokahuga kíséretében a színházba.

Nem mintha bizonyosat tudtak volna Boyenéről.

De szóbeszéd járta róla.

Sok mindenféle szóbeszéd.

Jó családból való volt, Konneroy-leánynak született, a Konneroy-ok pedig a város egyik legrégebb és legelőkelőbb családja voltak.

De szakított velük. Azt beszéltek, hogy kicsapongó bátyja miatt, a kit a gyarmatokra küldtek. Bizonyosan csak annyit tudtak, hogy a szakítás teljes volt és azt suttozták, hogy a vén Konneroy meg is átkozta, a nagy izgalom következtében pedig gonosz tavaszi asthmája is elővette az öreget.

Mindez azután történt, hogy Boye asszony özvegygé lett.

Az ura, Boye, gyógyszeres volt, assessor pharmaciae, és lovag. Mire meghalt, a hatvanasban járt és másfél tonna aranyak volt a tulajdonosa. A közvélemény úgy tudta, hogy jól éltek egymással. A három első esztendő során nagyon szerelmes volt a vénülő férfi; utóbb mindenkik magának élt: a férj kertjét gondozta, meg férfitársaságban ápolta jó hírét, a feleség pedig színházba járt és zenével, meg a német költőkkel foglalkozott.

Azután meghalt a férj.

Hogy a gyászesztendő elmúlt, az özvegy olaszországi utra kelt és néhány esztendőt ott is töltött, leginkább Rómában.

Abból a mendemondából azonban egy szó sem volt igaz, hogy ópiumot szivott volna egy francia klubban, a mint hogy kósza pletyka volt az a történet is, mintha Borghese Paula módjára mintáztatta volna meg magát; és a kis orosz herceg, a ki akkoriban lőtte föbe magát Nápolyban, a mikor ő is ott tartózkodott, semmi esetre sem ő miatta lett öngyilkossá.

Igaz volt ellenben, hogy a német művészek fáradhatatlanul adták neki a szerenádokat és igaz volt az is, hogy egyszer reggel az albanoi lányok viseletében kiült a Via Sistinán a templomlépcsőre és megegyezett egy arra vetődött művésszel, hogy korsóval a fején, meg egy kis barna fiúval a karján modellt áll neki. Legalább ilyen tárgyú kép függött a lakásán.

XXXV.

Olaszországból hazajövet, egy honfitársával ismerkedett meg, ismert nevű, kiváló kritikussal, a ki azonban a költő dicsőségére vágott volna inkább.

Negativ, kétkedő embernek tudták őt, éles eszü férfinak, a ki keményen és irgalmatlanul markolta meg felebarátait, mert keményen és irgalmatlanul markolta meg magát is és épen ezért jogosnak vélte erőszakosságát. Pedig valójában nem az volt egészen, a mivé az emberek tették; nem volt olyan kellemetlen ember, vagy olyan kiméletlenül következetes, a minőnek látszott. Mert jóllehet harczban volt a kor ideális hajlandóságával és becsmélő néven nevezte ezt, mégis vonzódott az ideálshoz, az álomszerűhöz, az aetherihez, vont a kékszinű mystikum, a fölérhetetlen nagyság és a tűnékeny tisztaság; olyan vonzalom volt ez, melyet a földibb dolgok iránt nem érzett, azok iránt, a melyekért küzdött és a melyekben hitt.

Magával küzködve szeretett bele Boye asszonyba, de meg nem mondta neki, mert szerelme nem volt ifju, reménységgel teljes szerelem. Szerette, mint az olyan lényt, a ki finomabb és boldogabb fajból való az övénél és ezért valami neheztelésféle volt a szerelmében, valami ösztönszerű keserűség az ellen, a mi faji volt a nőben.

Ellenségesen, féltékenyen vigyázta meg hajlandóságait, véleményét, szokásait és világnézetét és a fegyver megválogatása nélkül, finom ékesszólással, szivtelen logikával, nyers fölöntességgel és szánakozó gunynyal küzdötte ki, hódította meg a maga és felfogása számára.

De a mikor győzött az igazság és olyanná lett a nő is, mint ő, akkor belátta, hogy tulságosan sokat nyert és hogy az illúzióival és előítéleteivel, az álmaival és tévedéseivel egyetemben szerette őt, nem olyannak, a minő most.

Elégedetlen volt magával, vele és mindazzal, a mit a haza nyujthatott számára; elutazott és oda maradt.

De éppen akkoriban kezdte az asszony szeretni őt.

Ezt a viszonyt természetesen alaposan felfújhatták az emberek, a minthogy meg is cselekedték ezt. Az államtanácsosné úgy beszélt róla Nielsnek, a hogyan a megvénült erény szokott

beszélni ifjui botlásokról; de Niels olyanformán hallgatta végig, hogy az államtanácsosné megsértődött rajta, de meg is ijedt tőle, mert Nielsnek válasza az volt, hogy keményen kikelt a társadalom zsarnokoskodása ellen és lelkesen beszélt az egyén szabadságáról, a tömeg plebejusi tisztességéről és a szenvedély nemes voltáról.

Ettől a naptól fogva ritkán járt csak el aggózkodó rokonaihoz, de annál sürűbben látogatta Boyenét.

XXXVI.

Egy tavaszi napon történt: a nap oly pirosan sütött a szobába, leáldozni készült éppen. A szélmalom szárnyai odafönn a lankáson át-áthajszolták árnyékukat az ablaküvegen és a szoba falai hol eltűntek, hol feltűntek a homály és világosság egyhangu váltakozásában - egy szempillantásig homály, kettőig világosság volt.

Niels ott ült az ablaknál és a lankás bronzszínű szilfáin át nézte merev nézéssel az égő felhőket.

Künn járt volt a városon túl, rügyező bükkfák között, a zöldelő rozsföldeken, a tarka virágos réteken; olyan tiszta és könnyű volt minden, olyan kék az ég, olyan csillogó a tenger és olyan csudálatosan szépek a sétáló nők.

Dalolva lépegetett az erdei ösvényen, de előbb dalának szövege veszett oda, azután a rythmus ült el, majd pedig a hangok haltak el és szédülés módjára rohanta meg a csöndesség. Lehunyt szemét, de látta mégis, hogyan huzódik belé egyenletesen a világosság, hogyan csillámlik át idegein, miközben a hűvös, mámorító levegő minden lélekzésre egyre szilajabb erővel korbácsolja végig a tüzesen forró vért az erőtlenül remegő ereken; úgy érezte, mintha a mi csirázó, támadni készülődő, rügyező volt a tavaszban, egyetlen egy nagy orditássá gyűlne meg benne; és szomjazott erre az ordításra, neszelte és ez a neszelés bizonytalan, dagadó vágyódássá alakult benne.

És most, a hogy ott ült az ablak előtt, újra feltámadt benne a vágyódás.

Ezer reszkető álmra, hűsítőn lágy képekre vágyott: könnyű színekre, libbenő illatra és ezüsthúrból támadó halk zenére; és azután csöndre, a csönd szíve közepébe, a hova a levegő hullámai soha bár egy atómját sem viszik el a hangnak, a hol a piros színek csöndes izzásában és a tüzes illatok tapadó melegében halálosan megpihen minden. Nem erre a halálos pihenésre vágyott, amabból folyt emez és elborította, a mignem elfordult tőle vissza ismét az eredetihez.

Belefáradt magamagába, a sivár gondolatokba, az álmaiba. Az élet költemény! Nem! nem az, a mikor egyebet sem tesz az ember, csak megkölti az életet, a helyett, hogy végigélné. Mennyire tartalmatlan volt, minő üres, üres, üres. Az az örökös magamagára vadászás, a tulajdon nyomainak lesése - természetesen körben forogva; belévetni magát látszólag az élet sodrába és végtére megint csak kihalászni magát ebből vagy abból a furcsa burokból!

Ha legalább összechapna fölötte minden - élet, szerelem, szenvedély, de úgy, hogy meg ne költhesse, hanem, hogy az költse meg őt.

Önkéntelenül elutasító mozdulatra huzódott keze. Voltaképpen mégis félt attól a hatalomtól, a mit úgy hívtak, hogy szenvedély. Ettől a szélvihartól, a mely elragad mindent az embertől, a mi szilárd, biztos alapu, szerzett jószág benne, akár ha hervadt levelek volnának! Nem szerte azt a lobogó lángot, mely a tulajdon füstjében emésztődik el, mert ő lassan akart elégni.

Pedig hát olyan szájalmas volt ez a félerővel megvívott élet, mely csöndes vízben mult el úgy, hogy a part soha ki nem vezett a szemhatárból - bár jönne tehát áradat és vihar! - csak tudná, hogyan: összes vitorláit kifeszitené, ha utra kelhetne az élet tengerére.

Isten veletek ti lassan csörgedező napok, isten veletek ti rövid, boldog pillanatok, isten veletek is, ti tompa hangulatok, a kiket föl kell, hogy ékesítsen a költészet, hogy csilloghassatok, ti langyos érzések, a kiket meleg álmokba kell, hogy bujtassanak és mégis megdermedtek, hova maradtok! oda tartok annak a partnak irányába, melyen a buja indák rátekergetőznek a szív minden idegére, vadul növő erdővé, minden hervadó inda helyett husz uj hajt kacsot, minden zöldelő inda fészlését száz rügy várja.

- Bár ott lehetnék!

Belefáradt a vágyódásba, magamagára boszankodott. Emberre volt szüksége. De Erik persze nem volt otthon, Frithjoffal délelőtt volt együtt, színházba menni pedig későn volna már.

Mégis elment hazulról és rosszkedvűen csavargott az utcákon.

XXXVII.

Vajjon otthon van-e Boyené? Ma nincsen fogadó-estéje, azonfelül pedig meglehetősen későre jár az idő.

Ne kísértse-e meg mégis?

Boyené otthon volt.

Egyedül volt a lakásban. A tavaszi levegő sokkal inkább elfárasztotta, semhogy el tudott volna menni unokahugával az ebédre, a melyre hivatalos volt; azért arra határozta el magát, hogy lefekszik inkább a kerevetre, erős teát iszik és Heinét olvassa; de betelt most már a versekkel is és lottójátékra támadt kedve.

Hát játszottak lottót.

Tizenöt, husz, huszonhét, - hosszú sora a számoknak, - a fakorongocskák dörgölődő hangja a zacskóban és a fölöttük való lakás padlóján guruló golyók zaja.

- Hát nem mulatságos ez? - jelentette ki Boyené, hogy soká nem tudott számot kapni. - He?

És mindjárt meg is adta rá a tagadó választ, hogy: nem. Azzal rosszkedvűen csóválta meg fejét.

- De mit játszszunk?

Egymásba akasztotta két kezét a fakorongocskák fölött és reménytelenül fürkészte Niels arcát.

Niels csakugyan nem tudott semmit tanácsolni.

- Csak azt ne mondja, hogy: zene!

Belehajtotta arcát kezébe és ajkához érintette ujjait sorban egymásután s a mikor végére ért a sornak, előlről kezdte újra.

- Utálatos egy élet ez - mondotta és föltekintett. - Egy morzsára való élemény nem akad, abból a kevéskéből pedig, a mit az élet morzsának odavet, csak meg nem élhet az ember; nem így érzi maga is?

- Csakugyan, magam is úgy gondolom: azt tesszük, a mit az ezeregyébeli kalifa. Ha selyem-pongyoláján felül valami fehér kendőt csavarna a feje köré, én pedig az ön indiai sálját aggatnám magamra, mosszuli kalmároknak nézhetne bennünket igen szépen mindenki.

- És azután mihez fognánk, mi, két boldogtalan kalmár?

- Lemennénk a hidhoz, husz aranyért vitorlás csónakot bérelnénk és végigsuhannánk a sötét folyón.

- A zátonyok mellett?

- Igen és színes lampionok lógnának az árboczon.

- Akár csak Ganem, a szerelmes rabszolga históriáját hallanám. Hogy ráismerek mindjárt gondolatmenetére; igazi férfiszokás: nagysebtiben megcsinálni az elrendezést, a helyzetet és a sok külsőség kedvéért nem törődni a fődologgal. Nem vette észre, hogy mi, asszonyok, sokkal, de sokkalta kevésbé vagyunk fantaszták, mint a férfiak? Bennünk nincs meg az a képesség, hogy képzeletünkkel megelőzzük gyönyörűségünket, vagy hogy fantasztikus vigasztalódással hessegessük el a bánatot. Micsoda is az egész?... A képzelet! hiszen olyan nyomoruságosan fogyatékos valami ez... Oh igen, ha az ember megöregedett, mint én, olyankor beéri időnkint a képzelet játékanak szegényes komédiájával is. De sohasem volna szabad beérnünk vele, soha!

Bágyadtan ült le a kerevetre és félig fekvő, félig ülő helyzetben kezébe támasztotta állát, könyökét pedig a kerevet vánkosaiba.

Álmodozva tévedezett tekintete a szobában és úgy tetszett, mintha szomorú gondolatokba merült volna.

Niels is elhallgatott és nagy lett a csöndesség. Csak a kanárimadár ide-odaszökdécelése hallatszott; a talpas óra ketyegése mind hangosabbá, egyre hangosabbá lett a nagy hallgatásban; a nyitott szárnyu zongorában hirtelen megpattant egy hur és hangja hosszan, halkan, elhalón olvadt egybe a csöndesség sajátságos susogásával.

Olyan fiatalnak látszott az asszony az asztrállámpa szelid, sárgás fényében, a mely tetőtől-talpig megvilágította - és valami elbűvölő összehangzásban volt szép, szabályosan kifejlődött nyaka, a matrónaszerű Charlotte Corday-fejkötővel, az ártatlan gyermekes szemmel és hófehér fogu, piczi, nyitott szájával.

Niels bámulva feledte rajta szemét.

- Minő furcsa is az, a mikor tulajdon magára vágyódik az ember! - mondotta az asszony halkan, miután leküzdötte volt könnyeit és visszafordította tekintetét a való világ felé. - Olyan gyakran, olyan gyakran vágyódom magam után, fiatal leánykori énem után, úgy szeretem azt a leányt, mint a hogy azt szeretjük csak, a ki közelvalónk volt, a kivel megosztottunk az életen és a boldogságon és mindenben és a kit úgy veszítettünk el, hogy a kis ujjunkat sem mozditottuk megmentésére. Milyen szép idő is volt az! Nem is sejti, minő finom és tiszta a gyermekleány élete első szerelme perczéig. Hang tudná csak azt kifejezni, de képzelje olyannak, mint valami ünnepet, ünnepet egy tündérkastélyban, a hol pirkadó ezüstként ragyog az élet. Csupa merő nyíló virág, a melyek egyre-másra váltogatják színüket, lassan kicserélik egymás színeit; minden ujjong, de tompított hangon ujjong odabenn és a hasadó sejtelmek, mint a mysticus bor, csillognak és izzanak, finom álmokelyhekben és minden zeneg, illatozik; ezer illat hömpölyög a termeken át; óh, sirhatnék, ha arra gondolok: hogy ha csoda történnék és visszatérne megint az az élet, nem birna már el; áthullanék rajta, mint a tehén, a melyik, pókhálón akarna tánczolni.

- Óh dehogy, dehogy, - akasztotta meg Niels hevesen és hangja haragos izgalomtól remegett - sokkal finomabban és átszellemültebben tudna szeretni kegyed, mint az a gyermekleány.

- Átszellemülten! Mennyire gyűlölöm én azt az átszellemült szerelmet. Müvirág terem csak az olyan szerelem földjében; nem is terem, a fejből szedi az ember, úgy dugja a szívébe, mert a szívének nincsenek virágai. Hiszen ez az éppen, a miért irigylem a fiatal leánykát: hogy semmi sem talmi rajta, hogy szerelme serlegébe nem kénytelen belevegyíteni pótlószerűl a képzeletet. Ne higgye, hogy a miért a képzelet nagy, buján határozatlan képei szövik át és árnyékolják meg szerelmét, hogy többet törődik azért a képekkel, mint a földdel, a melyen él; nem, - azért van ez csak, mert összes érzékei, ösztönei és képességei mindig a szerelem felé huznak - mindig, fáradhatatlanul mindig. De a leányka azért nem tobzódik képzeletében, még csak meg sem pihen benne, sőt olyan realistikus, hogy gyakran és néha, a maga önkéntelenségében ártatlanul cynikussá lesz. Nem is sejti például, micsoda mámorító gyönyörűség az a fiatal leánykának, ha beszívhatja titkon a szivarfüst szagát, a mely kedvese ruháján tapad - százszorta nagyobb, több ez a képzelet egész tűzviharánál. Megvetem a képzeletet. Mert mi az, a mikor az ember egész valója valaki szívéért sóvárog s a képzelet hideg előszobájába bocsátják be legföljebb!? És hányszor történik meg, hogy még ennyire sem juthat! És hányszor kell beletörödnünk abba, hogy az, a ki szeret, képzeletével ékesít föl bennünket, glóriát von fejünk köré, szárnyat köt vállunkra, csillaggal himes köntösbe bujtat és szerelmére csupán akkor tart méltóknak bennünket, mikor ilyen maskaramódra járjuk a világot; ilyen maskarában, a melyben egyikünk sem lehet az, a mi, mert tulságosan ékesek vagyunk és mert idegesekké leszünk attól, hogy a férfi porba hull előttünk, bálványként imád, nemhogy olyanoknak fogadna el, a minők vagyunk; nemhogy egyszerűen - szeretne bennünket.

XXXVIII.

Niels egészen zavarodott volt; fölvette a nő zsebkendőjét, mely a földre hullott és megrészedett illatán és egyáltalán nem várta, hogy olyan türelmetlenül kérdő tekintettel nézi majd Boyené éppen most, a mikor úgy elmerült keze bámulásába; de mégis ki tudta dadogni valahogyan a választ: a férfi szerelmének, nézete szerint, az a legdöntőbb bizonyága, hogy egy emberi lélekhez való kimondhatatlan szerelmét mentegezni kénytelen magával szemben, s azért van az, hogy az istenség fényességébe borítja szerelme tárgyát.

- Hát éppen ez a lealacsonyító, - szólt közbe Boyené - mintha úgy, a hogy vagyunk, nem volnánk eléggé isteniek!

Niels udvariasan elmosolyodott.

- Ne tessék nevetni, egyáltalán nem tréfaság a dolog. Ellenkezőleg, igen komoly valami, mert ez az imádás, a minő fanatikus, alapjában véve olyan zsarnoki természetű: a férfi-alkotta ideál alakjába akarnak belekényszeríteni bennünket. Kiirtani bennünk azt, a mi nem egyezik az ideál képzetével; ki vele! ha pedig nem tudják lenyügözni, akkor rendszeresen el kell feledni, meg kell fosztani a fejlődés lehetőségétől, viszont a mi nem a mienk, a mi egyáltalán nem sajátunk, azt a legszilajabb fejlődésre kell kényszeríteni, hadd nőjön a fellegekig és örökösen hangoztatni, hogy bővében vagyunk és azt az alapot kell megépíteni belőle, melyre a férfi szerelme fölépül. Én ezt erőszakosságnak mondom, a természetünk ellen való erőszakosságnak. Idomitásnak nevezem. A férfi szerelme idomit. Mi pedig beadjuk a derekunkat, még azok is, a kiket senki sem szeret, még azok is velünk görbednek meg, mert megvetésre méltó gyöngé pulyák vagyunk mindannyian.

Fölkelt fekvő helyzetéből és fenyegetően nézett át Nielsre.

- Ha szép volnék! Óh! de részegítően szép, szebb minden nőnél, a ki valaha élt, hogy a ki csak látna, mintha bűvölet fogná el, - olthatatlan fájó szerelem szállná meg; hogyan kényszeríteném én akkor őket szépségem hatalmával, hogy ne az ő hagyományos, vér nélkül való ideáljukat imádják, hanem engem imádjanak, olyannak, a minő vagyok, engem imádjanak, valómnak minden araszát, minden redőjét, az én lényemnek minden sugarát.

Egészen fölemelkedett és Niels arra gondolt, hogy mennie kellene; de ott állt még és vakmerő fordulatokon töprenkedett, a melyeket nem mert azonban szóba önteni. Végre nekibátorodott, megfogta a nő kezét és megcsókolta; de Boyené a másik kezét is odanyújtotta csókra s ezért azt tudta csak mondani, hogy: - Jó éjt!

XXXIX.

Lyhne Niels belészeretett Boye asszonyba és szerelme boldoggá tette.

A mikor ugyanazokon az utcákon ment haza, a melyeken rosszkedvűen szokott volt kóborolni azelőtt esténként, úgy rémlett neki, mintha régen, nagyon régen járt volna erre.

Azonfelül valami biztosság és valami nyugodt fesztelenség fejeződött ki járásában és viselkedésében; mikor keztyűjét begombolta, az az érzés fogta el, hogy nagy változás esett benne és félig tudattalan érzetében annak, hogy ennek a változásnak tartozik vele - gyorsan gombolta be keztyűjét.

Sokkalta inkább lefoglalták gondolatai, semhogy aludni tudott volna, - azért fölment a lankásra.

Ugy tetszett neki, olyan sajátságosan nyugodtak a gondolatai; csodálkozott ezen a nyugalmon, de nem igen hitt benne; úgy tetszett neki, mintha valója legmélye csupa csöndes, de szakadatlan forrongás, hullámozás volna; mintha föl-fölbugyborékolna benne valami és forna és kinyomulna, de messzire, nagyon messzire. Ugy rémlett neki, mintha várna valamit, valamit, a minek a távolból kellene felé közelednie, valami messzeséges muzsikát, a mely zengve, sugva, zugva és tajtékozva nyomulna egyre közelebb, csengene, zuhogna le rá, ragadná magával és vinné, nem tudta hogyan, nem tudta hova, a mely mint a folyam omlanék le rá, mint az örvény s azután...

De most csöndes volt, - csak az a távolból reszkető énekszó... különben csupa béke és tisztaság minden.

Szeretett és fenszóval mondta el magában, hogy szeret. Sokszor elmondta. Olyan csodálatos méltóságos csengése volt ennek a szónak és olyan sok volt a jelentése. Jelentette, hogy immár nem rabja a gyermekkor fantasztikus álmainak, hogy nem játékszere a czéltalan vágyódásnak és a ködös álmoknak, hogy elmenekült abból a tündérországból, a mely vele egyetemben nőtt nagyra, a mely száz karral csimpajkózott belé és száz tenyérrel fogta be a szemét. Lerázta magáról ezeket a bilincseket, urává lett magának; ha kitárta még felé karját, ha hívogatta még néma tekintettel, ha integetett utána fehér kendővel - a hatalma meghalt már, - álommá zsugorodott, melyet megölt az ébrenlét, köddé, a melyet szétszaggatott a napfény. Nem ért-e fel az ő szerelme az ébrenléttel, a napfényvel, az egész világgal? Nem olyan biborköntösben büszkélkedett-e annak előtte, a mely meg sem volt szöve? Nem olyan trónuson adta-e ő a nagyot, a melyik nem is létezett?

Most azonban magas hegyen állott és végiglátott róla a föld messzenyuló rónáin, a dalra szomjazó világon, a melyen soha sem volt még, a melyen senki sem sejtette, senki sem várta volna. Felujjongott arra a gondolatra, hogy soha lélekző lehellelte meg nem mozgatott még bár egyetlenegy falevelet is azon az egész messze végtelenségen, soha hullámot nem vert rajta.

Mindezt most kellett kiküzdenie. És tudta, hogy bírja; a győzelemben olyan bizonyosnak, olyan erősnek érezte magát, mint a hogy csak az érezheti, a ki eldalolatlanul hordja még keblében dalait.

XL.

A langyos tavaszi levegő csupa merő illat volt; nem telt meg ugyan az illattal, mint a nyári éjszaka levegője, csak áthullámozott rajta, megsimogatta az illat, a fiatal nyárfák fűszeres, balzsamos illata, a kései ibolya lehellete, a zelnice édes mandulaszága - és mindez hol egybekeveredett, hol szétvált, ki-kicsapott egy pillanatra, hirtelen elenyészett azután, vagy megömlött lassan az éjjeli levegőben.

És mintha árnyékai lettek volna az illatoknak, vig hangulatok járták szeszélyes táncukat érzékein által. És a hogyan az érzékeket körülczírogatták a kényükre-kedvükre járó-menő illatok, azonképpen a lélek is hiába kívánczolt édesen pihenve csöndes röpüléssel hullámozni el valamelyik hangulat halkán csapó szárnyán, mert hiszen nem szárnyas madarak voltak, a mik elbirták volna; pihék voltak csak és tollacsák, a miket maga előtt kergetett a szél, a mik hópihe módjára szállingóztak és tűntek el.

Megkísérelte, hátha fel tudná idézni a nő képét, a hogy a kereveten elnyújtózott és beszélt vele - de nem sikerült; látta alul messze a fasorban, látta, a mint kalap a fején, ül és olvas, a könyv egyik nagy, fehér lapját keztyűs ujjával támogatja, mint ha lapozni készülne; látta, a mint este, színház után, kocsijába lép és kibiczczent reá az ablakon át; azután elrobogott a kocsi, ő utána nézett és míg a kocsi robogott, robogott, ő csak nézett utána és szakadatlanul követte szeme nézésével; közömbös arczok kerültek elébe és szólitották meg, évek óta nem látott alakok lépdeltek az utcán, fordultak meg, mérték végig - és a kocsi csak egyre robogott még; nem tudott szabadulni a kocsitól, nem tudott más képet a szeme elé idézni. És a mikor már egészen idegessé lett türelmetlenségében, akkor jelent meg ő: a sárgás világítás, a két szem, száj, az áll alá támasztott kéz - olyan tisztán, mintha a sötétségből válnék ki előtte.

Milyen szép is volt, milyen szelid, milyen tiszta! Szerette és vágygyl eltelve térdelt eléje, lábához borulva könyörgött azért a sok mámorító szépségért.

Jöjj le trónusodról hozzám. Légy rabszolgálóm, aggasd a rabszolgák lánczát is nyakadba, - de nem úgy, mintha játék volna; meg akarom feszíteni lánczodat, azt akarom, hogy minden tagod megteljen engedelmességgel, hogy rabszolgai alázat legyen nézésedben. Óh, ha magamhoz kényszeríthetnék varázsitallal; nem! semmi varázsitall, mert az kényszerítés volna és akaratlanul kellene engedned a kényszernek; - azt akarom, hogy én legyek csak az urad és én elfogadnám azután akaratodat, a melyet összetörten nyujtasz elém alázatosan kitárt kezeden. A királynőm légy, én pedig a rabszolgád, de rabszolgai lábam a te büszke, királyi nyakadon nyugodjék; nem örültség az, a mire sovárgok, mert ha nem asszonyszerelem az: büszkének és erősnek lenni, de meghajolni, akkor hát, a mennyire én tudom, gyöngeség a szerelem és uralkodás.

Érezte, hogy soha le nem vonhatná magához a nő lelkéből azt, a mi szépségét üdévé, virágzóvá, érzékiesen lágygyá tette, hogy az vakító junói karjával soha meg nem öleli, kéjtárasztó nyakát soha, soha szerelemtől kábultan erőszakos csókjának oda nem nyujtja.

Látta, hogy ki tudta küzdeni benne a fiatal leánykát, ki is küzdötte már, ő pedig, a buja szépség, érezte - Niels bizonyos volt benne, hogy érezte, - mint mozdult meg titkosan eleven sirjában az ifju szépség, a ki meghalt volt benne és hogyan ölelte meg Nielst gömbölyü szüzi karjával, hogyan csókolta meg rettegő szüzi ajakkal.

De az ő szerelme nem ilyen volt. Azt szerette csak, a mi kiküzdhetetlen volt, éppen abba a meleg nyakba és abba a sötét haj alól kitetsző aranyos fényességbe volt szerelmes. Vágyódásában felzokogott és fájó-eszméletlenül tördelte kezét - ráborult egy fatörzsre, átölelte, rányomta arcát a kemény kéregre és sirt...

XLI.

Lyhne Nielset valami bénító tudatosság, gyermeke valami ösztönszerű bátortalanságnak, akadályozta meg abban, hogy merjen; édesgyermeke volt ez a tudatosság annak a félig homályos érzésnek, hogy hijával van az egyéniségnek és örökös harcot vivott ezzel a józansággal; hol fölingerült ellene, hol megalázó névvel illette, majd pedig erénynek dicsérte föl, mely a legszorosabban összefügg természete okával, sőt a mely föltétele annak, a mi és a mivé lehetett. De akárminek tette meg is, akármelyik felől nézte is, egyre gyűlölte azért, gyűlölte mint az olyan fogyatékoságot, a melyet akárhogyan rejtegetett is a világ elől, magával szemben el nem titkolhatta, a mely mindig elébe állt, hogy megalázza, a mikor egyszer-másszor megbékélt magával; mennyire irigyelte ilyenkor azt a tudatos megfontolatlanságot, a mely olyan könnyedén bánik a szavakkal, a melyek cselekvések és a melyek következkésekkel járnak, következkésekkel, a melyekbe gondolatot akkor öntenek csak, a mikor végükre jártak már. Ugy tetszett neki, mintha centaurok, egy csapásra ember és ló volnának, egyben gondolat és ugrás, holott jó maga a különvált lovas és ló volt, a kiben magában való valami a gondolat és magában való, egészen más valami az ugrás.

Ha elképzelte, hogy megvallja szerelmét Boyenének, - pedig hiszen mindent el kellett képzelnie - olyankor tisztán látta magát abban a helyzetben, a viselkedését, minden mozdulatát, egész mindenségét, elülről, oldalról és hátulról, látta, hogy bizonytalanná teszi az a láz, a mely mindannyiszor megbénította, valahányszor cselekedni akart és megfosztotta lélekjelenlététől, hogy úgy érte a válasz, mintha térden ütötték volna, nem pedig mint a lapda, a melyet mindenféleképpen visszadobhat az ember és a mely különféle módon eshetik vissza.

Arra gondolt, hogy beszélni fog, arra gondolt, hogy ír majd, de hogy torony iránt menjen, arra nem gondolt. Soha másképp nem nyilatkozott, mint elburkoltan vagy pedig félig-meddig mesterkelt lírai szenvedélyben égve, szerelemtől izzó szavakra és ábrándos kívánságokra ragadtatva magát.

De mindazonáltal hova-tovább viszony fejlődött közöttük, sajátos egy viszony, a mely az ifju alázatos szerelméből, a fantasztá álmadozó vágyódásából s egy asszonynak abból a szeszélyéből támadt, hogy romantikus hozzáférhetetlenségében imádtassa magát. És viszonyuk egy mythos alakját vette föl, a mely maguk sem tudták, hogyan támadt; sápadt mythosét egy szép asszonyról, a ki ifju korában szeretett volt egy nagy szellemet, de az elment, hogy messze földön elfeledve és elhagyottan haljon meg.

És sok esztendeig gyászolta a szép asszony, de senki sem sejtette fájdalmát, csak a magánosság volt elég szent arra, hogy bánatának tanuja lehessen. És jött ekkor egy ifju, a ki mesterének vallotta a nagy halottat, a kit az ő szelleme töltött el és a ki lelkesedett műveért. És megszerette a gyászos asszonyt.

A nőnek úgy rémlett, mintha a halott boldog napok keltek volna ki a sirból, hogy édes zürzavarrá lett minden, a mult és jövő ezüsfátyolon áttetsző, szürkülő álomnappá olvadt egybe s az ifjuban félig magát az ifjut szerette, félig mint másvalakinek az árnyékát - és odaadta neki a lelke felét. De lassan kellett az ifjunak lépdelnie, hogy az álom szét ne

foszolják; el kellett fojtania földi módon izzó vágyait, hogy el ne riaszszák az édes szürkületet és bánatra ne ébreszszék megint az asszonyt.

Ennek a mythosnak alapján határozottabb alakot öltött viszonyuk hova-tovább.

Enyelegtek egymással és ha egyedül voltak, a keresztnevükön hívták egymást Nielsnek, meg Temának, az unokahugot pedig lehetőleg távol tartották.

Niels meg-megkísérlette ugyan, hogy áttörjön a sorompón, de Boyené sokkal erősebb volt nálánál, hogy sem rögtön el ne tudta volna fojtani ezeket a lázadási kísérleteket; és Niels azután hamarosan megbékélt és beleilleszkedett abba a való háttérü szerelmi phantáziába.

Viszonyuk a maga platonikusságában nem lapult el unalmassá, de a megszokott viszonyok egyhanguságában sem pihent el.

Pihenésről egyáltalán szó sem lehetett. Lyhne Niels reménysége soha el nem fáradt és ha mindannyiszor gyöngéden viasszorított is, valahányszor sóváran nyomult elő, csak annál nagyobb lánggal lobogott fel titokban. De ébren tartotta Boyené kacérsága is, bájos naivitása és az a leplezetlen bátorsága, a hogyan a legkényesebb dolgokról beszélt.

Azután még nem is volt olyan egészen ő a kormányos, mert megesett hébe-korba, hogy a tétlen vér arról álmodott, hogy megjutalmazza ezt a félig féken tartott szerelmet, hogy pazarul eláraszsa a szerelem legdusabb kincseivel és azután elgyönyörködje az ámuló boldogságán.

Az ilyen álmot nem volt azután olyan könnyű tova üzni és ha Niels ilyenkor nyitott be éppen, a bűn idegessége fogta el az asszonyt, a büntudat alázatossága, valami lebirhatatlan szégyenlősség, a mely szerelmi bánattól izzóvá hevítette a levegőt.

XLII.

Volt még egy sajátságos vonzóereje a viszonyuknak: Lyhne Niels szerelmében annyi volt a férfias erő, hogy lovagiasan tartózkodott attól, hogy bár csak képzeletben is kivegye szerelme részét abból, a mit a valóság megtagadott tőle és még ebben a félreeső világban is, a hol parancsának mindenek engedelmeskedtek, azonképpen tisztelte itt is Boyenét, mintha élő valóságában állt volna előtte.

A viszonynak tehát ilyenformán mind a két felől elég volt a támasztéka és semerről sem fenyegetett a szakadás veszedelme. Hiszen mintha csak az olyan álmodozó és mégis életre szomjazó természet számára teremtdött volna, a minő Lyhne Niels volt; és ha játék volt is csak, de való játék, a mely elégséges volt arra, hogy alapot teremtsen szenvedélyességének, a melyen fejlődésnek indulhasson azután.

És éppen erre is volt szüksége.

Hiszen Lyhne Nielsnek az volt a rendeltetése, hogy költővé legyen és élete külső körülményei között sok olyan akadt, a mely e cél felé tudta irányítani hajlandóságait, sok olyan, a mely föl tudta ébreszteni figyelmét az ilyen feladat iránt; eddigelé azonban nem igen volt egyebe álmainál, a miknek alapján költő lehessen; és semmi sem egyhangubb a képzelettel való játszadozásnál, mert a szemlátomást végetlen, örökké változandó álmországokat valójában mégis bizonyos rövid országutak szelik át, a melyeket mindenki megjár, de a melyeken tul nem mindenki jut azután.

Az ember, az nagyon különféle lehet, de az álmai nem azok; mert azt a három, négy dolgot, a mire vágyódásuk támad, többé-kevésbbé hamarosan, többé-kevésbbé tökéletesen megszerzik; de végre is megszerzik mindannyiát; nincs olyan ember, a ki komolyan hinné, hogy üres a

keze. Ezért van az, hogy álmában senki sem eszmél magára, sajátos voltának senki sem ébred tudatára, mert az álom nem tud arról semmit, hogyan akar az ember szert tenni a kincsre, hogyan ad tul rajta, ha odavész, hogyan lakik jól az élvező ember, minő utra tér, a mikor vesztésén siránkozik.

Lyhne Niels is általánvéve egy aesthetikai valaki szemével nézte a világot, a ki rügyezőnek és duzzadozónak látta a tavaszt, nagynak a tengert, érzékinek a szerelmet és szomorúnak a halált. Ezen tul nem jutott a költészettel; verset faragott csak.

De most, most egészen mássá kezdett lenni. Most, hogy egy nő szerelmeért küzdött s azt akarta, hogy őt szeresse, lönborggaardi Lyhne Nielst, a ki huszonhároméves volt, kissé meggörnyedten járt, szép keze és kicsi füle volt, a ki hijával volt a bátorságnak és azt akarta, hogy őt szeresse, őt, - nem az álmok eszményített Nielsét, a büszke járásut, biztos modorut, a ki idősebb volt kissé; ez iránt a Niels iránt érdeklődött most nagyon, a kivel tulajdonképpen ugy bánt eddig, mint a hogy társaságba nem igen való barátjával szokott bánni az ember.

Tulságosan is sok időt fordított volt arra, hogy olyasmivel ékesitse föl magát, a mijének hiját vallotta, mert így akart elég időt nyerni annak megtekintésére, a mije volt; most azonban a fölfedező szenvedélyével kezdte összerakni magát a gyermekkori emlékekből, a gyermekkori benyomásokból, az élet megelevenedett pillanataiból és boldogan elcsodálkozva tapasztalta, mennyire összeillett minden darabka és mennyire más egyéniséggé állott össze, mint az, a melyet álmában hajszott volt. A valóságban is más volt, erős és szilárd akaratu. Már ez nem volt afféle ideális élettelen koloncz; az élet csodálatos, észrevehetetlen árnyéklatai tükröztek benne változatos végtelenségben ezerszeres egységéből. Nagy isten! hiszen megvolt ereje, a melynek azonképpen vehette hasznát, a hogy megvolt, - hiszen ő Aladin volt; hiszen nem akadt ott semmi olyas, a mit egyenesen a felhőkből hozott volna, magától hullott a turbánjára.

És ezzel boldog korszak virradt Nielsre. Az a boldog korszak, melyben a fejlődés hatalmas lendítőereje ujjongva veti át az embert természete élettelen pontjain, az a korszak, a melyben minden egybenő ugy, hogy ereje tulságában, ha ugy kell lennie, a hegyeknek feszíti az ember vállát és bátran dolgozik a Bábel-tornyon, a melynek éig kellene érnie, de csak egy kolosszus nyomoruságos töredékévé lesz, a melyre élete egész folyamán kétségbeesett tornyokat és furcsa képtelen erkélyeket építget az ember.

Mintha megváltozott volna minden: a természet, a munka ugy egybefogódzott, mint valami gépnek a fogai: arról szó sem volt, hogy megállapodjék és elgyönyörködjék a művészetben, mert a mi elkészült, félre is dobta mindjárt: már munka közben kinőtt belőle; lépcsőfokokul szolgált csak, melyek az egyre messzebb táguló czél felé vittek; utak, a melyeket akkor feledett már el, a mikor még visszhangozott róluk lépteinek zaja.

De a mint a friss erő és új gondolatok érettebbé fejlesztették és magasabb nézőpontokra segítették, mindegyre magánosabb lett az élete; egymásután maradoztak el a párthivek és a bajtársak; lassankint nem tudott már annyira érdeklődni irántuk, mert napról-napra bajosabban tudott csak különbséget tenni az ellenzék és többség emberei között. Az ő szemében egyetlenegy nagy, ellenséges, unalmas tömeggé folyt össze minden.

Mert hát miket irtak, a mikor támadásba kezdetek? Pessimista költeményeket arról, hogy a kutya hüségesebb az embernél és hogy a fegyház lakója gyakran becsületesebb azoknál, a kik szabadon járnak; ékesszavu ódákat arról, mennyivel különb a zöld erdő, a barna pusztas a poros városoknál; a gazdagok pazar erényeiről és büneiről szóló elbeszéléseket; a természet vérmességéről és a civilizáció szűkvérűségéről; vigjátékokat az aggkor gyöngélméjűségéről és az ifjúkor nagyobb jogairól. Mennyire beteltek magukkal, a miközben irtak! Akkor hát még is jobban tették, ha a maguk négy falán belül beszéltek.

Óh ha egyszer készen lesz: majd szól akkor zene, - harsan a tárogatószó.

XLIII.

Régi barátaival való viszonya sem volt már a régi.

Kivált a mi Frithjofot illeti. Frithjof tudniillik positiv természetű ember volt, a kinek feje szépen bevette a rendszereket és a széles hátán jól elfértek a dogmák; sokat olvasta Heiberget és evangéliumnak vélte minden betűjét; nem is sejtette, hogy a rendszerezők igen okos emberek, a kik művükből vezetik le rendszereiket, nem pedig a rendszerük nyomán alkotják meg művüket.

Már az úgy van, hogy a ki fiatal ember valamelyik rendszernek hatalmába kerül, könnyen lesz belőle nagy dogmatikus, tudva azt, mennyire szereti az ifjúság a kész állapotot, a szilárdat és a föltétlenül bizonyosat. És ha már letéteményese lett az ember ilyenformán az egész igazságnak, az egyedülvaló igazságnak, megbocsáthatatlan volna, ha a maga számára tartogatná csak, s hagyná, kevésbbé szerencsés felebarátai hadd járják a maguk görbe útját, - nemhogy vezetné és tanítaná őket, nemhogy szerető irgalmassággal megnyesegetné vad ösztöneiket és baráti erőszakossággal falnak szorítaná őket, hogy megmutassa, melyik ut akasztaná meg fejlődésüket, hogy azután, ha későn is, de egyszer művészi sorfalként köszönjék meg majd fáradságunkat, a mit reájok fordítottunk.

Niels azt szokta ugyan mondani, hogy semmit sem tart olyan nagyra, mint a kritikát; pedig a csodálatot mégis nagyobbra tartotta és sehogysem tudott beletörődni abba, hogy Frithjof lekritizálja, Frithjof, a kiben ő mindig jobbját látta és a ki boldog is volt mindig, hogy az ő nézeteinek és meggyőződésének egyenruhájában járhatott. Most pedig a magaválasztotta maskarában, talárt kerítve nyaka köré, akarta adni a hozzá hasonlót! Az ilyesmit természetesen nem volt lehetséges eltérni és Niels elején fölöntes jólelkűséggel igyekezte nevetségessé tenni Frithjofot a tulajdon szemében; de mikor ez nem sikerült, arcátlan paradoxonokhoz folyamodott, a melyeknek megvitatásába azonban nem ment bele; egyszerűen elébe tálalta őket a maguk barokk izetlenségében, azzal gunyos hallgatásba vonult vissza.

Igy azután széjjelkülönböztek.

Erikkel való viszonya jobb véget ért.

Az ő gyermekkori barátságukban mindig volt valami tartózkodás, valami lelki szégyenlősség és ezzel elkerülték a tulságosan közeli ismeretséget, a mely annyira veszedelmes a baráti viszonyra nézve. Lelkük dísztermében fel tudtak lelkesedni együttesben, jókedvűen és bizalmasan beszélgettek a szobában, de a hálósobában, fürdőszobában és lelki lakásuk egyéb félreeső helyiségeiben nem jártak ki-be.

Most is csak így voltak; a tartózkodásuk talán még nagyobb is lett, legalább a mi Nielset illeti, barátságuk azonban nem lett azért kisebb és sarokköve, alapja ezuttal is az volt csak, a mi régentén: az a bámulat, a melyet Niels Erik hetykesége és bátorsága, az iránt a tulajdonsága iránt érzett, hogy kész volt bármibe belekapni, mindenből kivenni a maga részét.

De Niels nem tagadhatta azért magával szemben, hogy kettejük barátsága nagyon egyoldalú; nem mintha Erik hijával lett volna az igaz baráti érzésnek, vagy mintha nem tudott volna hinni Nielsben. Ellenkezőleg, senkinek sem lehetett elismerőbb véleménye Nielsről, mint Eriknek; tehetség dolgában annyira maga fölött valónak tartotta, hogy kritikáról soha szó nem eshetett, de ezzel az elismerő véleményével egyetemben teljesen távol valónak tekintette a szeme határolta horizonttól azt, a min Niels dolgozott és a mivel gondolatai foglalkoztak. Meg volt róla győződve, hogy Niels végére tud majd járni annak az utnak, a melyen megindult, de éppen ennyire meg volt győződve arról is, hogy az ő két lábának viszont semmi dolga azon az uton, hát nem is próbálkozott velük arra.

Roszsul esett ez Nielsnek nagyon, mert jóllehet Erik ideáljai nem voltak azonosak az övéivel és noha az iránt, a minek kifejezésére törekedett művészetével Erik,- a romantikus iránt - nem érzett sympathiát, mindazonáltal messzebb érő, nagyobb volt az ő rokonérzése és hivebben tudta ezzel barátja fejlődését követni, együtt örülni vele, a mikor előbbre jutott és reménységgel táplálni, a mikor tétlenül vesztegelt.

Barátságuk ilyenformán egyoldalú volt; nem csoda tehát, hogy Niels most, a mikor annyi új érzés támadt benne és igen nagygyá nőtt meg benne a közlés vágya, olyan valaki után vágyott, a ki megérti és vele érez, a szeme megnyílt és tisztán látta barátságuk elégtelen voltát; ezen való keserűségében azután kissé alaposabban kezdte megvizsgálni barátját, a kivel olyan csinján bánt eddig és a magámaradás szomorú érzése lopódzott belé; úgy érezte, mintha mindaz, a mit régen mult napokban megőrzött, mind lehullana most róla és elfeledten és elhagyottan bocsátaná sorsára. Az elmúlt időkbe visszavivő ajtó be volt zárva és pusztá kézzel, egymagában ácsorgott künn előtte; a mit akart, a mire sóvárgott, magának kellett kiküzdenie: új barátokat és új gyönyöröket, új szerelmet és új emlékeket.

XLIV.

Egy teljes esztendőn által Boyené volt Lyhne Niels egyetlen igazi osztályos társa.

Ekkor azután levelet kapott édesanyjától, a mely arról értesítette, hogy atyja veszedelmesen megbetegedett, haza kell mennie Lönborggaardba.

Mire megérkezett, édesatyja halott volt.

Sulyosan, majd oly sulyosan nyomta Niels szívét, mint a bűn, az a gondolat, hogy az utóbb mult esztendők során olyan kevéssé vágyódott haza; gondolataival eléggé gyakran járt oda, de csak mint vendég, a kinek más vidék pora fekszi meg ruháját és egyéb helyek emléke tölti el szívét. Nem olyanképpen vonta arra felé a névtelen honvágy, mint élete ragyogós szentsége felé, nem az a vágy huzta, vonta, hogy megcsókolja otthona földjét, hogy megpihenjen födele alatt.

Bánta most, hogy hűtlen lett hozzá és fájdalomában titkon bűnösnek érezte magát a történetekben is, mintha az ő hűtlensége idézte volna föl a halált.

Bámulva kérdezte magától, hogyan is élhetett otthonától távol nyugodt életet, mert most egészen lefogta a szülőföld csodálatos hatalmával; végtelen vágyódásában mivoltának minden ízével belékapaszkodott, mintha attól tartott volna, hogy nem válhatik vele annyira egygyé, a mennyire akarta; boldogtalan volt bele, hogy a sok száz emlék, a mely minden sarokból, a hangokból és hangulatokból, ezer illatból, sőt a csendből is feléje áradt, hogy mindez nagyon messziről jövő hangon szólott, hogy érzékei nem tudták olyan éles és olyan teljes alakukban elkapni, a mint szerette volna, hanem hogy susogásukat fogta csak el lelke, susogásukat, a mely olyan volt, mint a földre hulló lomb zizegése, mint a csobogó hullám loccsanása, loccsanása...

Boldog, a ki fájdalomában, melyet a szeretett ember halálán érez, csupán lelke ürességét, a magánosságát, a veszteségét siratja; mert sulyosabbak és keserűbbek azok a könnyek, melyeknek azokért a napokért kell vezekelniük, a melyeken fogatékos volt szeretetünk a halott iránt, - a melyeken lehetetlen volt jóvátenni az elkövetett bűnt.

Mert visszajár most minden emlék: nem csak kemény szavak, a gondosan méregbe burkolt válaszok, a kiméletlen ócsárlás és a meggondolatlan düh, hanem azok az éles gondolatok is, a melyek nem fejeződtek ki szóban, az elhamarkodott ítéletek, a néma vállvonás és az észre

nem vett gunyos és türelmetlen mosoly, - mindez visszajár, mint a mérgezett nyíl, s hegye mélyen befuródik tulajdon kebledbe; tompa hegye, mert szálkája beletörött volt abba a szivbe, mely im nem ver már. Nem ver már; nem tehetsz te már jóvá semmit! Szeretet van most bőven a szivedben, de késő már; eredj teli sziveddel a hideg sirhoz; közelebb férsz-e hozzá vele? Szaggass virágot és fonj koszorut: közelebb fértél vele hozzá?!

Lönborggaardban is fontak koszorut, nekik is kijutott a keserű óráknak emlékéből, a mikor durvább hangok fojtották el a szeretetet; megbánást merithettek ők is bőven azokból a szigorú vonalakból, melyek a sír csukott szája körül húzódtak el.

XLV.

Komor, sulyos idő volt, de megvolt a haszna, hogy összébb segítette az anyát és fiut, mint voltak sok-sok esztendő óta; mert, jóllehet nagyon szerették egymást, mégis félénkek voltak egymással szemben, érintkezésükben volt valami tartózkodás, mely akkorról maradt még meg, a mikor Niels nagy lett már arra, hogy édesanyja ölében üljön; Niels félt édesanyja heves és tulzó természetétől, Lyhnenében pedig fia habozó, vonakodó természete keltett idegenkedést; de most már az élet a maga emelkedő és süllyedő mozgásával közelébb hozta szívéket, hogy nemsokára egészen egymáséi legyenek. Alig telt el két hónap a temetés után, veszedelmesen megbetegedett Lyhnené is s jó ideig veszedelemben forgott élete. Az ezen való aggodalom háttérbe szorította a régebbit és mikor Lyhne asszony lábbadozni kezdett, neki is, Nielsnek is úgy tetszett, mintha esztendők álltak volna közök és a friss hantu sír közé.

Kivált Lyhne asszonynak tetszett férje halála messze valónak, mert betegsége egész folyamán meg volt győződve róla, hogy meg kell halnia; félt tőle és még most is, hogy felgyógyult és az orvos kijelentette, hogy a veszedelmen túl van immár, még most sem tudta elűzni a komor gondolatokat.

Mindenesetre szomorú egy lábbadozás volt; az erő csöppenként és szinte kellenül tért csak vissza belé; nem enyhe, játszi fáradság bántotta, hanem valami nyugtalan bágyadság nyügte le, valami ájulással határos nyomasztó érzés, valami örökös erőre vágyódás.

Hova-tovább ebben a tekintetben is változott a helyzet; a gyógyulás gyorsabban haladt, az erő megjött, de az a gondolat, hogy az élettől nemsokára el kell bucsuznia, nem tágitott, hanem mint az árnyék feküdt reá és nyugtalan, gyászos fájdalmat szított benne örökké.

Egyszer este egymagán ült a kerti-szobában és kinézett a feltárt szárnyasajtón.

A kert fái elrejtették a napszállat arany színét és parázsát; csupán egyetlenegy ponton nyílt egy égő piros folt a fatörzsek között s ezen a folton át a mélységes arany színű sugarakban buzogó nap zöld színeket és bronz színű fényt lopott a sötét lombtömegre.

Fölül, a fák nyugtalan koronája fölött, komoran kergetőztek a felhők a füstös, piros égen és száguldásuk közben el-elmaradoztak róluk apró felhőrongyok, levált felhőknek apró, keskeny sávjai, melyeket a napfény azután piros-izzóra hevített.

Lyhnené ült és neszelte a szél susogását és feje halk biccentésével alkalmazkodott a szél-rohamok egyenetlen lökéseihez, a szerint, a mint neki-nekizudultak, még hevesebben rontottak előre, azután elhaltak. De a szeme messze járt, sokkal messzebb, mint a felhők, a melyekre föl nézett.

Sápadtan ült fekete özvegyi ruhájában, bágyadt színű ajkán fájó nyugtalanság vonaglott; keze is csupa nyugtalanság volt, a hogyan ide-oda forgatta a vaskos kis könyvet ölében. Rousseau

Héloise-ja volt a könyv. Egyéb könyvek is heverték még körülötte: Schiller, Staffeldt, Ewald, Novalis, azután nagy kötetek, régi templomokat, romokat és tengerszemeket ábrázoló rézmetszetekkel.

Ekkor felnyílt odabenn az ajtó; a hátsó szobából tapogatódzó lépések zaja hallatszott és belépett Niels. Nagyot sétált volt a fjord mentén. A friss levegő megszinesítette arczát és a szél mintha hajában ragadna még.

Odakünn az égen a kéesszürke felhők kerekedtek most fölül és néhány esőcsepp koppant meg az ablakon.

XLVI.

Niels elbeszélte, mekkorára csaptak fel a hullámok, mennyi vizinövényt vetettek ki a partra, mit látott és kivel találkozott és a miközben beszélt, összerakta a könyveket, becsukta a kertajtót és kiakasztotta az ablakot. Azután leült a zsámolyra, édesanyja lába elé, megfogta kezét és ölébe hajtotta arczát.

Odakünn minden fekete volt most és az eső nyalábokban zuhogott az ablaküvegekre és a párkányokra.

- Emlékszel-e még, - kérdezte Niels, hogy édesanyja soká ült hallgatagon - emlékszel-e még, hányszor ültünk így alkonyatkor együtt és vonultunk ki kalandra, miközben apa Jens felügyelővel tárgyalt az irodában, Duysen pedig az ebédlőben csörögtette a teás-edényeket?... És a mikor behozták a lámpát, a csodálatos mesevilágból a köznapi életre ébredtünk, a mely körülöttünk zajlott; nagyon jól emlékszem azt gondoltam mindig, hogy a harcz nem ért még azért véget, hanem folytatódik, egyre hevesebbé fejlődik odaát a ringkjöbingi dombok alatt.

Nem látta édesanyja fájdalmas mosolyát, csak a kezét érezte, a hogy lágyan simította végig haját.

- Emlékszel-e még, - szólalt meg azután - hányszor ígérted, hogy utra kelsz majd ha nagy leszel egy nagy vitorlásra és elhozod nekem, a világ minden gyönyörüségét?

- Hogy emlékszem-e? Jácintot akartam hozni, mert annyira szeretted a jácintot és szakasztott olyan pálmát, a minő elfonnyadt volt kertedben és arany-, meg márványoszlopokat. A te történeteidben annyit szerepeltek az oszlopok. Emlékszel-e még rá?

- Vártam a hajót - nem, légy csöndes fiam, nem értesz engem - nem magam miatt, a te boldogságodnak hajója volt az... azt reméltem, hogy nagy és dus lesz az életed és sugaras utakon jársz majd - hirnév... minden - nem, ez nem; csak annyi, hogy te is ott küzdj a nagyért, nem tudom én hogyan, de annyira belefáradtam a hétköznapi boldogságba és a hétköznapi czélokba. Értesz engem?

- Azt szeretted volna anyuskám, hogy afféle szerencsefia legyen belőlem, a ki nem áll iga alá a többivel, a kinek megvan a maga mennyországa, a melyben idvezül és a maga pokla, a melyben elkárhozik. - Ugy-e, virágoknak kellett volna a földéjzeten lenniök, dus virágoknak, hogy szétszórhattuk volna őket a szűkölködő világba; de a hajó nem jött el és Niels, meg édesanyja szerencsétlen flótásoknak maradtak, ugy-e?

- Megbántottalak talán, én fiam? Hiszen álom volt csak; ne törődj vele.

Niels sokáig hallgatott, röstelte azt, a mit mondani készült.

- Anyám - mondotta azután, - nem vagyunk mi olyan szerencsétlenek, mint gondolod. - Egyszer majd csak eljön mégis a hajó... Csak tudjál benne hinni, vagy hinni én bennem... Anyám, én költő vagyok - igazán az vagyok - egész lelkemmel az. Ne hidd, hogy gyermekálom, vagy hiúságom álma; ha annyira tudnád érezni, a mekkora hálás büszkeséggel vallom én azt lelkem javának s a minő alázatos öröm fog el érte, hogy megvan, hogy bennem van, úgy tudnád hinni benne akkor, mint a minő igazán kívánom, hogy hinni tudj. Óh te drágám, drágám! én is elmegyek küzdeni a nagyért és ígérem, hogy soha meg nem hátrálok, mindig hü leszek magamhoz és ahhoz, a mi vagyok, a legjobbal érem csak be, a legjobb nem lesz több a kelleténél, anyám; ha megérezem, hogy nem tartalmaz, a mit alkottam, ha azt hallom, hogy szakadás, hogy repedés van rajta, vissza vele az olvasztóba - a mi kikerül belőle, legyen az mindig alkotóerőm legjava. Érted-e anyám, hogy meg kell ígérnem ezt? A hála kényszerít rá, a hála, hogy megigérjem a mért olyan dus vagyok, és el kell fogadnod ígéretemet és bűn volna irántad és a legszentebb iránt, ha hűtlenné lennék valaha hozzá, mert neked köszönöm azt, hogy olyan nagyra tör a lelkem; nem a te vágyódásod, a te álmaid azok, a mik gyarapodásra ösztökélték képességeimet és nem a te rokonérzésed, a te soha el nem csillapult vágyódásod a szépre az, a mi életem művének szentelt engemet?!

Lyhne asszony csöndesen sirdogált.

Érezte maga is, hogy boldogságában elsápadt.

Szeliden tette rá két kezét fia fejére, emez pedig szeretettel vonta ajkához és csókolta meg őket.

- Olyan boldoggá tettél, Niels... most már tudom, még sem volt az életem egyetlenegy hosszú, haszontalan sóhaj; előbbre vitt téged úgy, a hogy lelkem lelkével reméltem azt és a hogy megálmodtam, ó istenem, annyszor megálmodtam. - És még is annyi fájdalom vegyül örömömbbe, mert Niels, hogy legdrágább vágyam, annyi esztendőnek vágya, éppen most teljesüljön... éppen akkor, a mikor nem sok már az ember élni valója.

- Nem szabad, hogy ilyeneket beszélj, nem szabad; hiszen olyan rendben megy minden; napról-napra erősödöl, úgy-e, erősödöl anyuskám?

- Olyan kelletlenül halok meg, - sóhajtotta félhalkan. - Tudod, mire gondoltam azon a sok álmatlan éjszakán, mikor a halál olyan rettenetesen közel járt hozzám?... mi esett leginkább nehezemre? Hogy olyan sok a szép és nagy a világon, a mitől úgy ragad el a halál, hogy meg sem láthattam őket. Arra az ezer, meg ezer lélekre gondoltam, a kik elgyönyörködtek bennük, a kik meggyarapodtak tőlük; az én számomra azonban nem léteztek és ha majd lelkem lankadt szárnyon ellebeg, a gyönyörúségek hazájából nem visz el sugaras emlékek alakjában aranyos fényességet; hiszen a kemencze-kuczkóban kuksolt örökké és leste a regéket, melyek a csodálatos földről meséltek. Senki sem sejtheti, minő kimondhatatlan nyomoruság az, a betegszoba füledt szürkületében fekve, a lázas képzelettel küzködni s úgy varázsolni maga elé ismeretlen vidékek szépségét; emlékszem még a kékes-fekete tavak mögül emelkedő havas alpesi csucsokra, a szőlőhegyek közül előtetsző folyókra, hosszan elnyúló hegyekre, a melyeken erdőkoszoruzta romok emelkedtek, emlékszem termekre és márványistenekre is - és hogy mindezt soha meg ne láthassam, hogy örökre elveszettnek tudjam, hogy azután elül kezdjem megint az egészséget, - olyan véghetetlenül nehéz volt istenhozzádot mondani, a mikor soha semmi részem sem volt belőle... Oh istenem, gondold el Niels: mikor egész lelkével vágyódik reá az ember és éreznie kell, hogyan ér mind közelebb egy más világnak a küszöbéhez, hogyan áll meg a küszöbön és néz vissza vágyó pillantással, miközben feltartóztatlanul tolják át az ajtón oda, a hova semmi vágy sem ér már... Niels, fiam, végy engem is gondolataid közé, ha részed leszen valaha abban a sok gyönyörúségben, a mit én soha, soha nem látok meg.

Sirt.

Niels vigasztalni próbálta.

Merész terveket kovácsolt: hogyan kelnek utra kettesben nem sokára, a mikor egészen meggyógyult már.

A városba készült, hogy megkérdeje az orvos vélekedését az utazásról és meg volt róla győződve, hogy helyeseli majd, hogy azt mondja, okosabbat nem is tehetnének.

Emez az ismerős is, az is így cselekedett és a pusztta változás is talpra állította, hiszen olyan nagy a hatása a változásnak.

Nagy körülményesen kezdte megállapítani az utirányt, arról beszélt örökké, milyen gondosan bepólyálja majd, minő apró kirándulásokra mennek majd csak eleinte. Micsoda nagyszerű naplót írnak, hogyan jegyzik fel benne a legjelentéktelenebb dolgokat is, micsoda élvezet lesz az, mikor a legcsudálatosabb ételféléket eszik majd a legszebb helyeken és eleintén minő súlyos botlások esnek a nyelvtan ellen.

Este is, a következő napokon is így volt; nem fáradt bele s édesanya is vele tartott és mosolygott az egészen, mint a hogyan bohó phantasmagóriákon szokás mosolyogni; de nyilvánvaló volt, szilárd a meggyőződése, hogy sohasem kerül sor arra az utazásra.

Az orvos tanácsára Niels még is megtett minden szükséges készületet és anyja türte, hadd tegyen kedvére. Niels megállapította az elutazás napját és eligazított mindent, Lyhnené pedig bizonyos volt benne, hogy olyan történik majd, a mi semmivé tesz mindent.

De hogy néhány nap volt már csak az elutazás hija és megérkezett Lyhne asszony öccse is, a kít a jószág igazgatásával bizott meg utazásuk tartamára, megingott nagy bizonyossága és immár ő sürgette leginkább az elutazást, mert egyre félt még, hogy akadály merül majd föl a végső pillanatban.

XLVII.

És azután elutaztak.

Az elmúlt félelemnek maradéka nyugtalanná és idegessé tette még az első napon Lyhne asszonyt; csak a mikor elmúlt az első nap, csak akkor tudott urrá lenni benne az érzés és tudta fölélni észszel, hogy a felé a sok-sok gyönyörűség felé visz utja, a melyekre olyan véghe-tetlenül vágyakozott. Fölcsigázott várakozás fejeződött ki minden gondolatában és minden szavában, várakozás, a mely csupán a körül a kérdés körül forgott, mit hoznak az egyre-másra következő napok.

El is következett minden, - minden elkövetkezett; de sem olyan erővel, sem olyan benső-séggel meg nem ragadta semmi, mint hitte volna. Azt gondolta, egészen más lesz minden, de másnak képzelte magát is.

Álmaiban és költői ábrándozásában a tenger tulsó partján tünt föl minden, a távolság köde sejtelmes fátyolt borított a részletekre és nagy vonásokkal körülzárt egészként tüntette föl a formákat. Minderre a tenger csöndje borított azután hangulatot és így nem volt csoda, hogy szépnek látta.

De most, a mikor bennük járt és minden apró vonásuk külön-külön vált ki előtte és a szépségük úgy tört meg, mint a prisma fénye - most nem tudta egészszé forrasztani a részleteket, nem tudta kivinni őket a partra és mélységes kedvetlenséggel kellett megvallania magának,

hogy szegénynek érzi magát mind e gazdagságnak, jólétnek közepette, a melyen nem tud uralkodni.

Előre vágyott, egyre előre, hogy megnézzé, nem akad-e olyan hely, a melyben ráismerne álmvilágára; arra az álmvilágra, mely a beteg minden lépésére, a mivel közelebb igyekezett férni hozzá, ki-kivetkőzött a bűvös ragyogásból, a melyben annakelőtte sugárzott és a mindennapi napfény és a hétköznapi holdfény közönséges világításában bontakozott ki csalódott szeme előtt.

De keresése hasztalan volt és mivel a kellemes évszak vége felé járt, Clarensba siettek; az orvos ajánlotta volt nekik, hogy ott töltsék a telet és az anya fáradt, álomba merült lelkének végső, pislogó reménykedése is oda csábitotta őket; hiszen Rousseau Clarens-ja volt az, Julie paradicsomi Clarens-ja!

XLVIII.

Itt állapotok meg tehát.

De a tél hiába volt enyhe és mindhiába kímélte őket hideg lehelletétől, - Lyhne asszonyt mégsem óvhatta meg vérének elapadásától.

És mire csirázó, zsendülő czirógatással és a feltámadás, az ujjaszületés evangéliumával vonult végig a tavasz a völgyön, hervadtan volt kénytelen otthagyni a megújulás e bujaságában Lyhne Niels anyját; és ereje, a mely duzzadva csapott elő a világosságból és a levegőből, a földből és a nedvekből, nem volt képes annyi erőt önteni bele, hogy az egészségtől mámorosan részesévé tudjon lenni a nagy ujjongásnak, mely a tavasz mindenhatóságát ünnepelte.

Nem, Lyhnenének el kellett fonnyadnia: mert az utolsó álomra, a mely hazája félreeső zugában új hajnalpirkadásnak tetszett, a messze világ dicső gyönyörűségeiről való álomra - nem következett nappal, mert színei, mennél közelebb látta őket, annál fakóbbaknak tetszettek, mivel olyan színekre vágyott, a minők nincsenek az életben, olyan szépségre áhitozott, a minőt a föld nem érlel.

De a vágy nem aludt el, csöndesen és izzóan égett szívében, a nagy fájdalomtól egyre forróbban, forróbban és emésztőbben.

Körülötte a tavasz szépséggel terhes ünnepét ülte minden; a fehér hóvirág kezdte meg és a kökőrcsin eres kelyhei ujjongva mondtak üdvözlétet.

Száz apró hegyi ér rontott fejjel lefelé a völgybe, hogy hirül adja: megjött a tavasz; de elkésett mindannyia, mert a zöld árkok szélén, a melyekben elrohantak, ott volt már a sárga kankalin és a kékvirágu ibolya és integette a fejével: tudjuk már, tudjuk már, előbb láttuk, mint te.

A fűzfák sárga zászlócskákat vontak föl s a bolyhos páfrány és a bársonyosan puha moha zöld fűzérként csüngött le a szőlőhegyek csupasz faláról, a csalánok ezrei pedig barnásba és zöldbe vegyülő, halavány biborszínű, hosszú vonalban lepték el a falnak alját.

A fű szélesre, messzire teregette ki zöld köpönyegét s a sok virág mind erre ült rá, a csillagos és gyöngyszirmu jáczint, a százféle százszorszép, az encián, a kökőrcsin, az oroszlánszáj és sok egyéb virág.

És a virágok fölött, a százesztendő törzsek támogatta cseresznyefákon ezer sugárzó virág-sziget ringott; fehér partjukon habosan tört meg a világosság, a pillangók pedig, a melyek izennel jártak onnan alulról, a virág-kontinensről, kék és piros pettyeket szedtek róluk szárnyaikra.

Valahány nap, annyi újabb-újabb virág; a tengerparti kertekből tarka mintájuan tűntek ki a földből, kiültek a fák gallyaira, óriási ibolyák a paulinia és nagy biborsávos tulipánok a magnolia ágaira.

Az utakon kék, meg fehér sorokban huzódtak véges-végig a virágok, elborították a földet sárga rajaikkal, de olyan sűrűn sehol sem bujtak össze, mint oda fönn, a magános, meleg, kicsi völgyekben, a hol a larix-bokornak rubintgömbjei szikráztak ki a világos színű lombból, mert odafenn milliárdjai virultak a vakító narcisznak és fehér kelyhük bódító illattal árasztotta el köröskörül a levegőt.

És ennyi szépségnek, ennyi gyönyörűségnek közepette kielégíthetetlen vágyódás égett Lyhne asszony szívében a szép iránt és csak olykor-olykor, estenden, mikor a nap lebukott Savoya hosszukás, rézsutos magaslatai mögé és a tavon tulnan barna, át nem látszó üvegből valóknak tetszettek a hegyek, olyanoknak, mintha a meredek hegyoldalak beitták volna a fényt - csupán ilyenkor tudta érzékeit a természet megragadni.

Mikor sárga világításu esteli köd ült a messzi Jura-hegységre és úgy látszott, mintha a tó, a mely olyan volt akár egy rézgolyó, a melyet aranyos, az esti pirkadástól csipkés lángok nyaldosnának, - mintha a tó a végtelenség nagy, sugárzó tengerévé folyt volna össze az égi ragyogással - ilyenkor mintha elnémult volna kissé a vágyódás, mintha a lélek megtalálta volna a földet, melyet keresett.

Mentől előbbre haladt a tavasz, annál gyöngébb lett Lyhnené s nemsokára ki sem tudott már kelni az ágyból; de most már nem félt a haláltól, vágyódott reá, mert abban reménykedett, hogy a siron tul szemtől-szemben látja majd azt a gyönyörűséget, lelke azt a szépséget, a mely sejtelmes vágyódással töltötte el ideleln a földön, de a melyet megtisztított és földerített most a hosszú életen át egyre fokozódó vágyódása s ezért czélt fog majd érni végre.

Nem egy édesen fájó álmodott arról, hogyan tér vissza emlékezetében ahhoz, a mit a föld adott volt neki, hogyan tér vissza hozzá, a ki odafönn van a halhatatlanság országában, a hol tulnan a tavon a földnek minden szépsége elébe tárul.

Azután meghalt és Niels eltemette Clarens békés temetőjébe, a melynek szőlőt érlelő földjében annyi országnak gyermekei pihennek, hol a derékon tört oszlopok és virágbefutotta hamvvedrek a gyásznak ugyanazon szavát megannyi nyelven ismétlik el.

Fehéresen tetszenek át a sötét cyprusokon és a télen nyiló viburnumon; egyik-másik ilyen emlékeztető jelre korai rózsák szórják le szirmaikat s lábuk körül kék a föld a sok ibolyától; minden dombocskára, minden kőre rátekergeti indáját a fényes levelű vinca, Rousseau kedves virágja, a mely kékebb színű a kék mennyboltozatnál.

(Vége az első kötetnek.)

II. KÖTET.

I.

Lyhne Niels sietett hazafelé; nem bírta el a magánosságot a sok idegen ember között, de mentől inkább közeledett Kopenhága felé, annál sürűbben kérdezte magától, mit is akar ott valójában és annál inkább bánta, hogy nem maradt odakünn.

Mert kicsodája volt Kopenhágában? Frithjof, az nem számított; Erik Olaszországba utazott ösztöndíjjal, tehát ő sem számított; hát Boyené? - sajátságos egy valami volt az ő viszonya Boyenével.

Most, hogy egyenesen anyja sirjától jött, nem mintha profánnak, vagy ilyesminek tetszett volna neki, de nem illett bele abba a hangmederbe, melyben mostani hangulata vibrált. Összhangzástrontó hang volt.

Ha jegyese lett volna az, a kihez készült, fiatal, piruló leányka, most, hogy lelke olyan sokáig fáradt gyermeki kötelességének teljesítésében, kegyeletos érzése föl nem lázadt volna.

És semmit sem ért vele, hogy felül akart kerekedni magán és nyárspolgárinak, korlátoltnak mondotta megváltozott vélekedését arról a viszonyról, a mely Boye asszonyhoz fűzte; azért mégis szinte önkéntelenül a »czigányos« szó került ajkára, kifejezéseként annak a kellemetlen érzésnek, a melyet nem tudott okoskodással elűzni; és ennek az érzésnek lehetett hatása, hogy miután lefoglalózta régi szobáját odafönn a sáncz mellett, az államtanácsoshoz vitte útja legelsőbbben, nem Boye asszonyhoz.

II.

Másnap ment csak hozzá; de nem volt odahaza.

A kapus azt mondta, hogy nyári lakást bérelt az Emilia-forrás tájékán, a min Niels nagyon elcsodálkozott, mert tudta, hogy Boyené atyjának nyaralója is arrafelé van.

Egyik-másik napon kikészült hozzá.

De már a következő napon levélkét kapott Boyenétől, a melyben városi lakásába hívta. A sápadt unokahug meglátta volna az utcán. Háromnegyed egykor látogassa meg, meg *kell* látogatnia. *Ha nem tudná még*, meg akarja neki mondani, miért. Vajjon tudja-e? Ha igen, elfogultan meg ne ítélje, legyen eszén. Hiszen ismeri őt. Miért fogná föl hát ő is ugy a dolgot, a hogyan plebejusi természetű emberek teszik? Vagy hogy mégis? Hiszen nem olyanok ők, mint mások. Bár akarná megérteni! Niels! Niels!

Ez a levélke roppant izgatottá tette és hirtelen ráemlékezett arra, minő gunyos szánakozóan nézett reá multkoriban az államtanácsosné, hogyan mosolygott s hallgatott el azután, - olyan furcsán hallgatott el; nyugtalankodni kezdett. Miről van szó - az isten szerelmeért, miről van szó?

A hangulat, a mely távol tartotta Boyenétől, elmúlt; meg sem értette már és olyan félelem állt belé.

Csak irtak volna egymásnak, mint a hogy a józaneszű emberek szokták. De hát miért is nem irtak! Annyi dolga még sem volt hiszen, hogy rá ne ért volna erre. Csodálatos egy természet volt az övé is; hogy annyira lefoglaltatta magát azon a helyen, a melyen éppen tartózkodott!

És hogy mindent elfeledett, a mi távollevő volt. Nem éppen elfeledte, hanem eltolta messzire és türte, hadd temesse el a jelen. Mintha hegyek feküdtek volna rá. Nem hinné az ember, hogy phantáziája is van.

Valahára. Maga Boye asszony nyitott neki ajtót, még minekelőtte becsöngetett volna.

Nem szólt egyet sem, csak odanyújtotta neki kezét hosszú, résztvevő szorításra; az ujságok révén értesült volt a csapásról, a mely érte.

Niels sem szólt, így hát hallgatagon mentek át két sor piros és fehérsávós bevonatu szék között az első szobán.

A nagy csillár papirosba volt csavarva, az ablaküvegek pedig be voltak meszelve. A nagyszoba képe a régi volt, mindössze a nyitott ablakon volt a zsalu lebecsátva úgy, hogy a halk légáramlásban egyhangu koppanással csapódtak a léczek az ablakkerethez.

A napsütötte tenger csatorna visszavert fénye átlopódzott a sárga léczeken és nyugtalan, kusza tömkelegét rajzolta a hullámvonalaknak a menyezetre; a felhők mozgásával egyetemben reszkettek a vonalak is a menyezeten; egyébként csendes volt minden és úgy tetszett, mintha halkan pihegve várna minden nyugodtan...

Boyené sehogy sem tudott megállapodni abban, hova is akar ülni; végre azonban a hintaszék javára döntött, letörülte róla zsebkendőjével a port, majd mögéje állott s rátette kezét a támlára. Kezén rajta volt még a keztyű és egyik karja volt még csak kinn fekete köpenyéből, a mely apró koczkás selyemruháját fődte; nagy kerek pamela kalapján, a melynek világos színű szalmája félig elrejtette arcját, széles szalag futott végig, a mely koczkás volt szintén.

Állt szótlanul, a padlóra szegezte szemét és hevesen ringatta a hintaszéket.

Niels a zongora mellett ült a kereveten, jó távolra tőle, mintha attól tartana, hogy valami kellemetlent kell meghallania.

- Tudod te is, Niels?

- Nem én, de hát mi az, a mit nem tudok?

A szék mozdulatlanul állt.

- Jegyben járok.

- Kegyed menyasszony, de hát hogyan - miért?

- Eh, ne kegyedezz engem, ne légy oktalan.

Daczosan nekitámaszkodott a hintaszéknek.

- Hiszen sejtethed, hogy nem valami különösképpen kellemes dolog az nekem, itt állani előtted és sorra magyarázni mindent. Hiszen megteszem, de segítségemre lehetnél legalább.

- Ejh, - ostobaság. Menyasszony vagy-e, vagy nem?

- Hiszen megmondtam, felelte elfojtott türelmetlenséggel és föltekintett reá dacosan.

- Akkor hát megengedi Boyené ő nagysága, hogy üdvözljem önt és szivemből való köszönetet mondjak azokért a napokért, a melyeken ismerősei voltunk egymásnak.

Felállott és néhányszor gunyosan meghajolt.

- Így tudsz elválni tőlem, ilyen nyugodtan: menyasszony vagyok, hát ezzel készen minden, minden, a mi kettőnk között történt, régi, ostoba história, a melyre rá sem emlékezünk. Elmuljon az, a mi elmúlt? Se szó, se hang? - Annak a sok drága napnak emléke, mondd Niels, mind elnémuljon mától fogva, sohasem gondolsz te reám, soha nem érzed majd hiányomat?

Nem álmodod majd egy csendes estén újra élővé azt az álmot és nem árasztod el azokkal a színekkel, a melyekkel tündökölhett volna? Van rá erőd, hogy gondolatban végig szeress még egyszer mindent és hogy olyan éretté érled a szerelmet, a minővé *lehetett* volna? Van rá erőd? Képes vagy arra, hogy rálépj és eltaposd, eltaposd minden athomját, hogy örökre vége legyen? Niels!

- Remélem, igen: hiszen ön megmutatta, hogy lehetséges a dolog. - Óh, hiszen örültség az egész, elejétől végig határtalan örültség; mire való ez a komédia? Hiszen eszem ágában sincs, hogy azt képzeljem, jogom van szemrehányással illetnem önt. Hiszen sohasem szeretett, sohasem mondta, hogy szeret; éppen csak megengedte, hogy szerethessem én és ime, megvonja most tőlem ezt az engedelmet; vagy hogy folytassam tán most, a mikor kegyed másé már? Nem értem önt; lehetségesnek vélte az ilyet? Hiszen nem vagyunk gyermekek. Vagy attól fél, hogy hamarosan elfeledem? Nyugodjék meg. A kegyed emlékét olyan egykönnyen ki nem törli az ember életéből. De vigyázzon; olyan szerelemre, a minő az enyém, egyszer ha akad életében a nő; vigyázzon, hogy szerencsétlenséget ne szakaszson önre, a mért eltaszított magától. Nem kívánok én önnek rosszat, nem, nem; kimélje meg minden nyomorúság és betegség, legyen része mindabban a boldogságban, a mit gazdagság, a csodálás és társadalmi helyzete nyújtani képes, vegye ki belőle teljes részét, - jusson ki belőle mentől több, ez az én óhajomásom; nyiljék meg az ön számára az egész világ, egy piczi ajtó, egy egészen piczi ajtó kivételével, a mely zárva lesz, ha még oly sűrűn kopogtatna is rajta, ha még úgy próbálkoznék is vele, - de különben legyen része mindenben annyira és olyan sokára, a mennyire csak kívánja.

Lassan beszélt, szinte szomorúan, de egyáltalán nem keserűen, hanem valami sajtószerű reszkető színe volt a hangjának, valami olyas árnyéklat, a mi egészen újnak tetszett az asszonynak és a mely meghatotta.

Sápadt volt Boyené és erősen nekitámaszkodott a székeknek.

- Niels - mondotta aztán, - ne jósolj nekem rosszat; gondold meg, nem voltál itt, Niels és nem tudtam, minő valójában a szerelmem, úgy tetszett, mintha inkább csak érdekelne; mint valami lány, szellemes költemény csendült át életemen, nem ragadt meg izmos karral, nem volt karja, csak szárnya volt - csupán szárnya. Ez volt a hitem, hiszen máig is így tudtam, csak úgy, mint a mikor megtettem, a mikor igent mondtam. Hiszen olyan bajos is volt az, annyi mindenre kellett ügyet vetnem... Bátyámmal Hardenskjölddel, a kinek - hiszen tudod, - Nyugatindia kellett mennie, vele kezdődött a dolog; ide át nálunk vad életet élt kissé, de tulnan megülepedett és megkomolyodott, üzlettársává lett valakinek és sok pénzt keresett, meg is házasodott, elvett egy gazdag özvegyet, egy édes, piczi teremtet, elhiheted, ha mondom; azután haza jött megint és kibékült apával, mert Hatte egészen megváltozott, óh, ő végtelenül körültekintő és akkora fontosságot tulajdonít annak, a mit az emberek mondanak: csufosan korlátolt, óh! Természetesen az volt a véleménye hogy jó viszonyba kell kerülnöm megint a familiával és lelkemre beszélt és kért és telefecsegte a fejemet, valahányszor meglátogatott; azután apa is öreg ember már, hát ezért tettem meg és most úgy van, minden, mint volt régen.

Elhallgatott egy pillanatra, köpenyét, kalapját és keztyűjét kezdte lerakni s elfordulván közben kissé Nielstől, így folytatta azután:

- És Hattenak van egy barátja, a ki nagyon tekintélyes, roppant tekintélyes ember; és azt mondták mindannyian, tegyem meg, olyan nagyon akarták és látod, így azután megint elfoglalhattam volna régi helyemet a társaságban, azaz hogy inkább, mint valaha, mert ő mindenféleképpen tekintélyes ember és olyan régen vágyódtam már én erre. Hiszen értesz, ugy-e? Soha se gondoltál volna ilyesmire? Éppen az ellenkezőjére. Mert hogy kigunyoltam mindig a társaságot, conventiók ostobaságait és szabadalmazott erkölceit és erényhőmérőjét és nőiességi mágnesűjét - óh, emlékezel-e még, milyen tréfás kedvűek voltunk? Sirhatnék, mert

nem volt igaz, sziporkányira sem volt igaz; mert mondok valamit, Niels, mi asszonyok időre-
órára csak el tudunk szakadni környezetünktől, ha olyasvalaki kerül életünk sodrába, a ki meg
tudja nyitni szemünket a szabadság vágyának, a mely bennünk él, de nem álljuk soká, mert
hát vérünk és szenvedélyünk a korrektség, a legmerevebb illendőség után való vágy. Nem
birjuk mi azt, hogy háboruságban éljünk azzal, a miben az emberek többsége megnyugodott;
lelkünk mélyén mégis elismerjük, hogy igaza van, mert ő az, a ki ítél és szívében meg-
hajlunk ítélete előtt és akárhogyan adjuk is a hajlíthatatlant, szenvedünk ítélete súlya alatt.
Nincs a természetünkben nekünk asszonyoknak, hogy kivételek legyünk; így különösek, talán
érdekesebbek vagyunk, de különben... Érted, a mit mondok? Szánalmas dolog ugy-e? De
hiszen érted ugy-e, hogy csodálatos hatása volt rám annak a gondolatnak, hogy visszatérek a
régii környezetbe; annyi emlék rohant meg - édesanyám emléke és gondolkozása módjái; úgy
tetszett, mintha kikötőbe jutottam volna ismét, olyan békés és olyan rendes volt minden és
csak éppen oda kell kötöttenem magamat, hogy örök életemre boldog legyek. És ezért
tűrtem, Niels, hogy megkötözzenek.

III.

Niels nem állhatta meg mosolygás nélkül; annyira fölöntösnek érezte magát és megesett szíve
azon az asszonyon, a hogy ott állt előtte és olyan fiatalosan boldogtalannak látszott vallomása
közben. Ellágyult szíve és sehogysem akadt nyelvére kemény szó.

Odament hozzá.

Boyené megfordította ezenközben a széket és belehanyatlott; abban ült most olyan bágyadtan
és annyira elhagyottan, a karja lecsüngött, arcát fölemelte, szemét lesütötte, - úgy nézett
végig a besötétített, két sor székes szobán át ki a sötét előszobába.

Niels rákönyökölt a támlára és kezét a szék karjának támasztva, fölébe hajolt, úgy susogta:

- És egészen elfeledtél engem.

Ugy tetszett, mintha a nő nem hallotta volna, föl sem vetette rá szemét; végre megcsóválta
fejét, csak éppen egy kisé, majd kis vártatva ujra, egészen gyöngén.

Kezdetben nagy volt a csöndesség körülöttük; majd azonban egy cselédleány hangja
hallatszott be a lépcsőházból, a ki dudolászva fényesítette a zárat; a megrázott kilincs zaja
durván rebbentette meg a csöndességet, a mely azután még nagyobbnak tetszett, a mikor
hirtelen urrá lett ismét. Azután minden elcsöndesült, minden és a zsaluk halk, álmos ütemű
koppanása hallatszott csupán.

A nyugalom elvette szavukat, szinte a gondolatukat is; és Boyené azon mód ült székében
megint, mint az előbb, szeme nézése a sötét előszobába vezett; Niels úgy állt fölébe hajolva
és nézte mereven selyemruhája kockáit és az enyhe nyugalom hatása alatt himbálni kezdte a
nőt egész halkan, egész halkan.

Lassudan vetette föl szemhéját az asszony, hogy a Niels enyhe árnyékos profiljára tekintsen,
azután ujra behunyta és elmerült a csöndes jólét-érzésbe.

Mintha hosszú ölelés lett volna az, mintha Niels karjába roskadt volna, valahányszor hátra ért
a szék; és a mikor előrebukant megint, hogy lába a padlót érte, a padló és lába gyöngé
érintésében volt valami a Niels szorításából.

Niels is érezte ezt; a hintázás mindinkább érdekelni kezdte és hova-tovább egyre erősebben
himbálta a székét; úgy tetszett neki, mintha annál közelebb érne az asszony bírásához, mennél
hátrább hobbant a szék és csupa várakozás volt az a pillanat, mely az előrelengést megelőzte;

és a mikor előrelódult a hinta, valami sajátságos meglepéssel töltötte el az a kis dobbanás, a mivel a nő akarata nélkül való lába a padlóba ütközött; és úgy rémlett neki, egészen birja, a mikor akkorát lóditott a széken, hogy a nő lába szeliden odanyomódott a padlóhoz és térdének föl kellett kissé emelkednie a padló ellenállása miatt.

- Ne álmodozunk, - mondotta sóhajtván Niels és lemondóan bocsátotta el a széket.

- De igen, - felelte szinte esenkedő hangon az asszony és ártatlanul nézett rá nagy, fájdalom-ittas szemével.

Lassan fölemelkedett.

- Nem, ne álmodozunk, - mondotta Niels idegesen és a nő dereka köré öltötte karját. - Nem vetted észre, hogy elég volt közöttünk az álom? Soha sem érintette arcodat vagy hajadat az álom, mint az illanó lélegzet? Lehetséges-e, hogy ne reszkette lihegett volna sóhaj sóhajra az éjszaka, sóhajokat, a melyek elhalón hanyatlottak le ajkadra?

Megcsókolta és úgy tetszett neki, mintha csókja közben fogyott volna a nő ifjúsága, de annál szebbé, izzón széppé, mámorítóvá lett tőle.

- Meg kell, hogy tudd - mondotta neki - hiszen nem tudod, mennyire szeretlek, mennyit szenvedtem, mennyire éreztem a hiányodat. Ha azok a szobák, a sánczon, beszélni tudnának, Tema!

Megcsókolta újra és ismét, a nő pedig hevesen átölelte nyakát, hogy bő ujja magasra felcsuszott a fodros fehér alsó-ujjon, föl, a szürke gummiszalagnál is feljebb, mely a könyök táján lefogta az ujját.

- Mit tudnának mondani a szobák, Niels?

- Tizezerszer, annál is többször mondanák, hogy: Tema; imádkozva ejtenék ezt a nevet, tombolva, sóhajtván és zokogva. Tema - mondhatnám fenyegetően is.

- Fenyegetően?

A tárt ablakon át háborítatlanul hallatszott föl az utcáról valami beszélgetés; a világ legközbösebb észjárása nyilvánult elkoptatott szólásformákban két hangulat híján való pletykázó hang révén, a melyek keresztül-kasul kergetőztek egymáson.

Az egész próza behangzott hozzájuk és csak annál fényesebb érzés volt az, a hogy keblet kebelhez szorítva, lágy, tompa világosságba burkolva állottak ott.

- Mennyire szeretlek, te édes, édes... a karomban... olyan jó vagy; olyan jó vagy; olyan jó?... és a hajad... szólni is alig tudok és mind a mi emlék... olyan jó... és mind a mi emlék őriz bennem, hogyan sirtam akkor és minő boldogtalan voltam és minő fájoan éreztem hijadat, mind belém nyomul, mind előnyomul, mintha ki akarná most venni részét a boldogságból... érted! - Tudod-e még, Tema, emlékszel-e még a holdvilágra, a tavalyi holdvilágra? Szeretted-e még? - Nem tudod, óh, minő kegyetlen tud ő lenni? Az olyan holdvilágos éjszaka, a mikor a levegő megdermed a hideg világosságban és a felhők csöndesen elpihennek, - Tema, - a virágra és a lombra olyan szorosan tapadnak rá a szagok, mintha dérré vált illat lepné el őket és minden hang olyan messzeségessé lesz és olyan hirtelenül tűnik el és meg nem állapodik; - olyan irgalmatlan az ilyen éjszaka, mert olyan csudálatos erősen nő benne a fájdalom, hallgatásával kikényszeríti a lélek zugaiból, cserepes ajakkal szivja ki belőle; és a hideg, dermedt tiszta világosság közepette reménysugár nem világít, ígéret nem integet. Óh, sirtam én Tema! - sohasem sirtál végig, Tema, holdvilágos éjszakát? Ugy-e nem, te édes, - nyomorúság volna az, ha sirnod kellene; nem szabad sirnod, örökké rózsás éjszaka és napsugár lebegjen körül... rózsás éjszaka...

Egészen behanyatlott Niels karjába és míg szemenezése belefuródott Nielsbe, - mintha álomlátása lett volna, édes, szerelmes szavakat sutogott az ajka, szerelmes szavakat, a melyek

szinte elfultak lélekzetében, szavakat rebegett, Niels szavait, mintha a férfi szívébe akarta volna sugdosni.

Odakinn az utcán eltávolodtak a hangok és ez nyugtalanná tette őt. Azután visszatértek megint és egy pálcza koppanásai, a hogy bele-beleütődött a bot a kövezetbe, szolgáltaták a kíséretet; majd átvonultak az utca tulsó felére, tompa zajuk soká elhallatszott még a távolból, mignem egyre gyöngébbekké lettek és elhaltak.

És újra duzzadt körülöttük a csönd, fellobogott körülöttük szivetrepesztően, nehéz lélekzéssel.

Szavuk elapadt, a csókok, mint megannyi tétovázó kérdés, nehezen bontakoztak le ajkukról, de megváltás nem járt velük, a pillanat gyönyörűsége nem volt bennük. Nem merték szemüket levenni egymásról és még sem mertek szót önteni tekintetükbe, fátyolba burkolták mintegy, elrejtőztek mögéje hallgatagon, titokzatos álmokban ringatódzva.

Ekkor hirtelen reszketés állt a férfi ölelésébe; a nő felriadt, nekifeszítette karját Niels mellének és kiszakította magát öleléséből.

- Eredj Niels, eredj, nem szabad, hogy itt maradj, nem szabad, hallod-e!

Niels magához akarta vonni, de a nő sápadtan és szilajon huzódott el.

Tetőtől-talpig egy remegés volt a teste és úgy állt ott előrenyújtott karral, mintha tulajdon magát sem merné megérinteni.

Niels le akart borulni elébe, meg akarta fogni kezét.

- Nem szabad hozzám érned.

Kétségbeesés volt a szeme nézése.

- Miért nem mégysz hát, a mikor kérlek. Uram isten, nem tudsz hát távozni? Nem, nem, ne szólj, távozz. Nem látod, hogyan remegek előtted? Nézd hát, nézd, nézd! Óh, gonoszság az, hogy így viselkedel? De ha kérlek!?

Lehetetlen volt Nielsnek egyet is szólania, a nő nem akarta szavát hallani. Magánkívül volt egészen; könny patakzott szeméből; az arcza eltorzult és szinte fénylett rajta a sápadtság. Mit is tehetett volna Niels?

- Nem *akarsz* távozni? Hát nem látod, mennyire megalázol azzal, hogy nem mégysz, hiszen te erőszakoskodol, igen erőszakoskodol; mit vétettem, hogy ilyen gonosz vagy? Óh távozz! Nincs benned szánakozás?

Szánakozás? Niels jéghideggé fagyott dühében. Hiszen ez örültség.

Nem tehetett egyebet, távozott. Elment. Nem kerülte ki a két széksort, hanem közöttük ment el lassan, mintha dacolni akarna, reájuk szegezte mereven a szemét.

- Vége, Lyhne Niels! - mondotta, mikor az előszoba ajtaja becsapódott mögötte.

Elgondolkozva, kalap a kézben, ment le a lépcsőn, a fordulón megállt és magafeledten jártatta a kezét: ha csak egy morzsányira értené a dolgot! Mérhogy *ez* és mérhogy *amaz*.

Azután folytatta útját.

Imhol a tárt ablakok. Kerülgette nagyon a vágy, hogy rikácsoló kiáltással zavarja odafenn azt az utálatos csöndet és azt kívánta, bár volna valakije, a kivel elbeszélhetne itt, órák hosszan elbeszélhetne - könyörtelenül - belefecseghetne abba a csöndességbe, hidegre fűroszthatné, a ki odafönn van, a zürös tereferében. Nem tudta kiüzni a véreből; látta, hallotta, nyelvén érezte, benne járt. Hirtelen megállt és pirba gyült arcza a keserü szégyenérzettől. Egyszerűen csak kísértésbe akarta volna ejteni magát Tema?

IV.

Boyené odafönt állt még és sirt; a tükör elé ment, a konzolra támaszkodott két kezével és sirt úgy, hogy könnyei egy nagy kagyló rózsaszínű belsejébe folytak arczáról.

Nézte eltorzult arczát, a hogy azon az elhomályosult folton tetszett elő, a melyet lélekzete csalt ki a tükrön és követte könnyei útját, a mint előtűntek szeméből és végig gördültek arczán. Hogy egyre folytak még! Soha sem sirt még így; vagy igen, - Frascatiban, a mikor elragadták egyszer a lovak.

Hova-tovább mind gyérebbe csöppent a könnyje, de időnként ideges reszkető-roham rángatódzott végig rajta, nyakától le a lábáig.

A napfény erősebben sütött az ablakra; a hullámok reszkető fénye rézsutosan húzódott föl a mennyezetnek; a zsalukon át egész csomó párhuzamos fénysugár nyomult be, sárga szint árasztó valóságos sugárnyalábok.

A melegség megnövekedett és az áthevült fával és napon melegedett homok szagával telített levegőn egyéb illatok törtek még át: a kerevet párnájának tarka virágaiból, a székek támlájának selyméből, a könyvekből és a hengerbe sodort szőnyegekből száz elfeledett illatot szabadított fel a meleg, a melyek felröppentek most és lágyan és halkán siklottak át a levegőn, mint a kísértetek.

Remegése hova-tovább engedett, de valami sajátságos bódulat maradt a nyomában, a melyben fantasztikus érzések, fél-érzetek kavargtak ámuló gondolatai nyomán.

Behunyta szemét, arczát azonban a tükörnek fordította azért.

Különös! Micsoda érzés fogta el! Olyan aggodalmas érzés, hogy kiáltani akart. Kiáltott-e vajjon? Ugy rémlett neki, mintha még egy kiáltást hallana, a nyakában pedig olyan fáradtságot érzett, mint a minőt hosszú, aggodalmas kiáltozás után tapasztal az ember.

Ha megragadta volna! Hagyta, hogy megragadja és karját védően feszítette volt a mellének. Védekezett, de azért mégis... most: úgy tetszett neki, mintha meztelenül lebegett volna a levegőben, arcza elpirult a szégyentől, szégyenlősen tűrte, a hogy minden kósza szellő szerelmesen czirógatta végig.

Nem akart távozni és majd, hogy késő nem lett már; végképpen elhagyta ereje, mint a bűborék, a mely szétpattan; megannyi bűborék, a mi ajkára tolult és szakadatlanul szét-szétpattant; egy szempillantással utóbb késő lett volna! Térden rimázkodott volna hozzá? Késő! Ellenállhatatlanul vont a karjába; mint a hogyan a bűborék száll reszketően fel a vízből, azonképen emelkedett az ő meztelen lelke is hozzá; minden vágya leplezetlenül nyílt meg tekintetének, minden titkos álma, minden elrejtett magaodaadása fátyolafosztottan tárult ragadozó tekintete elé. - Ismét a karjaiban volt, ott pihegett, édesen emelkedett föl. Lángok közepette alabastrom szobor, mely a tűz hevében izzón áttetszővé lett, mindegyre inkább fogyott sötét magva, míg nem ragyogóan világosra vált végre az egész.

Felnyitotta lassan a szemét és diszkrét mosolygással nézett tükörbeli mására, mintha beavatott volna az is, a kivel nem akar tulságosan messzire menni.

Majd körbe járta a szobát, összeszedett kalapot, keztyűt, köpenyt.

A bódultság mintha ellibeggett volna.

A gyöngeség, a mely térdébe állt, jól esett neki; csak annál inkább járt föl-alá a szobában, hogy erősebben érezze. Titkon, mintha véletlenül történnék, meglökte karjával bizalmasan, gyöngéden a hintaszéket.

Voltaképpen kedve telt a scénákban.

Egyetlen pillantással elbucsuzott még valamitől, valami láthatatlantól, a mi benn volt a szobában, azután félrevonta a zsalukat - és egyszeriben egészen mássá lett a szoba.

V.

Három héttel utóbb férjhez ment Boye asszony és Lyhne Niels egészen magára maradt. Nem tudta lebírni azon való elkeseredését, hogy olyan méltatlanul vetette magát az az asszony annak a társaságnak karjába, a melyet annyiszor kigunyolt. Persze, csak ajtót kellett nyitnia a társaságnak, csak egyet intenie és Boyené ment rögtön.

De vajjon volt-e értelme annak, hogy követ vessen reá - nem érezte-e meg ő is a derék nyárs-polgári életnek mágneses erejét? Valójában az utolsó találkozásuk volt csak az, a melyért elítélte, mert úgy kellett volna, hogy könnyelmű istenhezód legyen az a régi élethez, az utolsó bolondos csiny, minekelőtte visszavonulna a korrektségek korrektségébe.

Lehetséges volt-e! Olyan határtalan magamegvetés, olyan cynikus magaguny, a mely kiterjedt reá is és mindenre, a mi közös emlékeik és reménységeik, lelkesedésük és szent eszméik voltak. Ez a gondolat megpirította, tombolásba kergette.

De jogos volt-e vajjon? Mert mi egyebet tett Tema, minthogy megmondotta neki becsületesen: ez, vagy az az ok a tulsó félre huz engem, nagy erővel von oda, de elismerem a jogodat, többet ismerek el belőle, mint magad is kívánnál és hát itt vagyok; ha el tudsz venni, végy el, ha nem: hát oda megyek, a hol nagyobb a hatalom. És nem volt neki igaza ilyenképpen?... Hiszen nem vehette el... az egész elhatározásban egy csekélységen, valamelyik gondolat árnyéklatán, egy hangnak a színén fordulhatott meg minden.

Csak azt tudná, a mit neki, Boyenénak, ha nem többre, legalább egy pillanatra tudnia kellett, ha most már nem is tudja tán. Olyan nehezére esett elhinnie azt, a mivel vádolnia kellett őt. Nem csupán a nő kedvéért, azért talán legkevésbé, de úgy tetszett neki, mintha zászlóján esett volna folt ezzel. Természetesen csak a logika szempontjából, de mégis.

Akármi módon hagyta is el, annyi bizonyos, hogy ime egymagára maradt; és úgy hatott rá ez, mintha vesztesség érte volna, de utóbb olyan megkönnyebbülés-félét érzett tőle.

Annyi minden várt elintézésre; mert akármennyire lekötötte is a Lönborggaardban és a külföldön eltöltött esztendő, mégis csak önkéntelen nyugalomnak volt az az ideje; és hogy ennek az esztendőnek során egy és más módon inkább tudatára jutott kiválóságainak és fogyatékosságainak, csak fokozódott vágya, hogy zavartalan munkában kifejtthesse erejét.

Nem alkotásra gondolt, arra ráért még, hanem gyűjtésre; annyi minden akadt még, a mit magáévá kellett tennie, olyan beláthatatlanul sok minden, hogy kételkedő tekintettel kezdte fölmérni az élet rövid voltát. Annakelőtte sem pocsékolta el éppen idejét, de az ember olyan könnyen kerül függésbe az apai könyvespolcczal és olyan nyilvánvaló az, hogy azon az uton igyekezzék előretörni az ember, a melyen mások eljutottak a célig; és ezért volt az, hogy a könyvek tágas világában nem keresett a maga számára külön szőlőföldet, hanem azon a csapáson indult, a melyen apái jártak volt; sok egy és más olyan előtt, a mi csábította, lehunyta tekintélyt tisztelő szemét, hogy annál jobban láthasson az Edda és a mondák sűrű éjszakájában; nem egy olyan elől elzárta a fülét, a mi hívta, szólongatta, hogy lesse el a népdal mystikus hangjait.

Végre fölérte most már észszel, hogy nem természetellenes valami az, ha az ember nem ó-északi, vagy romantikus; hogy egyszerűbb az, ha maga mondja el az ember kétségét, mintha

Gorm Lokedyrkernek adja a szájába; okosabb dolog a maga tulajdon mivoltának mystikumát fejezni ki hanggal, mint középkori kolostorok falának kiáltozni és gyöngye visszhangként fogni fel a tulajdon kiáltását.

Volt szeme az iránt, a mi uj volt a korban; de inkább arra vesztegette mindig az időt, hogy meglesse, miként fejeződött ki az uj homályosan a régiben, mint hogy azt figyelte volna, mit mondott meg tulajdon magának elég tisztán és érthetően az uj; és nem is volt ezen semmi rendkívüli, mert soha uj evangéliumot nem hirdettek még ezen a földön, hogy az egész világ menten buzgón a régi jóslások, jövendőmondások fölfejtésére ne adta volna magát.

Niels lelkesedve vetette magát az uj munkára; a hódítás vágya ragadta meg, az a tudásra szomjazás, a melyben a szellem minden szolgájának, ha még oly alázatosan végezte is dolgát, volt része egyszer, ha mindjárt csak egy nyomoruságos órára is.

Ki az a mi sorunkban, ha kit a jóakaró sors olyan helyzetbe juttatott, hogy gondoskodhatott szellem fejlesztéséről, ki az, a ki ne lelkesült szemmel bámulta volna a tudás hatalmas tengerét; és ki az, a kit le ne vont volna magához a tiszta hűs víz, a ki az ifjukor könnyen hívő féltelenségében a pusztá markával ne igyekezett volna kimeregetni a tengert, a mesebeli gyermek módjára. Emlékezel-e még arra, mikor a nap bizvást mosolyoghatott nyári diszben pompázó szép vidékekre: te se virágot, sem felhőt, se forrást nem láttál; az élet ünnepei bizvást elvonulhattak előtted: egyetlenegy álomra nem bizsergették meg ifju véredet; még otthonodat is távolvalónak láttad; emlékezel-e még rá? És tudod-e még, hogyan csukódott be és a könyv megsárgult leveleiből hogyan épült föl szemed láttára, mint valami maga-magán nyugvó remekmű és minden ízében a tied volt az és a te lelked lüktetett az egészben.

A mikor karcsun nyultak fel az oszlopok, hogy gömbölyű termetüket tudatos erővel tegyék ki a tehernek, az a hetyke nyujtózás a te nyujtózásod volt, az a büszke teherbirás a te teherbirásod volt; és ha mikor lebegni látszott a bolthajtás, mert kő kőhöz tapadva, egész sulya egy pontba szorult össze és hatalmas sulyát bizton bocsátotta rá az oszlopok nyakára, az is a tied volt, az az álom a sulytalan lebegésről, mert a biztosság, melylyel a bolthajtás lebocsájtkozott, - te voltál, a ki rátetted lábadat tulajdonodra.

Igy van az, így gyarapodik akaratunk növekedtével mivoltunk, így tisztul, így sűrűsödik össze benne.

Tanulni éppen olyan szép, mint élni. Ne tarts attól, hogy a magadnál nagyobb szellemekben elveszel. Ne tépelődj aggосkodva lelked sajátosságán, a miben hatalom van, abból ki ne zárd magad attól való félelmedben, hogy magával ragad és hatalmas zugásába fulasztja legtitkosabb valódat. Ne félj, az olyan sajátosságért, mely az üde fejlődés és átalakulás közepette veszendőbe tudott menni, nem volt nagy kár, mert erőtelen csecsemő volt az csak, a mely addig tetszett csupán sajátosnak, a mig beteg volt világosságot kerültében. Annak élj, a mi *egészséges* benned; az *egészséges* az, a miből a nagy fejlődik.

VI.

Karácsony estéje egészen váratlanul köszöntött rá Lyhne Nielsre.

Az elmúlt félesztendő rendjén sehol se volt; csak hébe-korba nézett el az államtanácsoshoz, a ki meghitta, hogy legyen karácsony estéjére vendége; de az utolsó karácsony-estét Clarensban ülte volt meg és ezért egymagában akart lenni ezuttal.

Néhány órával szürkület után elment hazulról.

Szél fútt odakünn. Vékony, le nem taposott hótakaró fődte az utcákat és tágitotta ki őket szélesre; a fehér hó, mely a háztetőket és az ablakpárkányokat ellepte, ünnepies szint adott a házaknak, de elhagyottaknak tüntette fel őket.

A szélben lobogó utczalámpások végigvilágították a falakat, hogy egyik-másik czimtábla fölriadt álmából és gondolat nélkül való nagy betüivel maga elé bámult. Más volt képük a félig megvilágított kirakatoknak is, melyek a napközi sürgés-forgásban össze-vissza hányódtak; valami sajátságos magukbaszállás látszott rajtuk.

A szűk utcákba fordult. Vigan járta ezekben karácsony ünnepe; a pincékből és a földszintes lakásokból mindegyre zeneszó hallatszott ki, hegedűszó, de java részint a harmonika hangja, a mely gondtalanul játszott népszerű tánczdarabokat; a milyen igaz jó lélekkel játszották el őket, a tánczolás vig munkája fejeződött ki bennük inkább, mint a tulajdonképpeni ünnepi hangulat.

De Nielsnek, a ki kívül hallotta és a kit elhagyottságában bántott a társaséletnek minden ilyen nyilvánulása, Nielsnek úgy tetszett, mintha csoszogó lépések zaja vegyülne beléjük és párás levegő usznék felettük. Sokkal inkább vonzotta az a munkás ember, a ki egy kis zsibárus bolt homályos világításu ablaka előtt állt és az egyik olcsó csoda dolgában tárgyalt gyermekeivel, mert okvetetlenül meg akart előbb állapotodni valamiben, minek előtte belemerészkedett volna a kísértés barlangjába.

És azután azok az öreg, igénytelen anyókák, a kikkel szinte száz lépésenkint találkozott mindegyre; valamennyin a rég tovatűnt időből való furcsa köpeny - és valamennyinek nyaka olyan szelid, emberkerülő mozdulattal jár, mint az aggódó, gyanakodó madaré - valamennyinek járásában van valami bizonytalan, valami olyas, mintha elszokott volna a világtól, mintha elfeledten örölték volna le éltüket napról-napra odafönn, a negyedik emelet félreeső világában és mintha az esztendőnek éppen csak ezen az egy napján emlékeznének meg róluk az emberek és vinnék el őket magukkal.

Elszomorodott, a hogy erre gondolt és beteges érzés szállt a szívébe, a mint elmélázva beleálmodta magát az ilyen magános, vén leányzó lassan folydogáló élete járásába; fülében megcsendült az órának kinosan ütemes, lassu tik-tak, tik-takja, a hogy tartalmatlan másodperczekkel pergette tele a nap óragyújtó csészéjét.

Rajta kellett lennie, hogy átessék valahogy ezen a karácsony-estén és megindult vissza ugyanazon az uton, a merről jött volt; az a félig magatudatlan idegenkedés borzongatta, hogy a többi utcában uj elhagyottság szürkülik, egyébfajta magánosság várja, mint minőn az imént vergődött át és a mely keserű réteggként ülte meg ajkát.

Odakünn a nagy utcákon szabadabban lélekezett, vigabban lépkedett s bizonyos dacz állt a járásába; arra gondolt, hogy elhagyottságát maga választotta s azért megszüntetett minden közösséget azzal, a mi elmaradt a háta mögött.

VII.

Azután benyitott egy nagyobb fajta vendéglőbe.

A hogy ült a helyén és várta az ételhordót, egy régi ujság mögé bujva, megfigyelte a belépőket.

Szinte egytől-egyig fiatal emberek voltak; egynémelyikük magánosan nyitott be, a másíuk kihívó tekintettel, mintha meg akarta volna tiltani a benn levőknek, hogy bajtársuknak nézzék őt; mások viszont nem tudták eltitkolni, hogy zavarba ejti őket, a miért sehova sincsenek meghíva ezen az estén, - de mindannyi a magános szögleteket és a félreeső asztalokat kereste.

Olyíuk párjával jött s ezeknek a pároknak legtöbbjén meglátszott, hogy testvérek. Soha még Niels egy helyütt annyi testvért nem látott. Egyik-másik testvérpár ruha és modor tekintetében nagyon különbözött egymástól, a kezük pedig ennél is nyilvánvalóbb bizonyága volt annak, hogy minő különböző az életmódjuk, társadalmi helyzetük.

Ritkán esett meg, hogy akár a mikor beléptek, akár a mikor utóbb beszélgetésbe eredtek, valódi bizalmasságig engedett volna föl a természetük; emitt az egyik a fölöntösebbik, a másik a bámuló volt; amott az egyik előzékeny volt, a másik tartózkodó; viszont erre örködön, figyelmesen leste mind a kettő egymás szavát, avagy éppen benne volt arcukban ki nem mondott elítélése egymás céljának, reménységeinek és eszközeinek. Java részüknek nyilván az ilyen szent estére, azaz hogy bizonyos elhagyottságra volt szükségük, hogy megemlékezzenek egymás közös származásáról és hogy összetalálkozzanak.

A miközben Niels gondolatai ezeken a megfigyeléseken, vagy azon jártak, hogy minő türelmesen is várakoznak ezek az emberek, hogy nem csöngetnek, sem hangosan nem szólítják a pinczért, mintha hallgatagon megállapodtak volna benne, hogy a mennyire lehetséges, távol tartják a helyiségtől a vendéglő-jelleget, - a miközben e körül forgolódtak gondolatai, egy ismerőse nyitott be; olyan váratlanul érte, hogy annyi ismeretlen arc után, most valahára ismerős arcot lát, hogy meg nem állhatta, föl kellett kelnie és meleg, csodálkozó jóestéttel köszöntenie a belépőt.

- Vár valakit? - tudakolta emez és fogast keresett, amelyre fölaggassa felöltőjét.

- Nem én, egyedül vagyok.

- Hiszen az nagyszerű.

A jövevény Hjerrild doktor volt, fiatalember, a kivel az államtanácsosnál volt egynéhányszor találkozáa Nielsnek és a kiről, mindenesetre nem a maga kijelentése, hanem az államtanácsosné ingerkedő célzásaiból tudta, hogy vallás dolgában nagyon szabadon gondolkozik; viszont a tulajdon kijelentései révén meg azt tudta, hogy Hjerrild politikai tekintetben éppen ellenkező nézetet vall.

Az ilyenfajta emberek különben nem igen fordultak meg az államtanácsosnál, a ki vallásos is volt, meg szabadelvű is, holott a doktor meggyőződése, de meg elhunyt édesanyja révén is azokhoz az akkoriban szép számot tevő körökhöz tartozott, a melyek részint kételkedő, részint ellenséges szemmel nézték az új szabadságot és a melyek viszont vallás dolgában inkább racionalisták voltak, semmint atheisták, ha nem éppen közömbösek, vagy mystikusok, a mire szintén akadt példa.

Ezekben a körökben, a melyek különben sokféle árnyéklatban különböztek egymástól, az a vélemény járta, hogy Holstein legalább olyan közel áll a szívekhez, mint Jütland, egyáltalán semmi rokonérzés sem füzte őket Svédországhoz és nem ragaszkodtak okvetetlenül az új alaku Dániához. Végre jobban ismerték Molière-t, mint Holberget, jobban Baggesent, mint Öhlenschlägert és a mi müizlésüket illeti, az talán édeskés volt egy kissé.

Ezeknek vagy mindenesetre ezekhez hasonló nézeteknek és sympathiáknak hatása alatt fejlődött Hjerrild.

Bizonytalan szemmel nézte Nielset, miközben ez elmondotta a többi vendégre vonatkozó megfigyelését és különösen azt a megfigyelését hangsúlyozta, hogyan szégyenkeztek amazok szinte, hogy sem otthonuk, sem otthonos helyük nem akadt, a mely magához vonta volna őket.

- Igen, értem, - mondotta hidegen és szinte elutasítóan. - Karácsony estéjén nem a maga jószántából jön az ember ide és szükségképpen az a megalázó tudat bántja, hogy ki van zárva, már akár maga zárta ki magát, akár más, de ki van zárva. Nem mondaná meg, ugyan, miért van ön itt? Ha kényelmetlen a válasz, mondja egyszerűen, hogy: nem.

Niels annyit felelt csak, hogy a legutolsó karácsonyestét meghalt édesanyjával töltötte el.

- Bocsásson meg, - mentegetődzött Hjerrild - szép, hogy válaszra méltatta kérdésemet; de meg kell bocsátania, - olyan gyanakodó vagyok. Azt akarom mondani, hogy el tud az ember képzelni olyanokat, a kik pusztán azért járnak ide, hogy karácsony estéjén legényesen kirughassanak a hámból; én, tudja kérem, én a mások karácsonya iránt való tiszteletből vagyok itt. Az első Szent-este ez, a melyet nem valami hazulról ismerős, kedves családnál töltök el; de fejembe vettem, hogy utjukban vagyok, a mikor karácsonyi zsolozsmákat éneklük. Nem mintha restelkednének, - annál derekabb emberek - de azt hiszem, kellemetlen az, a mikor látják, hogy ott ül közöttük valaki, a ki számára a zsolozsmák elhangzanak a levegőbe, semmit sem jelentenek neki.

Szinte hallgatagon költötték el vacsorájukat, azután abban egyeztek meg, hogy a todtyjukat egyebütt iszszák meg.

Egyikük se kívánczolt ma az aranyos tükörkeretekre és a piros pamlagokra, a miknek látásában különben minden este részük szokott lenni; azért egy kis kávéházba mentek, a hova egyébként soha sem szoktak betérni.

Nyomban belátták, hogy itt sem lesz maradásuk.

A gazda, a pinczerek, meg néhány jó barát kártyáztak; a gazda felesége és leánya nézte őket és gondoskodott jóllétükről; az egyik pinczér a vendégek asztalára rakta, a mit rendeltek.

Sietősen itták meg italukat, a mint észrevették, hogy megzavarták a társaságot, mert rögtön halkabbra fordult a szó, a gazda pedig, a ki ingujjban ült addig, meg nem állotta, hogy ugy maradjon, hanem fölkapkodta magára a kabátját.

- Meglehetősen hajléktalanok vagyunk ma este, - jegyezte meg Niels, a mint végig mentek az utcán.

- Hát igen, így is van rendjén, - felelte Hjerrild kissé pathetikusan.

A keresztyénségre tért a szó. Hiszen a levegőben volt bizonyos mértékig a tárgy.

Niels hevesen, de meglehetősen általánosságban támadta a keresztyénséget.

Hjerrild unta már, hogy olyasmi megvitatásába bocsátkozzék megint, a mi elavult neki és azért az előzményekkel való különös kapcsolat nélkül, azt mondotta hirtelen:

- Vigyázzon magára, Lyhne ur; a keresztyénysége a hatalom. Ostoba dolog összekülönbözni az uralkodó igazsággal a trónörökös-igazság kedvéért.

- Akár ostoba dolog, akár nem, erről a szempontról nincsen szó.

- Ne mondja ki olyan könnyelműen; nem arra a triviális gondolatra céloztam, hogy anyagi tekintetben ostoba dolog; az eszméje ostoba, sőt annál is több. Óvakodjék; ha egyénisége nem követeli okvetetlenül, ne ragaszkodjék hozzá tulságosan. Hiszen költő ember léteire annyi egyéb érdeke van önnek.

- Igazán nem értem; csak nem bánhatok el magammal úgy, mintha kintorna volnék, hogy kiszedem belőle a kevésbé népszerű dallamot és olyat teszek be a helyére, a mit szívében füttyöl mindenki.

- Nem-e? De vannak emberek, a kik képesek reá. Ám ön azt mondhatná: ezt a nótát nem fujjuk. Általánvéve sokkal többre képes az ember ebben a tekintetben, mint hinné. Olyan szoros egységbe nem függ egybe az ember. Ha jobb karját használja mindig, ha erőltetve használja, fölös mennyiségű vér tódul akkor belé és a kar a többi végtag rovására gyarapodik, holott lába, a melynek akkor veszi csak hasznát, a mikor okvetetlenül reá szorult, megvékonyul kissé egészen magától. Hiszen érti a képet? Nézze csak az ország legtöbb és legjava fejű emberei is minő kizárólagosan a politikára adták magukat. Gondolja csak el ezt és okuljon rajta. Higye el, ha mondom, csábító gyönyörűsége telik az embernek abban, hogy olyan eszméért küzdjön, a mely győz, ellenben annyira lesujtó érzés az, ha a legyőzött kisebbségnek vagyunk tagjai, a melyről az étellel szemben, azzal az iránynyal szemben, a melyben az élet fejlődik, nyomról-nyomra, lépésről-lépésre kiderül, hogy nincsen igaza. Nem tehet az másként, mert olyan keservesen fáj az, hogy a miről lelkünk lelkében meg vagyunk győződve, hogy igazság és jog - ezt az igazságot a diadalmas hadseregnek legnyomorultabb zsoldosa is megcsufolhatja, megrugdoshatja, hallanunk kell, hogyan szórja meg szitokkal és nem tehetünk egyebet, csak annál hivebben szerethetjük, még nagyobb tisztelettel térdelhetünk elébe és éppen olyan sugárzóan szépnek láthatjuk szép arczát, éppen annyira fenségesnek és halhatatlan fényben uszónak, - ha akármennyi por is kavargat fehér homloka körül, ha akárminő sűrűvé is állnak össze a mérges gőzök glóriája körül. Keservesen szomorú dolog az, hogy elháríthatatlanul seb éri vele lelkünket, mert olyan közel való, hogy fáradta gyűlöljük szívünket, hogy a megvetés hideg árnyékát idézzük föl magunk körül és belefáradva a fájdalomba, hagyjuk, hadd járja a világ a maga útját. - Szó sincs róla, ha megvan az emberben az, hogy a helyett, hogy a könnyebb részt választaná s kiszakítaná magát az egészszel való minden függésből meg tud állani egyenesen és megfeszített erővel, éber sympathiával tudja a csatavesztés sok élű kardcsapásait, az egyre-másra zuhogó csapásokat elviselni és pislogó reménységét mégis meg képes óvni az eloszlástól, neszelve a tompa hangokra, melyek az idők fordulását jelzik; ha fürkészve tudja lesni a gyöngé, távoli fényességet, a mely - talán - meghozza majd egyszer a nappalt; óh, hogyha ez megvan az emberben! De meg ne kísértse, Lyhne! Gondolja meg, mivé kellene lennie az olyan ember életének, ha eleget akar tenni maga-magának. Nem szólhat, hogy guny és ríkoltozás ne támadjon beszéde nyomán. Látnia, hogyan csavarják el, mocskolják be, taszítják el, sodorják cseles hurokká minden szavát, látnia, hogyan roskad a lábak elé és mikor kikotorta a szavakat a sárból és szétzilálta őket újra, azt tapasztalnia, hogy hirtelen süketé lett az egész világ. Azután ugyanilyen eredménynyel kezdeni a munkát valamely más ponton. És végre talán mindvalamennyi közül a legfájdalmasabb: hogy lássa, olyan nemes férfiak és nők ismerik félre és vetik meg, a kikre, ha ellenkező is a véleményük, bámulattal és tisztelettel néz föl az ember. Pedig így kell lennie ennek, másként nem is lehetne. Ne higye az ellenzék, hogy annak kedvéért támadják a micsoda valójában és a mi lenni szeretne - azt támadják meg benne, a mit ráfog a hatalom; és aztán különböző két dolog-e az a hatalom, melyet a gyöngébbel szemben érvényesít az ember, meg a hatalommal való visszaélés? És még sem akad, senki olyan a ki azt követelné, hogy a hatalom önnön-magát gyöngítse, csak hogy egyenlő fegyverrel mérkőzhessék az ellenzékkel. De az ellenzék küzdelme azért csak oly fájdalmas, csak oly emésztő marad. És csakugyan azt hiszi, Lyhne, hogy keselyükarmok megtépte husával végig küzdheti ember ezt a harcot, a szívós, vak lelkesedés nélkül, a mely már phanatizmus? De hogyan rajonghasson az ember a negativumért? Hogyan lehessen rajongója annak a gondolatnak, hogy nincsen isten! - pedig rajongás nélkül nincsen győzelem. Szt! Hallja!?

Megálltak egy földszintes ház előtt, a melynek egyik ablakáról félrehúzták belől a függönyt és a nyitott ablakfiókon át asszony- és gyermekhangok hallatszottak ki. Ezt énekelték:

Betlehemben megszületett Jézus Krisztus,
Jézus Krisztus!
Öröm vagyon Jeruzsálem utcáiban
Halleluja! Halleluja!

Hallgatagon mentek odább. A dallam, a hangok végigkísérték őket az utcán.

- Hallotta, - kérdezte Hjerrild - hallotta azt a lelkesedést abban a régi héber diadal-énekben? - és a két zsidóváros nevét! - Jeruzsálem, ez a szó nem volt szimbólikus; az egész város: Kopenhága, Dánia; mi voltunk azok, a keresztény nép a népben.

- Nincsen isten s az ember az ő prófétája! - mondotta Niels keserűen, de szomorúan is.

- No lám! - gunyolta Hjerrild - de nyomban azután megjegyezte:

- Az atheismus mégis határtalanul józan valami s a célja végre is nem egyéb, mint az illúziótól megfosztott emberiség. A kormányzó, büntető istenben való hit legutolsó, nagy illúziója az emberiségnek, mi lesz ha ez is odavész? Okosabb lesz akkor; de gazdagabb, boldogabb-e? Nem hiszem.

- De hát - kiáltott fel Niels - nem érti, hogy azon a napon, a melyiken ujjongva kiáltja az emberiség, hogy: »Nincsen isten!«, mint a varázspálcza suhintására új föld és új ég támad majd? Csak akkor lesz majd a menny szabad, végetlen térré s nem az a fenyegető kényszer-zubbony a mi mostanság. Csak akkor lesz igazán mienk a föld, mi pedig a földé, ha a sötét üdvösségnek és az elkárhozásnak világa szétpattant már, mint a buborék. A föld igazi hazánká lesz, szívünk otthona, a hol nem átutazó vendégek módjára, kicsiny időre tartózkodunk, hanem örök időre. És minő mélylyé lesz attól az élet, ha mindennek el kell férnie benne és tulnan semmi sincs már. A szeretetnek óriási áradata, a mely képzelt istenünkhöz hullámszik föl most, a földet önti el akkor, azt a sok szép, emberi tulajdonságot és erőt, a melyet meg-meghatványoztunk eddig és melylyel az istenséget ékesítettük, hogy méltóvá tegyük szeretetünkre. Jóság, igazság, bölcsesség, de ki tudná mindannyiát elsorolni. Nem tudja azt ön felfogni, mennyire megnemesül tőle az emberiség, ha szabadon élheti életét és szabadon halhat halált, ha nem kell félnie a pokoltól, vagy reménykednie a mennyországban, ha magától fél, magában reménykedik csak? Mennyire gyarapodik a lelkiismeret és minő szilárdná lesz tőle a lélek, ha a tett nélkül való bűnbánat és a megalázkodás immár nem lesz elég az engesztelésre és nem lesz lehetséges más engesztelés, mint jóval tenni jóvá, a mi rosszat követtünk el.

- Bámulatos hite kell, hogy legyen önnek az emberiségben; hiszen az atheismus nagyobb követelményekkel áll majd elő, mint a kereszténység.

- Természetes.

- Természetes! De honnan veszi azt a sok erős egyéniséget, a kikre szüksége lesz, hogy megalkossa a maga atheista emberiségét?

- Maga az atheismus neveli majd fel őket nyomról-nyomra; belátom, sem ez a nemzedék, sem a következő, sem az arra következő nem bírja meg az atheismust; de minden nemzedékben akadnak majd olyanok, a kik becsületesen végig akarják küzdeni vele az életet és a halált s az idők folytán ezek lehetnek a szellemi ősök, a kikre büszkén tekint vissza az utód és a kiknek láttán erőt merit. Elején lesznek legbajosabbak az állapotok, mert ekkor esnek el majd legtöbben a küzdelemben, a győzők pedig rongyos zászlóval ülhetnek csak diadalt, mert a hagyományok beszívódtak még velejükbe és mert az agyon felül, sok olyan rész van még az

emberben, a mit meg kell győzni: a vér és az idegek, reménység és vágy, sőt talán az álmok is. De hát az egyre megy, egyszer mégis csak elkövetkezik és a kevésből lesz azután a sok.

- Azt hiszi? Nevet keresek rá; nem nevezhetnék ezt az ön hitvallását pietista atheismusnak?

- Minden igaz atheismus... - kezdte rá Niels, - de Hjerrild félbeszakította hirtelen.

- Természetes! - mondotta - természetes; egyetlenegy ajtót csupán, egyetlenegy tüfokot a világ minden tevéje számára!

VIII.

Nyár elején két esztendei távollét után megjött Olaszországból Resstrup Erik. Mikor elment, szobrász volt, de vissza festőként jött és már ösmeretséget is kötött a szerencsével, képeket adott el és megrendeléseket kapott.

Hogy így, szinte első szóra köszöntött rá a szerencse, annak köszönhetette, hogy szigorú bírálattal tömörítette maga köré tehetséget.

Nem azok közül a nagy, sokat ígérő tehetségek közül való volt, a kiknek keze olyan közel jár minden babérhoz, a kiknek útja itt a földön olyan, mint valami bacchusi menet, a mely ujjongva vonul mindenfelé és aranyos vetőmagot szór maga körül, párduczait pedig geniusok ülik meg. Azok közül való volt, a kikben egy álom temetkezik el, a mely szent fényességet és békét sugároz lelküknek arra a kis foltjára, a melyen leginkább és a melyen legkevésbé önmaguk ők. És ugyanaz a vágyó refrain cseng át mindenben, a mit sajátos művészetük megalkot és minden művükön megvan a rokonságnak ugyanaz az aggodalmasan fontos bélyege, mintha ugyanarról a földről, ugyanabból a kicsi, elrejtett hegymögi zugból való képek volnának. Így volt ez Erikkel; akárhol merült is belé a szépség óceánjába, mindig csak ugyanazt a gyöngyszemet hozta ki a napvilágra.

Képei aprók voltak; az előtérben egyetlen magános alak, a mely kékesen tetszett át tulajdon árnyékán, mögötte hangával benőtt vidék, campagna vagy pusztá, a szemhatáron pedig a lepihent napnak vöröses-sárga fénye.

Az egyik képe fiatal leányt ábrázolt, a ki olasz módra mond jövődöt magának; térdel a földön, a mely barnásan tetszik át a rövid fűvön; leoldotta nyakékéről a vert ezüsből való szívet, keresztet és horgonyt s elszórta a földön; térdel; szemét áhitatosan lehuntya, egyik kezét föléjük tartotta, a másikat pedig kinyújtotta, kimondhatatlan édes szerelem és keserű bánat után, a melyet enyhít a kereszt - és kinyújtotta a reménységnek bizakodó hétköznapi sorsa után.

Nem volt még benne annyi mersz, hogy megérintse a földet, keze aggódva remeg a hideg, titokzatos árnyékban, arcza izzik, szája körül meg mintha imádság és könny ömlenék. Olyan ünnepi a levegő, a piros napfény olyan forrón és vadul szórja sugarait, olyan fájdalomba veszve vonul át a pusztán. Ha megtudhatnám: kimondhatatlan édes szerelem-e, keserű fájdalom, melyet enyhít a kereszt és reménységnek bizakodó hétköznapi sorsa-e?

Vagy az a másik, a ki állva néz vágyóan végig a barna pusztán, arczát kulcsolt kezére hajtja; olyan édes az ő naiv vágyódásában és boldogtalan kisé a gonosz élet miatt, a mely hagyja, hogy zavartalanul járja útját. Miért hogy nem jön Eros csókos rózsáival; azt hiszi tán, hogy olyan nagyon fiatal ő még! Ah érezné, hogyan dobog szíve, csak érne hozzá a kezével, óh! egy világ szunnyad odabenn, világok világa - csak ébredne már föl. Miért is nem riasztja föl semmi? Odabenn pihen, mint a bimbó, egybeborulva egész bájával és szépségével, magába vonultan, magába zárkózottan. Mert tudja, hogy van, hogy létezik az, a miről nem tudja, micsoda. Nem langyosan bocsátkozott-e le a borító levelekre, nem úgy szállotta-e meg, hogy

világosság gyült belsejében, be egészen a legmélyebb, legpirosabb homályosságig, a hol maga magát sejtve, reszkető könnycseppé zsugorodva nyugszik az illat? A sejtő soha ki ne árasztja tulajdonát, soha ne tobzódjék gazdagságában; soha, soha föl nem fakad hát és föl nem riasztja álmából a pirulása, miközben a nap sugaraí vakítóan sisegnek át levelein! Igazán vége türelmének, ajka megremeg már a feltölülő könnyektől, reménytelenül, kihívóan kalandozik szemenezése a vidéken, egyre, egyre csüggedtebben hanyatlik le piczi feje és merül a finom arczél a képbe, a melyen vöröses port ragad a sötétzöld rekettyebokor fölött a sherryszinű aranyos ég felé a halk légáramlás.

Ilyen volt Erik festése módja és a mi mondanivalója volt, mindig ki tudta fejezni az ilyen képekben. Egyebeket is meg tudott álmodni, vágyódása ki tudta rántani abból a szűk körből, a melyben forgott, de mihelyt künn volt belőle, mihelyest más térre került, mihamar azt érezte, hogy elfogy a kedve, hogy kihül, hogy másokhoz járt kölcsönért s a mit alkotott, nem volt a magáé.

És mikor az ilyen kudarczos kirándulásról, a melyen mégis mindannyiszor többet tanult, mint maga is hitte volna, ha az ilyen kirándulásról hazatért, még inkább Resstrup Erikké lett, mint volt valaha, még bátrabban, szinte fájó bensőséggel adta oda magát művészi sajátosságának és akár hol is volt, kegyeletes hangulatba ringatta magát, a mely legjelentéktelenebb cselekedetében is kifejeződött és egészben véve megmutatta, hogyan szokott bánni magával. Ugy rémlett, mintha azok a szép alakok, a melyek föllebbentek előtte - testvérhugai megannyian Parmegianino hosszukásnyaku és hosszú, keskeny hercegnői kezű, karcsu tagu asszonyainak - mintha ott ülnének vele az asztal körül és bájos, nemes mozdulattal nyujtanák neki a serleget; és mintha tiszta álmaikba burkolnák őt Luininak azzal az ő mystikus, befelé való mosolyával, a mely olyan végejárhatatlanul finom a maga titokzatos édességében.

De a mikor tizenegy napig hűségesen szolgálta így az Urat gyakran megesett, hogy egyéb hatalmak kerítették kezükbe; örült vágy szállotta meg durva élvezetek durva levegőjére; és meghódolt a kényszernek, megragadta, hatalmába kerítette az az emberi vágy, a melynek magarombolás a neve és a mely, miközben vére forrt, a hogyan vér csak forrhatott, gyalázatba, fonáságba, piszokba és sárba kívánczozott le, éppen akkora erővel, mint a mekkorát az a másik szokott kifejtteni, az a másik, a mely csak oly emberi ösztön: a magafentartás ösztöne.

Ezekben a pillanatokban kevés olyan dolog akadt, a mi eléggé durva, vagy erőszakos lett volna neki; és a mikor elmúltak, sok időbe telt, a mig vissza tudta szerezni ismét sulyegyenét; mert bizonyos tekintetben nem volt ez a természete, sokkalta egészségesebb volt annál, sokkalta kevésbbé mérgezték még meg az álmok; és szinte olybá tűnt, mintha ellenkező irányba csapott volna, elpártolt volna a művészet nagy hatalmasságaitól, hasonlatos volt az a bosszuhoz, mintha bántaná természetét, hogy azt az ideális hivatást választotta élete céljául, a mely felé a körülmények üzték őt.

Ez a kétfelé való harcz azonban nem fejlődött olyan hevessé Resstrup Erikben, hogy külsőleg is nyilvánult volna, vagy hogy annak szükségét keltette volna benne, hogy az összhangot keresse környezetével.

Dehogy! ugyanaz az egyszerü, az életnek örülő fiu volt, a ki régen, ugyanaz a fiu, a kit az érzelmességtől borzadása szögletessé tett kissé, de a ki némikép haramiásan szokott belemarkolni az életbe. Ám benne volt az lelkében mégis és csöndes órákban úgy hallatszott ki belőle, mint az elsülyedt város harangjának szava a tenger fenekén; és Niels, meg ő soha olyan jól meg nem értették egymást, mint most.

Érezték ezt mind a ketten és hallgatagon új baráti szövetséget kötött egymással a két barát.

A mikor azután elkövetkezett a szünidő és Nielsnek valahára komolyan meg kellett látogatnia Rozália nénjét, a ki Claudi konzulnak volt a felesége Fjordby-ban, - Erik is vele ment oda.

IX.

A széles országutja, mely Fjordby termékeny határáról visz a város felé, két hatalmas tövis-sövénynek közepette éri el a várost; a sövény Claudi konzul konyhakertjét és nagy tengerparti kertjét fogja közre.

Hogy azután mi lesz az országuttal, hogy vajjon a konzul háza udvarára torkollik-e, a mely akkora, mint valami piac, vagy hogy azonos-e azzal, a melyik kanyarodik egyet és a konzul pajtája, meg fáspiacza között visz a városnak, már az nézet dolga; mert sok utazó kanyarodik egyet s tovább hajt, de viszont sokan itt állapodnak meg és elérték céljukat, ha a konzul kátrányos kapualjába hajtottak, a mely örökké tárva-nyitva és a melynek kapuszárnyain bőrök száradnak mindig.

A telken emelkedő épületek mind vének voltak, éppen csak hogy a magas csür nem, a melynek egyhangú, halott palatetője legujabb terméke volt Fjordbyban az építőművészetnek.

A hosszú, alacsony pitvar, a melynek olyan volt a képe, mintha a három nagy padlásszoba térdre nyomta volna, sötét sarokba szögellett a serfőzővel, meg az istállóval, de már világosabb sarokba a csürrel.

A sötét sarokba nyílt a hátulsó boltajtó, a mely különváló kis, sötét világot képezett a parasztszobával, az irodával, meg a cselédek szobájával; vegyes illat járt erre, olcsófajta dohányszag, lesulykolt agyag-padmaly szaga, a fűszer és a fanyar, szárított hal, meg a nedves daróc büze annyira összesűrítette a levegőt, hogy szinte az ízét érezte az ember.

De mikor az ember átvergődött a pecsétviasz átható gőzével telített irodán és kiért a folyosóra, a mely határvonalként ékelődik az üzlet és család közé, a női pipere illata, a mely megcsapta itt az orrát, előkészítette a szobák enyhe, virággillatos levegőjére. Nem a virágcsokor illata volt az, nem is valódi virágnak illata, hanem az az emlékeket bizsergető, mystikus atmoszféra, a mely rajta ül minden családi otthonon s a melyről bizton senki sem tudja, honnan is való.

Minden otthonnak megvan a maga külön illata, a mely száz mindenféle emlékeztet: régi keztyűk illatára, új kártyákéra vagy: felnyitott zongorákéra, de mindig más-más ez az illat; füstölővel, illatszerrel és dohányfüsttel elfojthatjuk az illatot, de meg nem ölhetjük, mert visszatér örökké és változatlanul olyannak jelenik meg újra, a minő volt annakelőtte. Itt virággillatként terjengett, - nem ibolya, vagy rózsailat volt az, nem is valamely létező virágnak illata, hanem a minőnek a phantastikus, sápadt zafírszinű liliomszál illatát képzelet az ember, a mely régi porcellánvázakon kuszik fel. És mennyire talált az illat ezekhez a nagy, alacsony szobákhoz, a melyekben örökölt butor volt mind, a mi butor és csupa ó-divatu diszítés minden!

A padló olyan fehér, mint a minő csak nagyanyóé szokott lenni; a fal egyszínűre volt mázolva és a párkányzat alatt könnyed, világos színű festett virágfüzér futott végig. A mennyezet közepén gipszrózsa ékeskedett, az ajtók ki voltak rovátkolva és fényes réz kilincsek egy-egy delfint ábrázolt.

A kis, üvegtáblás ablak fölött horgolt, szellős függöny lógott le, a mely fehér volt, ránczot vetett és színes szalagok huzódtak végig rajta kaczerán, mintha Caridon és Phyllis nász-nyoszolyájának lett volna függőnye.

Az ablakdeszkán zöldre futtatott cserepekben ó-divatu virágok, kék szirmu liliomok, kék harangvirágok, apró levelű myrtusok, égőpiros verbénák és tarka, pillangószínű gerániumok nyíltak. De kiváltképpen a butorok adták meg jellegét a lakásnak; az elmozdithatatlan asztalok, a melyeknek hatalmas lapja sötét mahagónifából való volt, a székek, a melyeknek támlája mint az összetekert forgács vette körül az embert; a mi fiókos szekrény csak el-

képzeltető, óriási almáriumok, melyeken a világossárga berakott fa mythológiai jeleneteket ábrázolt, Daphnét, Arachnét és Narcissust.

Vagy vékony, kacskaringós lábon álló apró íróasztalok, a miknek minden piczi fiókja famozaikkal kirakott magános, négyszögletű házat, körülötte nagy lombos fát ábrázol; Napoleont jóval megelőző időből való mindez.

A tükrök is, a melyeknek üvegére fehér és bronz színű virágok vannak festve: csillogó tavon uszó káka- és lótuuszvirág. No és a pamlag; nem afféle apróság ám, a mely négy lábon áll meg és két ember fér el rajta; nem ám, hanem szilárdan összeépítve emelkedik föl sulyos tömegben egy egész teres terrasse, a mely mindenik oldalán mellig érő consol-szekrényvel függ egybe; ezeken azután egy még alaposabb szekrény-féle emelkedik architektónikusan embermagasságnyira s egy drága, régi korsót tart a végén.

Nem csoda, ha annyi ócska portéka akadt a konzul házában, hiszen apja, meg nagyapja is ennek a négy falnak között pihentek meg, a mikor nyugodott a munka a fapiacson, meg az irodában.

Claudi Berendtsen Berendt, a nagyapó, építette még a házat s az ő nevére megy még most is az üzlet; ő a bolttal meg a terményüzlettel törődött legtöbbet; az apa a fakereskedésnek vetette meg alapját, földet vásárolt, megépíttette a színeket és bevetette a két kertet; a jelenlegi Claud i a rozskereskedésre vetette magát, ő építtette meg a csürt és igyekezett megegyeztetni angol és hannoveri alkonzuli, meg Lloyd-ügynöki mivoltát kereskedői hivatásával.

A rozs, meg az Északi-tenger annyi munkát adott neki, hogy az üzlet többi ágára felületesen vethetett csak gondot; egyik csődbejutott atyafiára és egy vén, akadékoskodó szolgájára bízta tehát, a ki minduntalan letorkolta a konzult, azt erősítgetve, hogy akármi történjék is az üzlettel - fő a szántóföld; és ha neki szántania kell, hát akkor keressenek a fakereskedéshez lovat ott, a hol akarnak; az övét ugyan oda nem adja a tüzes farku ördögnek sem. De mivelhogy különben jóra való, hasznavehető ember volt, hát tűrte a rigolyáit.

X.

Claudi konzul az ötvenes esztendő akkorig kezdte csak ki, igen tekintélyes ember volt a maga szabályos, szinte az otrombaságig erővel teljes arcvonásaival, a melyek épp oly könnyen váltak az energia és a hideg ész kifejezőivé, a minő hirtelen tudtak a kapzsi, nyalánk gyönyörvág kifejezésévé elpetyhüdni; és csakugyan épp ugy elemében volt, a mikor körmönfont paraszto kkal alkudozott, mint a mikor egy csomó csökönyös hitelezővel egyezkedett, vagy mikor az utolsó üveg bort kotyogtatta le deresfejű bűnösök között és hallgatta a sikamlósnál is sikamlósabb történeteket, vagy jó maga beszélt el ilyeneket kiméletlen kiszínező módján, a mely akkora hirt szerzett neki.

Azonban nem ebből telt ki az egész ember.

A nevelés, a melyben része volt, okozta azt, hogy a mint eltérült a szó a tisztán gyakorlati kérdésekről, menten idegen világ volt az neki; de azért nem sajnálta azt, a mit meg nem értett, nem is titkolta, hogy nem érti s ennél is kevésbé gondolt arra, hogy közbekottyanjon, vagy hogy fecsegése számára meghallgatást és tiszteletet követeljen, csupán csak azért, mert hogy ő idősebb, tapasztaltabb és nagyobb adót fizető polgár. Ellenkezőleg, szinte megható áhitattal tudta lesni ültében fiatal hölgyek és urak beszédét és hébe-korba ha mert csak körülményes bocsánatkérések után megkoczkáztatni egy-egy kérdést, a melyre pedig mindig a legkészségesebben feleltek meg; erre azután megköszönte a választ és köszönetében benne volt az az

egész lekötő jóindulat, melyet az idősebbek olyan szépen ki tudnak fejezni az ifjabbakkal szemben.

Egészen véve, nyugodtabb pillanataiban volt Claudi konzulban valami meglepően lágy gyöngédség, valami vágyó tekintet tiszta, barna szemében, valami fájó mosoly erősen kifejtett szája körül, valami emlékekkel teli árnyéklat a hangjában - mintha a maga szemében jobb világba vágyakoznék, olyanba, a mely jobb annál, a melyikről barátai és ismerősei azt hitték, hogy szőröstül-bőröstül az övé.

Felesége volt a közvetítő között, meg a között a jobbik világ között.

Azok közül a halovány, inczifinczi, szüzsies természetű nők közül való volt, a kikben nincsen bátorság, vagy talán ösztön sincsen arra, hogy kiélvezzék szerelmüket, kiélvezzék addig, a míg semmi sem marad lelkük mélyén énjükből. Még csak egy tűnő pillanatra sem csap föl bennük akkorára a szenvedély, hogy vakon, eszméletlenül vetnék magukat bálványistenük diadalkocsija alá. Erre nem képesek ők; ám egyébként mindenre képesek azért, a kit szeretnek; teljesítik a legsúlyosabb kötelességeket, készek a legfájdalmasabb áldozatra és semmiféle megalázkodástól sem rettennek vissza. A színük-java ilyen.

No de ekkora nagy dolgokat senki sem kívánt Claudinétól, hanem azért az ő házassága sem volt éppen bánat nélkül való; nyílt titok volt, hogy Claudi konzul, még néhány esztendő előtt is, nem volt éppen a leghüségesebb férj és a városban is, meg a vidéken is több törvénytelen gyermekéről tudtak.

Természetesen nagyon fájt ez a feleségének és nem is volt az könnyű dolog, hogy lebirja szívét, hogy el tudja viselni és ki ne törjön a féltékenységre, a megvetésre és haragra, a szégyenre és bénító ijedtségre abban a rohamában, a mely megingatta lába alatt a szilárd talajt.

Nem csak hogy szemrehányó szó nem csuszott el ajkán, de sőt maga akadályozta meg a férfit, valahányszor vallani akart volna. Megakadályozta, hogy megkövesse, hogy bocsánatját kérhesse és megakadályozott minden olyant, a mi megbánásból fakadt ígéretnek látszatott. Érezte, ha szóra kerülne a sor, magukkal ragadnák őt a szavak, elszakítanák férjétől.

Hallgatagon kellett a fájdalmat tünnie és hallgatag szenvedése közben azon igyekezett, hogy ura czinkosának lássák; azzal vádolta magát, hogy zárkózott természetű és szerelme sem volt elég erős arra, hogy ki tudott volna bontakozni ebből a zárkózottságból.

Sikerült is ezt a magasugallta büntudatot olyannyira erőssé növesztenie, hogy kényszerítő bizonytalan vágyat érzett a bocsánatért; idővel oda jutott magával szemben, hogy gyökeret verhetett az a hír, hogy azokról a leányokról, a kiket Claudi konzul elcsábított volt, meg a gyermekeikről nem csupán pénzzel gondoskodnak; kell, hogy valami rejtett női kéz oltalmazza őket, távol tartson tőlük minden rosszat, gyámolítsa és vezesse őket.

Igy esett, hogy a rossz jóra fordult s egy bűnös férfi, meg egy szent nő kölcsönösen megjavították egymást.

XI.

Claudiéknak két gyermekük volt, egy fiuk, a ki Hamburgban volt kereskedelmi irodában, meg egy tizenkilenczéves leányuk, a kit Fennimorenek hívtak; egy St. Roche című regény hősnője mintájára kapta ezt a nevet; a munkának Palzowné volt a szerzője s ez a regénye nagyon kedvelt olvasmány volt Claudiné leánykorában.

Fennimore és a konzul a tengerparton álltak, mikor a gőzhajó kikötött Niels-szel és Erikkel Fjordbyban; Nielset kellemesen lepte meg, hogy unokahuga olyan csinos leány, mert eddigelé egy rettenetes vén családi daguerrotyp kép révén ismerte csak; azon a képen gőzös levegőjű háttérben csoportozatot alkotott bátyjával és szüleivel; mindannyiuknak sorvadásos karmin színű volt az arcuk, ékszereik pedig alaposan meg voltak pingálva aranyszínűre.

De most, most olyan bájos volt világos reggeli ruhájában és fekete szalagu czipellőjében, a mint egyik lábát rátette a hidpadló gerendájára s közben mosolyogva hajolt előre és nyújtotta neki oda üdvözlésképpen napernyője markolatát, még minekelőtte a hajó igazában kikötött volna.

Minő piros volt az ajka, minő fehér a foga, minő finom vonalakban tetszett elő homloka és halántéka a széles Eugenia-kalap alól, a gyöngygyel kivarrott, hosszan lecsüngő fekete fátyol árnyékából.

Végre kivonták a kikötő-hidat és a konzul nyomban oltalmába is vette Eriket, a kinek már akkor mutatkozott be, a mikor még hat rőfnyi víz választotta el őket egymástól; rögtönösen ezután tréfás beszélgetésbe ugrasztotta őt a tengeri betegség gyötrelméről egy kalapos mester elvirágzott özvegyével, a ki velük jött a hajón. Majd azon igyekezett, hogy fölébresztsze csodálkozását a nagy hársfák iránt, melyek a tisztartó háza előtt álltak, - azután, hogy az új nagy schoonerre irányítsa figyelmét, a mely Rossmussen Tamás hajóépítő-műhelyében horgonyoz éppen.

Niels nyomon követte őket Fennimore-ral. A leány figyelmeztette, hogy a parti kertben felvont zászló lobog, melyet az ő, meg a barátja tiszteletére vontak fel; azután a kopenhágai államtanácsosokra fordult a szó.

Abban megegyeztek mind a ketten, hogy az államtanácsosné kissé - egészen piczikényire - nem akarták nevén nevezni a dolgot, de Fennimore ajkaira gunyos mosoly ült s kezével macskaszerű mozdulatot tett, a mely nyilván nagyon jellemző lehetett, mert mind a ketten elmosolyodtak - de nyomban azután komolyra vált ismét az arcuk. Hallgatagon lépkedtek, mind a kettejüket az a gondolat foglalkoztatta, vajjon hogyan vélekedik egyikük a másikukról.

Fennimore jelentősebb valakinek, szilárdabban kialakult mivoltúnak, határozottabb jelleműnek képzelte Nielset, olyanformának például, mint a minő az aláhuzott szó.

Niels viszont sokkal többre akadt benne, semmint képzelte volna; azt tapasztalta, hogy bájos, szinte elragadó, még a ruhája ellenére is, a melyen annyi volt a vidéki nők tulzott disze, piperéje.

Hogy beléptek a konzul előszobájába a leány levette kalapját, közben pedig letekintett és keze, még kézcsuklója gyönyörű kecses, lusta, lágy mozdulatával rakta rendbe haját; Niels hálát érzett iránta ezekért a mozdulatokért, mintha szerelmes czirógatások lettek volna; és sem aznapon, sem másnap nem tudott megszabadulni ettől a hálaérzettől, a mely magamagának is titokzatosnak tetszett s a mely hovatovább akkorára nőtt meg benne, hogy azt hitte, a boldogságok boldogsága volna az, ha szóval köszönhetné meg neki, hogy olyan szép és olyan édes.

Niels, meg Erik nemsokára otthonosakká lettek a konzul vendégszerető házában; és néhány nap multán tökéletesen lefoglalta idejüket a kellemesen szabályozott, henye ide-oda járás, az igazi szünidő, a mit olyan nehéz megvédeni jó emberek barátságos alkalmatlankodásától. A mi diplomatai képesség csak volt bennük, mind végig kellett próbálniok, hogy meg tudjanak szokni a nyomasztó esti társaságok, a nagy tengeri utak, a nyári táncmulatságok és a műkedvelői előadások elől, a melyek örökké fenyegették nyugalmaikat.

Azt kívánták, bár volna a konzul udvara és kertje valami pusztaszigeten; és Robinson nem rémült meg annyira, mikor lábak nyomait fedezte föl a homokban, mint ők, a mikor idegen

köpönyeget pillantottak meg az előszobában, vagy ismeretlen kézimunka-kosarakat a belső szoba asztalán. Sokkal jobban szerették volna, ha egymagukra maradnak, mert az első hét közepén alig értek tul, a mikor mind a ketten beleszerettek már Fennimoreba.

De még nem azzal az érett szerelemmel, a melynek meg kell tudnia és a mely tudni akarja sorsát, még nem azzal a szerelemmel, a mely birni és ölelni akar és bizonyosságra tör; még nem ezzel; pitymallata volt ez még csak az első szerelemnek, a mely mint csodás tavasz tölti meg a levegőt és a vágy, a melytől duzzad, fájdalom, a nyugtalanság, a melytől remeg, a halkán dobogó boldogság. A lélek olyan lágy, olyan könnyen kormányozható, olyan kész az odaadásra. A sugártörésnek a tó tükrén, a lomb zizzzenésének, sőt egyetlen felfakadó virág-szálnak is olyan csodálatos ilyenkor a hatása.

Névtelen, bizonytalan reménységek törnek fel hirtelen, szélesen teritenek napvilágot a világon mindenre, majd azonban épp oly hirtelen tűnik el ismét a napfény: szelid lemondás lebeg el, mint a felhő a fényesség fölött és a reménység szikráira szürke színt borít. Olyan csüggedten, olyan végtelenül csüggedten, olyan fájó-édesen törődve bele sorsába, lebeg el, tükröződik vissza csendes elégiákban és enyészik el egy sóhajlásban, a mely felerészben színlelt sóhajlás... azután hirtelen rózsák suttogása újra: az álomvilág felbukik a ködből, aranyos párázat ül a szelid bükkök koronáján és illatos nyári homályosság kél a lomb alól és hullámszik az ösvényekre, a melyekről senki sem tudja, hová torkoljanak.

XII.

Az egyik este, teázás után a nagy szobában voltak együtt valamennyien.

Kertről, vagy egyébről nem lehetett szó, mert áradatban szakadt az eső. Be voltak zárva, de egyáltalán nem boszankodtak rajta; volt abban valami a téli esték kedélyességéből, a hogy négy fal közé zárva ültek ott; azonfelül pedig olyan idején jött az eső; olyan szüksége volt rá mindeneknek és a minő alaposan szakadt egyre s nehéz cseppjei megkoppantak a reflexes ablak keretén, hullámszó, imbolygó képeket varázsolt eléjük: üde, zöldszinű mezőket, megújodott lombot. Egyik is, másik is eldünnyögte:

- Ah, hogy esik! - és jólétérzéssel, meg félig tudatosan helyeselve a kívül történőket, néztek ki az ablakon.

Erik mandolináját pengette, a melyet Olaszországból hozott volt el és Nápolyról, a ragyogó csillagokról énekelt mandolina-kisérettel; egy fiatal nő pedig, a ki teára volt hivatalos, a zongorához ült és a maga énekét kísérte. Azt énekelte, hogy: »Messze kinn a hegyekben« - s a verssorok végét elnyújtotta mindig, hogy svédes hangzása legyen kiejtésének.

Niels, a ki nem volt ugyan muzsikális természetű, elmélázott egy kissé és gondolataiba merült, a míg Fennimore éneke nem kezdett.

Erre fölébredt.

De az ébredés nem volt kellemes; a leány éneke nyugtalansággal töltötte el. Mikor hangja csengésébe merült el, nem volt már akkor az a kicsi vidéki leányka. Szinte szemérmetlennek tetszett Nielsnek, hogy a leány annyira elragadtatta magát a hangoktól, hogy lelkét lehelte ki bennük tartózkodás nélkül és szabadon, - úgy rémlett neki, mintha meztelen testtel énekelne a szobában. Olyan melegség öntötte el szíve táját, a halántéka úgy lüktetett - és lehunyta szemét.

Látta-e a többi is? Nem, nem látta senki. Hiszen önkivületben volt a leány, messze járt Fjordbytól, Fjordby költészetétől és a fjordbyi érzésektől. Más világban járt, merészebb világban, a hol magas hegyen teremnek a szenvedélyek és piros virágukat kiszórják a viharba.

Talán, hogy azért hatott volna rá olyan sajátságosan a leány éneke, mert olyan kevésbé értett a zenéhez? Nem hihette el feltétlenül, de remélte, hogy nyilván így van, mert sokkal inkább tetszett neki a leány, mikor nem hallotta énekelni.

Ha varrásával üldögélt és azon az ő lány, nyugodt hangján beszélt és föltekintett tiszta, hűséges szemével, - az erős és csendes honvágy ellenállhatatlan hatalmával nyomult eléje egész valója.

Hajtotta az ösztön, hogy megalázkodjék előtte, hogy térdet hajtson neki és szentnek nevezze. Csodálatos vágyódás vont a leány felé örökké, vágygyal környékezte meg nem csak a mostani Fennimore-t, hanem a gyermekkorit is, azt, a kit nem is ösmert még; és a mikor egymagukban voltak, olyankor a multba szokta téríteni mindig a szót; rávette a leányt, hogy elpanaszolja apró keserűségeit, apró tévedéseit és apró bogarait, a minőkkel tele van mindenkinek gyermekkora.

És beleélte magát ezekbe az emlékekbe, nyugtalan, féltékeny sóvárgással huzódott hozzájuk, bizonytalan vágy ösztökélte, hogy megfogja, hogy megosztózzék velük, hogy egygyé legyen egy életnek eme finom, lány színű árnyékaival, a melyek mindegyre élénkebb és érettebb színárnyalatokat váltottak.

De azután az az ének, a mely olyan hatalmas volt, olyan meglepetésként érte, mint hogy ha az ut kanyarodójánál messzi szemhatár tárul föl előttünk és a kedves erdőszél, a mely egész világunk volt addig, csak egyik zugává lesz a tájnak; finom, kusza vonalai jelentékteleneknek, elenyészőknek tetszenek a dombok és a távoli ingovány nagyszerű vonásaihoz képest! - Óh, de hiszen az a tájék délibáb volt csak, a képzelet játéka, a mit úgy idézett föl benne az ének, - mert ime úgy szólott hozzá megint, mint annakelőtte és olyan bájos is volt, a minő mindig. Száz bizonyosága is volt rá, minő csendes viz a leányka lelke, vihar nem fodrozza, felhő nem uszik fölötte, csillagos, tiszta kék ég az.

Igy szerette Fennimore-t, ilyen szemmel nézte és ilyenné lett vele szemben hova-tovább a leány is. Nem magának áltatása volt, mert bizonyos foknyira sok igazság volt benne és olyan természetesnek tetszett, minthogy minden szava, minden kifejezése, minden álma és gondolata éppen ezen az egy ponton ostromolta a leányt óhajtással, kéréssel és hódolattal; olyan természetes volt, hogy teljesen maga-magává lett abban a bőrben, a melyet Niels mintegy ráerőszakolt.

Hogyan is ügyelhetett volna a leány arra, hogy mindenki igazán megértse, helyes benyomást nyerjen róla, most, hogy minden gondolatát egyetlenegy valaki töltötte el, Erik, az egyetlen, az ő választott ura, a kit olyan szilajsággal szeretett, a mely idegen volt tőle, olyan bálványozó tisztelettel, a melytől maga is megijedt. Azt képzelte Fennimore, hogy a szerelem édesen komoly dolog, nem pedig félelemmel, alázatossággal és kétséggel teljes nyugtalanság!

Olykor, a mikor azt hitte, hogy látja már, mint túlul a vallomás Erik ajkára, nem egyszer gondolt arra, hogy kötelessége volna elfödnie kezével Erik száját, megakadályoznia a beszédben, hogy kötelessége volna magát bevádolnia előtte és megmondani, hogy megcsalja őt, megmondania, minő kevésbé érdemli meg szerelmét, minő gyarló módon kicsinyes valami ő, minő gyermekes, minő kevésbé fenséges, minő nyomorultan aprólékos és csufosan hétköznapi valaki. A mikor bámulva feledte rajta szemét Erik, olyan álnoknak érezte magát, - olyan számítóknak, a mikor tette, hogy elkerüli, olyan bűnösnek, a mikor nem tudta rávenni szívét, hogy esteli könyörgésében arra kérje istent, fordítsa el szívét Eriktől, hadd lehessen az ő sorsa

napfény és fönségesség és gyönyörűség! Mert hiszen az ő kicsinyes szerelme levonná őt a magasból.

Szinte magával küzködve szerette a leányt Erik.

Mindig előkelőnek, nagynak és büszkének képzelte ő az ideálját, a kinek halovány arcán csöndes bánat borong, ruhája redői között pedig a templom tiszta levegője hullámszik; de Fennimore bájos lénye megejtette. Nem tudott ellentállani szépségének.

Olyan üde, magatudatlan érzékiség ömlött el az egész jelenségen; ha járt, a léptei susogását hallhatta a fül, mozdulataiban volt valami meztelen, valami álmodozó ékesszólás a nyugal-mában, a melylyel nem birt, a melyet elnémitania, vagy eltitkolnia nem volt ereje, még úgy sem, ha sejtelve lett volna róla.

Senki sem látta ezt inkább Eriknél és tudta ő nagyon jól, minő nagy rész jut hódolatában a leány tisztán testi szépségének. Ezért volt az, hogy küzdött ellene, mert lelkében hatalmas ábrándos fogalmak éltek a szerelemtől, fogalmak, a melyeket talán nem is csupán a költészetből és a hagyományból merített volt, hanem egyénisége mélyebb rétegeiből, mint azok, melyek mivoltában általában véve kifejeződtek. De akárhonnán valók voltak is, tágitaniok kellett.

Még nem vallotta meg szerelmét Fennimorenak.

De ekkor az történt, hogy megjött a »Berendt Claudi« hajó és odakünn vetett horgonyt a révparton. Arról volt szó, hogy tovább folytassa útját a fjordon fölfelé, azért nem vonult be a kikötőbe; és minthogy a konzul nagyon büszke volt az ő schooner-jére és meg akarta mutatni vendégeinek, egyszer este kievezett az egész társaság, hogy megteázzék a hajón.

Felséges idő járt, teljes szélcsend és mindannyiuknak jókedvük volt. Nagyon kellemesen mult az idő; ittak angol portert, ettek angol cake-et, a mik akkorák voltak, akár megannyi hold és ettek végre sós halat, melyek az Északitengeren való átkelés közben kerültek hálóba. Rángat-ták a hajó szívókutját, a mig csak úgy habzott bele, lóbálták az iránymutató tüst, nagy bádog vödörökkel vizet meregettek a vizeztartókból és elhallgatták, hogyan muzsikál a kormányos nyolczszögletű harmonikáján.

Sötét volt az idő, a mikor haza felé készülődtek.

Két csoportra oszolva eveztek haza, Erik, Fennimore, meg néhány idősebb ember a hajó csónakában, a többi pedig a konzul ladikjában. Az egyik csónak előbb indult el, hogy körül uszkálja előbb a hajót, azután evezzen ki lassan a partra, a másik ezenközben egyenest a partnak tartott.

Ennek a rendelkezésnek az volt az oka, hogy hallani akarták, hogyan csendül el az ének ilyen csöndes este a víz fölött. Erik és Fennimore egymás mellett ültek ezért az első csónak farán és velük volt a mandolina is.

Ámde egészen megfeledkeztek az éneklésről, mert mikor az evezők belemerültek a vízbe, kitűnt, hogy szokatlanul villódzó a tenger vize és ez a látványosság teljesen lekötötte figyelmüket.

Halkan siklott a csónak és a víznek fénytelen, sima tükrét szelid, fehér fényű vonalak és körök barázdálták végig; a fehér fény éppen azt a vonalat világította meg, melyet a csónak orra hasított a vízben és csak ott, a hol legerősebb volt a fény, csak ott vetett finom, sápadt világosságot a környezetre, olyant talán, mint az égő gyertya füstje. Fehér fény ragyogott az evezők körül s oszlott szét reszkető gyűrűkké, a melyek egyre gyöngébbek, egyre bizonytala-nabbakká lettek. Villódzó csöppekben fröcscsent szét foszforesővé az evezőkről, foszfor-esővé, a mely kialudt a levegőben, de lehulló csöppjei felgyújtották a vizet.

Olyan csendesség terült el a fjordon és az evezőcsapások ütemei egyenletes szünetekre osztották a csendet. Csendesen és lágyan feküdte meg a szürke alkony a hallgató mélységet; a csónak és a benne ülők egyetlen egy sötét egészsze olvadtak, melyből a tenger villódzó fénye a sietve csapkodó evezők körül hébe-korba egy-egy vontató kötelet és a tengerészek nyugodt, barna arcját világította meg. Senki sem beszélt. Fennimore a vízben hűsögette kezét; hátrafordultak ők ketten, Erik, meg ő, úgy nézték a foszforsávot, a mely hangtalanul vonult a csónak után és elkapta gondolatjukat fényes hálójában.

A partról énekszót kívántak; ez fölébresztette őket - és mandolina-kisérettel elénekelték néhány olasz románczot.

Azután elcsöndesült ismét minden.

Végre kikötöttek a kis hajó-hidnál, mely a kertből benyult a fjordba.

A konzul csónakja üresen himbálódzott a hid körül, mert a társaság bevonult már a házba. A nénik, meg a többiek követték a társaságot, csak Erik és Fennimore nem mozdult, hanem nézték a csónakot, a mely visszaevezett a hajóhoz.

A kertajtó zárja becsapódott; az evező csapása mind gyöngébben, gyöngébben hangzott, a víz mozgása elült. Szellő suhant át a sötét lombon, akár a sóhajtás, a mely elbuvik; föllibbentette halkan, csöndesen a faleveleket, azután elszállingott és magukra hagyta őket.

Ugyanabban a szempillantásban elfordultak a víztől, - egymásnak fordultak. Erik megfogta a leány kezét, lassan, kérdően magához huzta és megcsókolta.

- Fennimore! - susogta fülébe és mentek lassan a sötét kerten át.

- Hiszen régen tudtad! - mondotta azután.

A leány azt mondta: régen.

És mentek tovább és az ajtó zárja megint csak becsapódott.

XIII.

Erik nem tudott elaludni, a mikor végre megitta a társasággal egyetemben kávéját s elbucsuzva az ajtóban, szobájába tért.

Kevés volt neki a levegő, felnyitotta azért az ablakot; lefeküdt a pamlagra és neszelt.

Ki szeretett volna kerülni megint.

Milyen zajos is a ház! Behallotta a konzul papucsának csoszogását, no most pedig Claudiné nyit be a konyhába, hogy megnézzé, kialudt-e a tűz.

Hogy Nielsnek is mi dolga akadhat éjfél idején a ládájában!?

No így. - Egér mászkál a faburkolat mögött. Most meg harisnyában jár valaki a padlón. - Nem is egy, de kettő. - Valahára!

Feltárta a hátul eső vendégszobába szolgáló ajtót és neszelt; ekkor azután halkan felnyitotta az ablakot és nyargalvást reáült az udvarra néző párkányra. A mángorló-fülkén át a kertbe juthatott ugyanis. Ha meglátná valaki, azt mondaná, künn feledte a mandolináját a hidnál és nem szeretné, ha megáznék a harmatban. Elviszi most azért a hátán.

A kert világosabb volt most; halk szellő támadt, az égen kikandikált a holdnak egy csücske és reszkető ezüstsávot vont a kikötőhídtól a »Berendt Claudi«-ig.

Kiment a töltésre, mely a kertet védte és éles szögben a kikötő mólójáig huzódott el. Egyensúlyt kapkodva tette meg az utat a nagy, kényelmetlen, rézsutos köveken.

Kifogyott kissé a lélekzetből, mire a móló végéig ért; ott azután leült egy padra.

Feje fölött magasan a vörösfényű jelzőlámpa lóbálódzott ide-oda, sóhajtozó hangot adván közben-közben a nyikorgó vas, a zászlózsínór pedig oda-odaverődött a rudhoz.

A hold tisztult kissé és óvatos szürkésfehér fényt vetett a kikötőben horgonyzó csendes vizi alkalmatosságokra, meg a városbeli háztetők és feketeszemű, fehér tornyok, csucskok tömkelegére. Ennek mögötte megvilágítva és nyugodtan emelkedett a templom tornya.

Álmodozva dőlt hátra Erik; szívében hullámozva duzzadt az öröm, az ujjongás és ez volt az, a mitől olyan erő szállta meg és beleállott az élet melege. Ugy tetszett neki, hogy Fennimore meghallja mindazt a szerelmes gondolatot, a mi boldogságából fakadva, indát indára, virágot virágra hajt; fölemelkedett, gyorsan végigfutott a mandolina hurjain és diadaltól mámorosan énekelt a szunnyadó város felé:

Nem alszik még az én babám,
Hallgatja nótámat!
Nem alszik még az én babám,
Hallgatja nótámat!

És valahányszor megtelt a szíve, mindannyiszor el-elismételte a régi népdal sorait.

Hova-tovább egyre nyugodtabb lett; néma, szorongató fájóan nyomult föl belé elmúlt napok óráinak emléke, a melyekben leggyöngébbnek, legsemmisésebbnek és legelhagyottabbnak érezte magát; hasonlatos volt ez a fájdalom ahhoz, a mely az első könnycseppeket kergeti szemünkbe.

És leült a padra és míg keze a mandolina hurjain pihent csendesen, nézte mereven a kéesszürke fjord messzenyúló síkját, melyen a holdverte csillogó hid fehér köddel kötötte egybe a sötét hajót a kék szárazfölddel, Morsös dombjainak szelid, melanchóliás soraival.

És az emlékek egyre lágyabban, egyre enyhébben érték egymást, világosabb birodalmakba szárnyaltak és a hajnal rózsás pirkadása ragyogott le róluk.

...az én babám!

dudolta magában.

Nem alszik még az én babám,
Hallgatja nótámat!

XIV.

Három esztendő mult el; Erik és Fennimore két éve házasok s a Mariagerfjordon laknak egy kis nyaralóban.

Niels azóta a nyár óta, a melyet Fjordbyban töltöttek együtt, nem látta Eriket. Niels Kopenhágában is sokat érintkezik az emberekkel, de bizalmas viszonyt senkivel sem kötött, az egy Hjerrild doktor kivételével, a ki vénnek mondja magát, mert fekete hajában fehér szálak kezdenek már előtünekezni.

Az a hirtelen eljegyzés súlyos csapásként érte Nielset és eltompította kissé; keserübbé is tette és megingatta bizalmát; Hjerrild fanyarságával szemben nem fejtett már ki akkora lelkesedést.

Rendszeres tanulmányának adja magát, de terv híján való tanulása és az a gondolat, hogy kiálljon és megmarkolja a dolgot, már csak bizonytalan pislogással ég benne.

Ideje javarészt emberek között tölti, de nem él velük; érdeklődik ugyan irántuk, de legkevésbé sem törődik vele, vajjon viszont ők is érdeklődnek-e iránta és mindegyre, mindegyre gyöngül benne az az erő, - érzi, mennyire gyöngül - a melynek az volna hivatása, hogy ösztökélje, hadd tegye meg a magáét a többivel egyetemben, vagy ellenőkre is.

- Ejh hiszen elvárhatok - biztatgatta magát - el, ha mindjárt addig kell is várnom, a míg késő lesz már.

A ki hisz, annak nem sietős az idő; ez a mentsége. Mert érzi, ha derékon fogja egyszer a dolgot, elég a hite, hogy akár hegyeket toljon ki a helyükből, csak nem tudja elszánni magát, hogy belekezdjen végre. Olykor-olykor elfogja a teremtés vágya, feltör benne a sóvárgás, hogy valója egy részét munkában oldja fel és ilyenkor napok hosszant csupa feszültség a mivolta, reménységgel teli titáni erőlködés, hogy Ádámjához meggyurja az agyagot; de sohasem tudta mintaképéhez hasonlóvá gyurni, nem győzi kitartással, hogy állandóan egyfelé irányítsa figyelmét.

Hetekbe telik, a míg abbanhagyja a munkát, de mégis abbanhagyja és boszusan kérdi olyankor magától, miért is ne hagyná abban? Mi haszna lehet belőle? Hiszen a megfogadás boldogságában része volt, már csak a nevelés, az ápolás, a táplálás és hordozgatás fáradsága várja - de minek? Kinek a számára? Nem vagyok én pelikán! - mondja magában.

De mondhat a mit akar. Azért ő mégis elégedetlen és érzi, hogy nem felelt meg annak a föladatnak, a melyet maga elé tűzött és mit sem ér vele, hogy pörbe száll ezzel a föladattal és azon igyekezik, hogy kétségbe vonja jogosságát.

Válasz-uton áll és választania kell; mert hiszen úgy van az, hogy a mikor elmúlt az ifjúság, előbb-utóbb, - már a szerint, hogy minő az ember természete, - előbb, vagy utóbb, reánk virrad az a nap, a melyen kísértő módjára settenkedik körülöttünk a lemondás és csábit, hogy bucsuzzunk el a lehetetlentől, érzük be a lehetővel. És a lemondásnak annyi a támogató-társa, mert hányszor csalatkoztak meg az ifjukor vágyai! Hányszor szégyenült meg lelkesedése, foszlott szét reménysége!

A ragyogó ideáloknak, a szépeknek fénye nem fakult még el, de nem járják ők már velünk a földet, mint járták volt ifjukorunkban, a világbölcsesség széles alapu lépcsőjén fokról-fokra tértek meg az égbe, a honnan együgyü hitünk hozta le őket; ott ragyognak most. - De távol vannak, - mosolyognak, de fáradtan, isteni tétlenségben, a tétlen imádás tömjénje pedig ünnepi felhők alakjában lüktetve száll fel trónusukhoz.

Lyhne Niels fáradt volt; az örökös készülődés az ugrásra, a melytől huzódzott, elbágyasztotta; minden üressé és értéktelenné, torzzá és zavarossá, azonfelül pedig olyan kicsinyessé lett szemében; úgy tetszett neki, olyan természetes az, hogy betömje száját, orrát és belemerüljön tanulmányaiba, a melyeknek semmi közük a fülledt levegőjü világhoz; a csöndes tengerfenék, a békés moszaterdők és csudás állatokkal teli tengerfenék voltak azok neki.

Fáradt volt és a kudarcz, mely a szerelembe vetett reménységét érte, volt az, a miből fáradtságának gyökerei kihajtottak, belőle ágaztak el hamarosan és biztosan s hálózták be egész mivoltát, minden képességét és minden gondolatát.

Eléggé hideg volt már, szenvedélye eléggé elült már, de akkor frissiben, hogy az a csapás reá zudult, napról-napra lebirhatatlan erővel nőtt a szerelme és volt idő, hogy őrző szenvedély kinozta, lelke hullámként dagadt meg végtelen vágyában és tajtékos sóvárgásában hol emelkedett, hol süllyedt, süllyedt, emelkedett, a míg agyának minden rotszála, szívének minden idege a pattanásig megfeszült.

Azután elkövetkezett a fáradtság, a tompító és gyógyító fáradtság, a melytől siketekké lettek idegei a fájdalom, hideggé vére a lelkesedés iránt és gyöngévé ütőere ahhoz, hogy cselekedni tudjon. De nagyobb dolog ennél, hogy a fáradtság megóvta a visszaeséstől, mert a lábbadozó beteg óvatosságát és önzését sugallta belé; így van az: ha a fjordbyi napokra gondol mostanság, a biztosságnak ugyanaz az érzése kíséri, mint azt, a ki az imént vergődve csak át súlyos betegségen, abban a gondolatban lel biztos alapra, hogy most, a mikor hamuvá égett már testében szenvedése és láza, nagy, nagy időre megkiméli a betegség.

XV.

Ekkor az történt, hogy, talán két esztendővel Erik és Fennimore házassága után, egy nyári napon levelet kapott Eriktől, félig-meddig kérkedő, félig-meddig siránkozó levelet, a melyben azt panaszolja Erik, hogy elpocsékolta idejét és nem tudja, hogyan, mikép, de nincsen eszméje. Pedig ép lelkű, jókedvű nép az, a melylyel érintkezik, éppenséggel nem szenteskedő, prüd, vagy ostoba, csak éppen művészet dolgában dromedárok mind, kétségbeejtő mód dromedárok. Egyetlen egy olyan ember nem akad a környéken, a kivel tisztességesen elbeszélgethetne s a lomhaság, meg a bágyadság annyira maga alá kerítette, hogy sehogy sem tud fölébe kerülni; mert soha hangulata vagy eszméje nem akad, mint régentén, soha ihlet meg nem szállja, - hogy nem egyszer aggodalom, félelem fogja el, hátha vége már mindennek, hátha soha nem tud már ujat alkotni. Pedig lehetetlen, hogy így legyen örökké, vissza kell térnie annak, a mi elmúlt, sokkal dusabb volt ő annál, semhogy ilyen véget érhetne; majd megmutatja akkor, mi a művészet azoknak, a kik azt erősítgetik, hogy olyan az, a mit tanulni sem kell. Egyelőre azonban úgy érzi magát, mintha megbabonázták volna és nagy baráti szivesség volna, ha Niels eljönne Mariagerfjordba; olyan sora lesz, a minőt csak megengednek a körülmények és hát hiszen épp olyan jól eltöltheti ott is a nyarat, mint akárhol egyebütt. Fennimore pedig üdvözlét küldi és igen örülne, ha lejönne.

Olyan kevéssé vallott ez a levél Erikre, hogy csakugyan úgy kellett lennie: nincsen valami rendjén, ha ilyen panaszkodó levelet volt kénytelen írni.

Első pillanatra tisztában volt ezzel Niels és tudta azt is nagyon jól, minő hamar elapadó az Erik termékenységének forrása; gyöngén csergedező patak, a mely, ha kedvezőtlenek a körülmények, teljesen ki is száradhatott.

Azt gondolta, hogy nyomban utra kel s történjék bármi, hadd adjon benne Erik kipróbált barátára; akár mennyire meglazították is az esztendők barátságuk kötelékét s akár mennyire megbontották is illúzióikat, legalább gyermekkori barátságukat megóvják majd egymás számára.

Régentén is támogatója volt Eriknek, az lesz most is. Rajongó baráti érzés ragadta meg. Jövőről, hirről, nagyratörő álmokról, - mindenről lemondott volna Erik kedvéért. A mi csillógó lelkesedés, a mi forrongó teremtmény volt benne, mind Eriknek akarta áldozni; szeretett volna felolvadni Erikben, mindenét odaadta volna, énjét és eszméit, semmit sem akart a maga számára és nagynak álmolta azt, a ki olyan gyöngédtelenül markolt bele életébe; magát ellenben számba nem vettnek, elfeledettnek, szegénynek, szellemi javak nélkül valónak álmolta; és álmában látta, hogyan szünt meg kölcsönnek lenni az, a mit Eriknek adott s lett igazán tulajdonává annak a bélyegnek révén, a melyet Erik reányomott, a mikor való életre váltotta. Erik csupa fény és tisztelet, ő maga azonban csupán egyike a sok, sok hétköznapi embernek, igazán nem egyéb; végre azután nem is önkénytelen szegény már, hanem kényeszerűséből; valódi koldus, nem rongyos herczeg már... és olyan édes volt az, a mikor olyan nyomorúságosan szegénynek álmolta magát.

De az álom csak álom; magát kaczagta, mennyire áldozatkészek mások iránt az olyan emberek, kik a maguk alkalmait elszalasztják; és az is eszébe jutott, hogy a mikor szemközt kerülnek majd, Erik le is tagadhatja levelét, tréfát üzhet belőle és szörnyű mulatsága telhetik benne, ha csakugyan megérkezik hívására s kijelenti, hogy tehetsége visszaszerzésében kész segítségére lenni.

Mindazonáltal elutazott; alapjában véve úgy gondolta, hasznára lehet mégis; akárhogy is próbálta megmagyarázni érvekkel megdönteni, mégis csak az volt az érzése, hogy csakugyan a gyermekkori barátság ébredt föl benne, a gyermekkori barátság az ő egész naivságában és melegségében ellenére az érveknek és mindannak, a mi velök járt.

XVI.

A mariagerfjordi urasági ház egy idős házaspáré volt, a mely egészsége okáért kénytelen vala bizonytalan időre délre költözni. Nem volt szándékuk, hogy bérbe adják a nyaralót, mert elutazásuk idején azt gondolták, hogy fél esztendőnél tovább aligha kell majd elmaradniok: azért érintetlenül hagytak a házban mindent. A mikor tehát Erik butorozott ház czimen vette bérbe a nyaralót, annyira szó szerint értetődött ez, hogy csecsebecséstül, családi arczképestől lett ura a háznak; még mindenféle lommal teli kamrát is kapott s az íróasztal fiókjában a régi levelek is benne voltak.

Akkoriban fedezte föl Erik a nyaralót, mikor a jegyváltás után elutazott Fjordbyból: mivel-hogy megvolt itt minden, a mire szükségük lehetett, sőt annál is több s úgy is azt tervezte, hogy néhány esztendő múltán Rómában telepszik majd meg, rávette a konzult, hogy ne siessen a kelengye megszerzésével; úgy vonultak be Marianelundba, akár valami szállóba, éppen csak hogy utiládáiknak száma volt nagyobb, mint az utazó emberekéi általában.

A ház homlokzata a fjordra nézett és alig hat méter választotta el a víztől; külseje nagyon közönséges volt: felül erkély, alul veranda, hátul nem régi keletű kert, a melynek fái sétatálczánál nem voltak vastagabbak; pótolta azonban ezt, hogy a kertből egyenest egy gyönyörű bükkösbe jutott az ember, tisztásokkal és agyagdombok közt vivő, messzenyuló mélyutakkal váltakozó bükkerdőbe.

Ilyen volt Fennimore-nak új otthona; és egy ideig olyan napfényes otthon volt az, a minő fényessé csak a boldogság tehetette, mert hiszen mind a ketten ifjak voltak és szerelmesek, egészségesek és frissek, gond nem bántotta őket, sem testi, sem lelki jóvoltuk gondja.

De minden ábrándvár homokon épül, homokon nyugszik, a homok pedig halomra gyül és elfolyik a fal alól, talán lassan, talán észrevétlenül, de folyik, folyik - szemcse szemcsére folyik... Hát a szerelem? - a szerelem sem szikla, akárhogy hiszszük is - nem szikla.

Egész lelkével szerette a nő a férfit, reszkető tüzzel és a féltés heveességével; több volt ő neki istennél, sokkal több: bálványa volt, a kit imádott, tartózkodás nélkül, mértéktartás nélkül.

A férfi szerelme olyan erős volt, mint a nőé, de hijával volt a finom, férfias gyöngédségnek, a mely önmagától óvja a szerető nőt és megvédi a nő méltóságát. Mint valami sötét kötelesség, úgy bugott a férfiban a figyelmeztető szó; halk hangon szólott hozzá, de ő nem akarta meghallgatni, mert olyan észbontó volt a nő vak szerelmében; szépsége, az a meglesetlen bujaságu szerelem, a miben benne volt a rabnő alázatossága, izgatta Eriket és határtalanra és irtalmatlanra korbácsolta benne a szenvedélyt.

Nem olvastuk Amorról a vén mythosokban, hogy lefogta kezével mindig Psyche szemét, minekelőtte édes mámmorral megtelve, kisuhantak volna az izzó éjszakába?

Szegény Fennimore! Ha tulajdon szívének tüze emészthette volna meg, melyet éppen az szított lángolóra, a kinek oltalmaznia kellett volna őt! Mert Erik olyan volt, mint a részeg uralkodó, a ki gyilkos fáklyát fogva, ujjongásban tört ki lánggal égő székvárosa láttára, - a nyaldosó lángok fokozták mámorát, mignem azután a hamu kijózanította.

Szegény Fennimore! Nem tudta ő azt, hogy annyiszor zengheti el az ember a boldogság tomboló himnuszát, a mignem se dallam, se szöveg nem marad belőle, hanem csupa zür-zavaros trivialitás; nem tudta, hogy a mámor, a mely ma szárnyára kap, a holnap szárnyaiból meríti erejét. A mikor hova-tovább mélabusan emelte föl fejét a józanság, remegve kezdte fölélni észszel, hogy annyira szerettek, addig szeretkeztek, a mig im megvetést éreznek maguk és egymás iránt; édes megvetést, a melynek édessége napról-napra fogyott, mig végre fanyarrá és keserűvé lett.

Annyira eltávolodtak egymástól, a mennyire csak lehetséges volt; Erik azért, hogy a gunyosan fenséges és hideg szépségű csalóka ideálról álmodozzék, Fennimore pedig, hogy leánykorának halovány, csöndes, mert olyan végtelenül messze való partjára tekintsen vissza. Napról-napra nehezebb lett sora, a szégyen szilajul égett ereiben és az önmagától való gyötrő undorodás mindent boldogtalannak és reménytelennek láttatott vele.

Órák hosszant elüldögélt olyankor egy kicsi, üres szobában, melyben az a láda volt az egész butor, a mit a szülői házból hozott volt el; ott üldögélt, mig a nap lehanyatlott odakivül és vereses világossággal öntötte el a szobát; ott gyötrődött gondolataival, a melyek szurósabbak voltak a tövisnél, vagdosta magát szavakkal, a mik sokkal élesebbek voltak a vésőnél, mignem kábulatba kergette a fájdalom és a szenvedés s bódító vigaszt abban keresett, hogy levágódott a földre, akár valami utálatos rothadt szemét, tulajdonmagának hullája, - sokkal nyomoruságosabb valami, semhogy hüvelye lehetne a léleknek. - Urának ágyasa! - ez a gondolat járt örökké szívében s ezzel a gondolattal tapodta porba megvetően tulajdon énjét, ezzel a gondolattal dobta el a reménységet, hogy fölkelhet valaha s ezzel fagyasztotta kővé a boldogságról való minden emléket.

Hova-tovább kemény, brutális közömbösség szállotta meg; nem esett már kétségbe, csak úgy, a hogy reménykedni is megszűnt; mennyországa összeomlott és nem vágyott rá, hogy újra éppé álmódja; nem kért üdvösséget, nem volt ő jó a világnak s a világ sem volt jó neki, - méltók voltak ők egymásra; nem gyűlölte Fennimore Eriket, nem is huzódott el tőle ijedten; ellenkezőleg, elfogadta mert sokkal inkább megvetette magát, semhogy elhuzódózott volna előlük; hiszen asszony volt, egy férfinek az asszonya!

Keserű volt az ébredése Eriknek is, jóllehet ő a férfiember prózai messzelátásával, azzal vigasztalódott, hogy szükségképpen kellett ennek így lennie.

De mikor az történt, hogy a szerelem nem pótolta a többi nélkülözést és a szikrázó fátyol, a melyben Fennimore lebecsátkozott hozzá a földre, elhullámzott, akkor úgy érezte, mintha életereje elernyedne volna, mintha képességei mind elenyésztek volna és ez ingerelte és aggasztotta: lázas buzgalommal fordult művészetéhez, hogy megbizonyosodjék róla, nem veszett-e oda egyebe is a boldogságánál.

Nem talált arra a válaszra, a melyet remélt volna; néhány szerencsétlen eszmébe gabalyodott bele, a melyekkel nem tudott boldogulni, de a melyekkel fölhagyni mégsem akart. Jórávaló dolgot nem tudott belőlük csinálni, de mégis szakadatlanul foglalkoztatták s minden más eszmét megakadályoztak abban, hogy előrenyomuljanak és magukkal ragadják Eriket; bátor-talanná s elégedetlenné lett és töprenkedő tétlenségbe merült, mert a munka olyan halálosan ostoba valami és mert azt hitte: várnia kell csak, hogy ismét megszállja a jólélek.

De mult az idő s tehetsége csak egyre meddőnek maradt és a csendes fjordon semmi olyas nem akadt környezetében, a mi termékenyítően hathatott volna reá; művészbajtárs sem akadt erre, a kinek diadalai vetélkedésre, vagy alkotásra készítő ellenzékeskedésre izgathatták volna.

Elviselhetetlenné lett a tétlenség és forró vágyódás fogta el, hogy magát érezze, magát érezze - már hogy kinek, vagy minek a révén? mellékes volt. És egyéb híján idősebb, meg ifjabb szomszédok körébe kezdett járogatni, a kik egy hatvanesztendős véncsont vadász vezetésével olyan tivornyázással élénkitgették a falusi élet egyhanguságát, a minő meglehetősen egyoldalú izlésük-korlátozta, nem tulságosan dus képzeletüktől épen telt.

A szórakozásoknak tulajdonkép a kártyázás, meg az ivás volt a javarésze s akár vadász-kirándulás, akár vásárra utazás volt az ürügy, a szórakozás azért meglehetősen ugyanaz maradt. Nem jelentett nagy különbséget az sem, ha a szinteret a legközelebb eső vásár helyére tették át, hogy a délután folyamán valódi, vagy képzelt üzleteket kössenek ott a kereskedőkkel: mert a végleges alku, a parolázás helye azért csak mégis a korcsma volt, a hol a korcsmáros csalahatatlantul biztosan a színükről megismerte már embereit. Ha kóbor színészek jártak a faluban, faképnél hagyta a kereskedőket, mert a színészek sokkal hozzáférhetőbbek, nem huzódoznak a palaczktól és általán véve nagyon szívesen alávetik magukat a sajna ritkán sikerülő csodakurának, hogy józanra itassák magukat tudniillik; már mint genevi borral, hahogy pezsgőn részegedtek le előbb.

Erik társaságának törzskarát apró földbirtokosok és mindenféle kóru vidéki urak tették ki, de akadt közöttük egy természetes, kamaszkoru pálinkafőző, meg egy fehérszínű házitanító is, a ki legalább husz esztendeje nem házitanítóskodott már, hanem főkabórös utiládájával, meg egy szürke gebével, a miről az a tréfás hír járta, hogy gazdája úgy lopta egy sintértől, sorra vendégeskedte ismerőseit. Affélé csendes ivó volt, azonfelül nagy művésze a fuvolának s azt is beszéltek róla, hogy arabusul tud. Tagja volt még ezután a törzskarnak egy ügyész, a ki örökké ontotta az új történeteket, meg egy orvos, a ki egyetlenegy történetet tudott csak, azt, a melyik Lübeck ostromáról szólt, anno 6.

Igen messzire ágazott el a szórakozók köre és arra sohasem akadt eset, hogy az összes tagok együtt lettek volna, de ha a társaság valamelyik tagja tulságosan soká maradt el és odahaza koncsorgott, olyankor a főnök felhívást küldött szét a hiveknek és erre aztán fölkerelkedtek mindannyian, hogy megnézzék a pártütőnek ökreit; a mi azt jelentette azonban, hogy két-három napra bekvártélyozták magukat a boldogtalan házába és fölvtették azt dőzsöléssel, kártyázással, meg egyéb falusi szórakozással, már a szerint, hogy minő évszak járta.

Egy ilyen büntető látogatás alkalmával megesett, hogy olyan sokáig állomásozott a társaság egy helyütt, míg a gazdának sorra elfogyott a kávéja, rumja és czukorja úgy, hogy végtére kávépuncscsal kellett beérniük, azt is czikóriával főzték, szörppel édesítették meg és pálinkával égették ki.

Egészben véve komisz, pokróczos horda volt az, a melylyel Erik összekerült, de az olyan óriási életerejű emberek nem tombolhatták ki magukat civilizáltabb szórakozások keretében és kimerithetetlen jókedvük, széles, medveszerű kedélyességük még enyhítette is erősen a nyerseségüket.

Ha Erik tehetsége rokon lett volna Brouweré-val, vagy Ostade-éval, aranybánya számba ment volna akkor neki a korhelyeknek ez a szemén-szedett gyűjteménye; de így neki is, meg a többinek is annyi haszna volt csak az egészből, hogy kitünően mulatott körükben. Nagyon is kitünően; mert nemsokára nélkülözhetetlenné lett neki a fékevesztett tivornyázás s hovatovább egész idejét lefoglalta; ha azután néhanapján szemére is lobbantotta magának tétlenségét és fogadkozott nagyban, hogy végét veti, az üresség és szellemének tehetetlensége, a

melynek mindannyiszor tudatára ébredt, valahányszor dolgozni készült, megint csak vissza-
üzte a régi életbe.

Azt a levelet, melyet Nielsnek küldött volt meg, olyan napon írta, a melyen tehetségének meddősége, a mely úgy tetszett, mintha véget sem akarna érni, azt a gondolatot keltette benne, hogy tehetségét aszkórság lepte meg; de alig hogy utnak bocsátotta a levelet, meg is bánta rögtön és abban reménykedett csak, hogy Niels ki-bebocsátja majd fülén a panaszát.

Azonban Niels, a barátság kóbor lovagja, csak beköszöntött tulajdon mivoltában; és része is volt abban a félig elutasító, félig szánakozó istenhozottban, melylyel az olyan kóbor lovagot szokták köszönteni, a kinek kedveért kivonszolták a meleg istállóból Rosinante-ot. Minthogy azonban Niels óvatos volt és győzte türelemmel, Erik csakhamar fölengedett s régi bizalmas viszonyuk új életre kelt. És hajtotta valami Eriket, hogy kiöntse lelkét, hogy elpanaszolja baját, vallomást tegyen; szinte physikai erővel kényszerítette erre valami.

XVII.

Egy este, lefekvés ideje elmúlt, Fennimore lenyugodott már, ott ültek ketten a homályos nagyszobában a grog körül. Csupán szivaruk parazsa világította meg a környezetet és a mikor Niels hébe-korba egészen belesüppedt székébe, fölfelé nyúló arczéle egészen feketének tetszett a sötét ablaküvegek hátterében.

Miközben a lönborggaardi szép napokról, gyermekkorukról beszélgettek, meglehetősen sokat ittak, kivált Erik. Hogy Fennimore kiment, szünet támadt, a melyet egyikük sem akart félbeszakítani; olyan kellemes enyhén hullámozottak le rájuk a gondolatok, a miközben álmosan azt neszelték, az egyre fokozódó mánostól tüzesedő vér hogyan duruzsol a fülükbe.

- Milyen balgák is voltunk huszesztendőskorunkban! - szólalt meg végre Erik hangja. - Tudj' isten mire is váraoztunk tulajdonképpen és hogyan vertük fejünkbe, hogy az olyasmi létezik? Hiszen ugyanazon a néven neveztük, mint a való dolgokat, de a mire mi gondoltunk, mégis egészen más volt, ahhoz képest, a mit a szelid istenáldással kaptunk. Hiszen valójában mi szeretni való is van az életben?

- Nem tudom, de veszem olyannak, a milyen. Hiszen általan véve nem él az ember. Inkább csak lézeng. Ha úgy tálalnék az ember elé az életet, mint valami nagy, étvágycsiklandó kalácsot, a minek nekimehetne az ember... de így falatonkint - biz' ebben nincsen semmi szép.

- Mondd, Niels - csak ha veled kerül össze, beszélhet az ember ilyen nevetséges dolgokról; de nem tudom, olyan furcsa vagy. Mondd, van még ital a poharadban? - Jó. - Gondoltál-e valaha a halálra?

- Hogy én? Óh igen; hát te?

- Nem úgy értem, hogy temetéskor vagy a mikor beteg vagyok, hanem mikor a legbékésebben, csendes jókedvűen üldögelek, olyankor szokott nekem jönni - igen, akár a kétségbeesés. Akkor azután csak ülök és tépelődöm és semmit ki nem sütök, semmit ki nem *tudok* sütni, azután pedig úgy tetszik, mintha látnám, hogyan folyik el az idő előlem, folynak el órák, hetek, hónapok! Tartalmatlanul zizegnek el előttem és nincsen rá mód, hogy munkával megállítsam, megrögzítsem őket. Nem tudom, érted-e vajjon, hogyan gondolom, hiszen olyan érzéské ez csak inkább; de szeretnék belemarkolni az időbe, belemarkolni olyasvalamivel, a mi a kezem műve. Hiszen látod: a mi idő szükséges egy kép megfestésére, mindig megvan az, az enyém; nem tűnik el, csak azért, mert elmúlt. Megbetegszem, ha arra gondolok, minő feltartóztathatatlanul mulnak a napok. - És nincsen semmim, semmire sem tudok vergődni.

Nyomoruság ez; olyan dühösség lep meg, hogy ide-oda kell járnom a szobában és valami ostobaságot énekelni, nehogy sirva fakadjak ingerültségemben és az örültség kerülget, ha abbanhagyom azután az éneklést és meggondolom, hogy az idő közben megint eljárt és azonközben is mulik, hogy gondolkozom és örökké csak mulik, örökké csak eljár. Nincsen nyomoruságosabb sors annál, mintha művész az ember: nézz meg, látod, egészséges vagyok és erős; tudok látni, a vérem forró és bőséges, a szívem dobog; agyam nincsen hijával semminek és dolgozni *akarok*, de nem tudok, láthatatlan valamivel küzdök, olyan után nyulok, a mi megfoghatatlan, a mihez semmiféle erőlködés sem visz közelebb, nem akkor sem, ha erőlködötmben vér serkedne is körmöm alól. Mittevő legyek, hogy eszmém támadjon? Megfeszíthetem az erőmet, a mint akarom, megkísérthetem, hogy elmegyek hazulról és körülnézek és színlelem, mintha semmit sem keresnék, - de nincs! Egyre semmi, örökké semmi! Csak annak a tudata, hogy az idő odakünn örökkévalóságig az élet közepében áll és elkapja az órákat, a melyek elcsuszszannak előttem, - tizenkét napvilágos, tizenkét sötét óra... szüntelenül, szakadatlanul. Mit tegyek, csak kell, hogy akadjon valami segítőszert, a mikor így van az ember; csak nem én vagyok tán az első, a ki így jár, he? Te sem tudsz semmi szert?

- Utazz.

- Nem, ez nem kell, - hogy gondolsz erre? Nem gondolod tán csak, hogy a végemet járom?

- A végedet! Dehogy, hanem azt hiszem, hogy új benyomások...

- Új benyomások! Hiszen éppen ez az. Sohase hallottál olyan emberekről, a kik bőviben voltak a tehetségnek, a míg fiatalok, csupa frissesség, csupa terv és jóreménység voltak; de a mikor elenyészett minden, oda lett a tehetségük is - és vissza nem tért soha.

Elhallgatott és sokáig nem szólt.

- Azok, Niels, azok utra keltek, új benyomásokat mentek szedni. Rögeszméjük volt ez. Utazás délre, a keletre - hiábavaló volt minden, lesiklott róluk minden, akár a tükörről. Láttam a sirjukat Rómában. Két ilyen sirt, de nagyon sok olyan van, nagyon sok. - Egyikőjük megőrült.

- Festőről sohasem hallottam még ezt.

- Pedig mégis. - Mi lehet az oka, mit gondolsz? Valami titkos ideg tán, a mely elszakadt? Vagy, hogy maga az ember hibás benne? Ki tudja?... Bünt követett el talán, vagy hibázott! Hiszen olyan gyöngye portéka a lélek és senki sem tudja, hol a határa az emberben a léleknek... Ugy kellene, hogy belül, a lelke mélyén jó legyen az ember... Te! - hangja elhalkult és lágygá lett. - Néha engem is elfog az utazás vágya, mert olyan üresnek érzem magamat; akkora erővel támad föl bennem, hogy arról fogalmad sincsen, de úgy tetszik, nincsen merszem; mert tegyük föl, hogy nem érek vele semmit és én is azok közül való vagyok, a kikről az imént szóltam éppen. Mi lesz akkor?! Képzeld el, ha szemközt kerülök azzal a bizonyossággal, hogy végem van, hogy nincsen semmim, egy morzsára valóm sem, semmim, hogy elfogyna az akaratom... gondold meg: elfogyna akaratom... a legszálnalmasabb himpellér volnék, a legátkozottabb nyomorék kutya, siralmas eunuch!... Hova süllyednék, ugy-e? Pedig lásd, hiszen nem volna lehetetlen; tejfölös ifjukorom elmaradt mögöttem és illusióm, meg egyéb ilyenfélém is, igazán nem sok maradt. Borzasztó, mennyit pazarol el belőlük az ember, pedig hát én sohasem voltam azok közül való, a kik örülnek, ha megszabadulnak tőlük; nem voltam én olyan, mint ti, a kik szintén Boyenéhoz jártatok; olyan nagyon buzgón szaggattátok ki egymás disztollait és annál tulzóbbak voltatok, mennél jobban megkopasztottátok egymást. De hiszen egyre megy, - egyszer csak ugyanis megvedlik az ember.

Elhallgattak. A levegő keserű volt a szivarfüsttől és kellemetlen szaga a cognactól; végtelenül nehéz szívükkel lassan, nehezen járt lélekzetük a gőzben.

XVIII.

És ott ült mellette Niels, a ki hatvan mértföldnyiről utazott el hozzá, hogy segítségére legyen és szégyenkeznie kellett a valója hidegebbik felén. Mert mit tehetett ő, a mikor dologra került a sor? Tán hogy festői módon beszélt volna Erik lelkére, sok szót ejtett volna, bíbor és ultramarin színű szót, a melyeket elönt a fényesség s a melyek gázolják az árnyékot! A mikor elutazott hazulról, csakugyan ilyes valami is járt a fejében. Minő nevetséges volt! Segíteni!... Talán annyiban, hogy elüzi az ember az üreskező istenasszonyt a művész ajtaja előtt, de ez azután minden; az egész segítségünk nem több, mint a mennyit akkor tehetnénk vele, ha béna léte segitenők fölemelni a kisujját. Ha még annyira csupa szív és részvét és áldozatkészség, meg minden egyéb nagylelkű indulat is az ember.

Egészséges és hasznos dolog az, hogy magáról gondoskodják az ember; bizonyára könnyebb volna azonban önző embernek lenni, csak úgy vaktában, bele a világba. Csakhogy olyan határtalanul czélszerűtlen és olyan elszomorítóan eredménytelen valami ez. Ha magáról gondoskodik az ember, még pedig jól gondoskodik, az üdvösségre nem visz az még, de le sem kell sütnie a szemét senki előtt, sem isten, sem ember előtt.

Bőven nyílt rá alkalma Nielsnek, hogy elmélkedjék a jószívűség tehetetlen voltán, mert ottlételenek mindössze annyi volt a haszna, hogy Erik egy hónapnál nagyobb ideig több időt töltött odahaza, mint különben.

Hogy a forró évszak beállott, sehogysem volt kedve visszamennie Kopenhágába, viszont azonban örökké vendégként sem akart Erikék terhére lenni; a fjord tulsó felén, nem messze Marianelundtól, lakást bérelt azért egy polgárcsalád házában, a honnan negyed óra alatt át-evezhetett a tulsó partra. Hiszen mindegy volt az, erre lakik-e vagy egyebütt, azonfelül ismerte már a vidéket és azok közül való volt, kiket a környezet, a vidék le szokott kötni és azután ott volt közelében a barátja, meg unokahuga, Fennimore is; megannyi okkal több, kivált, hogy az egész világon senki sem várta, senki sem törődött vele.

A mikor hazulról elutazott volt, egész szépen megállapodott benne, hogyan viselkedik majd Fennimorerral szemben; megmutatja neki, hogy olyan alaposan elfeledte, hogy arra sem emlékszik, van-e egyáltalán elfeledni valója; mindenekelőtt semmi hidegség, hanem szives közönyösség, fölületes előzékenység, udvarias rokonérzés, - ilyen készült fel.

Fölöslegessé lett azonban mindez.

Az a Fennimore, a kivel szembekerült most, egészen másvalaki volt, mint a kit elhagyott. Csinos volt még, a termete üde és szép, mint annakelőtte s mozdulatai ugyanazok a lusta, hanyag mozdulatok voltak, a melyeket annyiszor bámult meg akkor, de szája körül a gondolat nélkül valóság kifejezése ült, mint azén, a ki tulságosan sokat gondolkozott - és szelid szemében szálnalmas, aggódó, kinzó kegyetlenség villogott.

Sehogysem értette ugyan, de azzal az egygyel tisztában volt, hogy egyéb dolga is akadt Fennimorenak, minthogy reá gondoljon és hogy teljesen érzéketlen volt azok iránt az emlékek iránt, a melyeket betoppánásával feltámasztott. Ahhoz volt hasonlatos, a ki határozott már s a lehető legkedvezőtlenebbül végzett mindent.

Hogy mult az idő, betűzgetni kezdte a szót, azután összerakosgatta a betűket és egyszer, a mikor együtt sétálgattak a tenger partján, kezdte megérteni a nőt.

Erik azon szorgoskodott, hogy rendbeszedje műtermét és mig Niels, meg Fennimore a víz mentén sétáltak, a szobaleány egész kötényre való lomot szórt ki a partra. Akadt ott régi ecset, akadtak gipszöntvényeknek töredékei, törött kenőkések, megrepedezett olajosüvegek és üres festéktartók, - egész halom lim-lom. Niels a lábával turta, piszkálta a szemetet, Fennimore

pedig nézte, azzal a felfedezési vágygyal nézte, a mivel az ember a kiselejtezett kaczat között turkálni szokott. Egyszer csak hirtelen visszakarta lábát Niels, mintha megégette volna valami; legyőzte azonban hamarosan megriadását és újra megbolygatta sebesen a lím-lomot.

- Hadd nézzem meg, - mondotta Fennimore és megfogta Niels kezét, mintha vissza akarná tartani.

Niels lehajolt és egy gipszöntvényt kotorászott elő, egy gipszkezet, a mely egy tojást tartott.

- Alkalmasint tévedés! - mondotta.

- Dehogy, hiszen törött jószág! - mondta Fennimore nyugodtan és elvette Nielstől az öntvényt.

- Látod, hiányzik a mutatója! - rámutatott a csonka ujja, de ugyanabban a szempillantásban észrevette, hogy a gipsztojás át van metszve és sárga festékekkel pingálta bele valaki a sárgáját; elpirult kissé, lehajolt és darabokra törte lassan egy követ a kezét.

- Emlékszel még mikor készült? - kérdezte Niels, csak hogy éppen kérdezzen valamit.

- Emlékszem, a mikor zöld szappannal dörzsölte meg kezemet, hogy a gipsz rajta ne ragadjon. Ezt érted?

- Nem ezt, hanem a mikor Erik körbe járatta a teásasztal körül kezéd öntvényét és a néninek könny gyült szemébe, mikor hozzá került a kéz; mélységes részvétellel ölelt meg és csókolt homlokán, mintha nagyon, nagyon megbántott volna valaki.

- Igen, igen, az emberek olyan nagyon érző szívűek.

- Óh dehogy, hiszen kikaczagtuk, de mégis volt benne valami, - pedig olyan ostobaság volt.

- Igen, sok ilyen ostoba finomságra akad példa az életben.

- Ugy látom, belém akarsz kötni.

- Nem én, nem akarok, de mondanék neked valamit. Nem haragszol meg tán, ha őszinte leszek egy kicsit!... Mondd hát, ha a férj például felesége jelenlétében kissé nyers dolgokról talál beszélgetni, vagy egyébként is nem éppen kiméletes vele, nem gondolnád, hogy egészen fölösleges valami az, a mikor te tiltakozol ellene, adván a tulzottan gyöngédet és a rettenetesen lovagiasat? Csak föltételezheti az ember, hogy a férj ismeri legjobban feleségét, ő tudja legjobban, hogy sem föl nem haragíthatja, sem meg nem sértheti, különben nyilván nem tenné. Igaz-e?

- Nem, nem igen, már általánosságban nem, de itt és veled kapcsolatosan, talán igen.

- Mondd, hogy igen, - nyugodt lehetsz, nem olyan légies teremtések a nők, a minőknek egy-némelyik legény álmodja őket; igazán mondom, nem gyöngédebbek ők sem a férfiaknál és egyáltalán nem mások ők, mint a férfiak; hidd el, piszkos volt egy kicsit az az agyag, a miből meggyúrták őket.

- Kedves Fennimore, hál' istennek, nem tudod, mit beszélsz, de nagyon igazságtalan vagy a nők iránt, tulajdon magad iránt; én, én hiszek a nő tisztaságában.

- A nő tisztaságában... mi az, hogy a nő tisztaságában?

- Ugy értem... igen...

- Ugy érted - megmondom én neked - sehogyan sem érted, mert hát ez is azok közül a tartalom nélkül való finomságok közül való. Az asszony nem lehet tiszta, ne is legyen... de hogyan is lehetne! micsoda természetellenes valami volna ez? Annak szánta őt urunk istenünk keze? Erre felelj!... Nem, tizezerszer nem! Micsoda örültség az hát? Minek akartok hát egyik keze-tekkel a csillagokig magasztalni bennünket, mikor a másikkal le kell, hogy huzzatok. Miért

nem hagyjátok, hogy ember ember oldalán járjuk oldalaton a földet? Hiszen lehetetlen megállnunk bizton a prózán, a mikor megvakítottok bennünket a ti költői lidérczfényetekkel. Hagyjatok békén bennünket, az isten szerelméért, hagyjatok bennünket békén!

Leült és sirt.

Niels sok mindent megértett; boldogtalan lett volna Fennimore, ha tudta volna, mennyit. Hiszen javarészt a régi história volt az a szerelem ünnepi ételéről, a mely nem akar mindennapi kenyérré lenni, hanem megmarad ünnepi ételnek, csak hogy unalmasabb, napról-napra gyűlöletesebb lesz, fogy a táplálóereje. És egyik sem tud csodát művelni, a másik sem tud és ott ülnek lakodalmi ruhájukban, egyre mosolyognak egymásra, ünnepies szavakkal fogadkoznak, bensejükben azonban kinozza őket az éhség, meg a szomjuság; és tekinteteik félni kezdenek egymástól, mert a neheztelés fölbuzog már szívükben. Nem így volt-e előbb? - azután a másik, éppen olyan szomorú história a nőről, a ki kétségbeesik azon, hogy nem tudja visszaszerezni régi énjét, a mikor fölfedezi, hogy a félisten, a kinek olyan boldogan lett mátkájává, valójában egészen közönséges halandó csupán? Eleinte a kétségbeesés, a hiába-való kétségbeesés, azután a hasznos eltompulás, - nem ez volt-e vajjon?

Niels azt gondolta, hogy ez az s megértett most már mindent: a nő keménységét, fanyar alázatosságát és nyersségét, a mi legszomorubb volt az egész dologban. Hova-tovább mindinkább megértette, mennyire terhére kell, hogy legyen Fennimorenak az ő kiméletessége, tisztelő hódolása, mennyire ingerelhette vele őt, mert olyan természetes az, hogy a nő, a ki álmai biborágyáról lefordult az utca kövezetére, szinte gyűlölje azt, a ki szőnyeget akar teríteni a kövekre, mert keserősége első rohamában éppen arra vágyik, hogy egész keménységét megérezze a kőnek; nem akarja beérni azzal, hogy gyalog tegye meg az utat, térden csuszva akarja végig járni s éppen ott, a hol legmeredekebb, a hol leghegyesebbek a kövek. Nem kell neki senki keze, senki segítsége, fejét fölemelni nem akarja; ám legyen sorsa olyan nehéz, a minő akar; arcát a porba akarja ő rejtetni és megízlelni nyelvével a port.

Annyira fájt ez Nielsnek, de békén hagyta Fennimoret, mint a hogy kívánta.

Olyan nyomorúság volt azt nézni, hogyan szenved - segíteni nem szabad rajta; azután üldögelni és boldognak álmodni őt bolondos álmokban, vagy hidegen megfigyelve, mint az orvos, várni és mérlegelni és szomorúan, nyugodtan lyukadni ki arra az eredményre, hogy nem lesz enyhülése addig, míg az élet finom, szikrázó pazar voltába vetett reménye egészen el nem vérzik; a míg valami petyhüdtebb életáram nem tört utat élete minden erén és eléggé el nem tompította, hogy feledni tudjon; a míg esetlenné nem tette, hogy megelégedés szálljon belé és végre eléggé nyerssé nem, hogy öröme tudjon telni a ködös üdvösségben is, a mely sok, sok menynyel alacsonyabb, mint a melyikre várakozik s a melynek kedvéért olyan rimámkodva és olyan aggódva könyörgött, hogy bár nőne szárnya, a mivel elérhetné.

Megutálta az egész világot, a mikor meggondolta, hogy az a nő, a ki előtt olyan alázatosan és olyan imádságos szájjal térdepelt szívében, most olyan mélyre sülyedt, rablánczra verték, hogy ott kellett ácsorognia s dideregnie künn a sövény mellett, holott ő lovon ülvést vágatott el előtte és az élet aranypénze csörömpölt zsebében.

XIX.

Egyszer vasárnap délután - augusztus utóján volt - átevezett Niels a fjordon.

Fennimoret egyedül érte odahaza: a mikor benyitott hozzá, ott feküdt a sarokszoza pamlagán; minden lélekzésére az a rövid, szabályos nyögés szakadt ki belőle, a mely, úgy tetszik nekünk, csillapítja fájdalmunkat, a mikor betegek vagyunk. Panaszolta, hogy rettenetes főfájás kinozza

és senki sincs odahaza, a ki segíthetne rajta; a cselédleány kimenőt kapott, hogy elmehessen Hadsundba, a családjához s alig, hogy elment, Erikért jött valaki, hogy elvigye magával; föl nem tudja érni észszel, hova utazhattak ebben az esőben. Jó néhány órája fekszik már itt s megkísérlette, hátha elalhatnék, de akkora a fájdalma, hogy gondolni sem lehet alvásra. Soha sem volt főfájása és most olyan hirtelen támadt az egész; délben semmi baja sem volt még. Legelőbb a halántékába nyilalt a fájdalom, azután egyre mélyebbre furódott s úgy rémlett szinte, mintha a szem mögött volna fészke; - csak veszedelmes ne legyen a baj.

Egészen szokatlan valami volt neki a betegség, most hát csupa aggodalommal és boldogtalansággal volt tele.

Niels vigasztalgatta, a hogy éppen tudta: azt ajánlotta neki, hogy feküdjék csöndesen, hunyja le szemét és ne szóljon; vastag kendőt kerített, abba belegöngyölte a lábát, majd kivette a pohárszékből az eczetes üveget, hideg borogatást készített s azzal borogatta a nő homlokát. Akkor azután leült csöndesen az ablak elé és nézte az esőt.

Időnkint lábujjhegyen odasurrant Fennimorehoz és szóltanul friss borogatást rakott fejére; a fejével bicczentett Fennimore-ra, mikor az hálásan tekintett föl reá. Közben szólni szeretett volna, de Niels fejét rázta mindannyiszor és csititgató mozdulattal akadályozta meg benne. Azzal visszaült megint a helyére.

Végre elszunnyadt Fennimore.

Beletelt egy óra, azután még egy s egyre aludt még. Egyik negyedóra a másik után pergett el s közben megfogyatkozott lassan a szomoru világosság is, a szobában megnőttek lassan-lassan az árnyékok s előbujtak, fölszálltak a butorokból és a falakból. Odakünn pedig csak esett az eső szakadatlanul, megállapodás nélkül és czuppanó zaja elnémitott minden egyéb hangot.

Fennimore egyre aludt.

Az eczet gőze és az ablakba kitett heliotrop illata savanykás borszagba folyt össze s ez a szag megtöltötte a levegőt, a mely fölmelegedvén a párolgástól, mennél hidegebbre vált az este, annál sűrűbb harmatot rakott a szürke ablaküvegre.

Niels lelke messze járt; álmokba, emlékekbe merült, jóllehet tudata egyik fele örökké őrt állott az alvó mellett és óvta, vigyázta álmát.

Hogy a sötétség egyre sűrűbbé lett, egyre, képzelete elfáradt bele, hogy örökké táplálja a szakadatlanul föllobogó és újra elalvó álmokat, mint a hogy elfáradt bele a föld, hogy örökké ugyanazt a magot vegye magába. Az álmok ködösebbekké lettek, meddőbbekké, frissességük elmúlt és elenyésztek messzeágazó, csodálatosan összecsavarodott indáik is. És az ész elkergetett mindent és hazafelé fordult.

Micsoda csendesség! Mintha a hallgatás szigetén volnának mind a ketten, mely az eső monoton hangtengeréből emelkedett ki! És lelkük csendes volt, olyan csendes s a jövő úgy látszott, mintha a béke bölcséjében szunnyadna.

Ha sohasem ébrednének föl s maradna minden olyannak, a minő most, nem érné őket nagyobb boldogság annál, a mit a béke nyújt, de bánat sem, tomboló nyugtalanság sem. Ha úgy végződhetnék az élet, mint a hogy magamagába csukódik a bimbó, - és ne következnek azután tavasz!

Fennimore megszólalt; jó ideje volt már ébren és olyan boldogságot érzett, a mért fájdalma elmúlt, hogy eszébe sem jutott a beszélés. Most azonban föl kívánczozott kelni, hogy lámpát gyújtson; Niels azonban folytatta az orvos szerepét és kényszerítette, hogy el ne mozduljon fekvőhelyéről. Megártana, ha fölkelne már; neki is van gyufája s a lámpát is majd csak megtalálja.

Miután felgyújtotta volt, rátette a lámpát a sarki virágállványra, hogy a kerek, fehér fényű burát eltakarta félig egy akácznak a szundikáló lombja; éppen annyi volt most csak a világo sság a szobában, hogy megismerhették egymás arc vonásait.

Niels leült elébe, azután elbeszélgettek az esőről, meg hogy milyen jó az, hogy Erik elvitte esőköpenyét és hogy micsoda lucskosan tér meg majd a szegény Trina. Azután elakadt a beszélgetés.

Fennimore gondolatai álmosak voltak még egy kissé és bágyadtságában, a mely megülte tagjait, olyan jól esett nyugodtan feküdni a pamlagon és hallgatva, nem szólva merülnie fél gondolatokba; Nielsnek sem volt beszélhetnékje, még a délutáni hosszú hallgatás hatása nyomasztotta.

- Tetszik neked ez a ház?

Óh igen, tetszett neki.

- Csakugyan? Emlékezel-e még az otthoni butorainkra?

- A fjordby-akra? - Sőt, nagyon kitünően.

- Mennyire szeretem őket és hányszor vágyódom utánuk! Hiszen ezek itt nem a mieink, csupa bérbe vett butor mind, a mikkel nem törődünk, a melyek semmire sem emlékeztetnek bennünket és nem is lesz tovább dolgunk velők, mint a mig itt vagyunk. Talán csodálkozol majd rajta, de hidd el, néha-néha olyan magányosnak érzem magamat a sok idegen butor közepette, a mik olyan ostobán és olyan közömbösen terpeszkednek el, a mik semmibe sem vesznek engem és egyáltalán nem törődnek velem. És minthogy nem jönnek majd velem, hanem itt maradnak, itt maradnak addig, a mig mások jönnek majd és bérbe veszik őket, - én sem ragaszkodom hozzájuk, nem érdeklődöm irántuk annyira, a mennyire tudnék akkor, ha bizonyos volnék benne, hogy az én otthonom lesz az övék is mindig és hogy akármi jó, vagy rossz ér, közöttük szakad az rám. Gyermekes valami ez? Talán az, de nem tehetek róla.

- Nem tudom micsoda, de magamon tapasztaltam, a mikor egymagamra maradtam külföldön. Az órám megállott és mikor aztán elhoztam az órától s megint járt, úgy tetszett akkor... úgy, szakasztott az az érzés volt, mint a tied. Jól esett, valami sajátságos érzés volt - igazán kedves valami.

- Ugy-e!? Óh, ha én vagyok te, megcsókoltam volna.

- Igazán?

- Igaz, - vágott a szavába hirtelen Fennimore - sohasem beszéltél még Erik gyermekkoráról. Milyen is volt ő akkoriban?

- Minden jó és szép tulajdonság megvolt benne, Fennimore. Nagyszerű, derék fiu volt, olyan a minőnek a gyerekember álmodja ideálját; nem éppen az anyáknak, vagy a tanítóknak ideálja, de amolyan másféle volt s az olyat jobban is szereti az ember.

- Hogyan fértetek meg egymással? Megbecsültétek egymást?

- Hát én, kérlek, valósággal szerelmes voltam belé s ő nem tiltakozott ellene, - körülbelül ilyenképpen voltunk: tudnod kell, hogy rendkívül különböző a természetünk. Én költőnek és híres embernek kíváncsoztam mindig; de tudod-e, mit felelt ő, a mikor azt kérdeztem tőle egyszer, mivé lenne legszivesebben?... Indiánus, valódi vörösbőrű indiánus, hadijelvénynyel, meg minden egyébbel, a mi járuléka az indiánusnak! Emlékszem rá még, hogy egyáltalán nem tudtam ezt fölérni észszel; nem értettem, hogyan kíváncsozhatik valaki vadembernek; annyira civilizált voltam én!

- Nem különös, hogy művészsé lett ezek után? - kérdezte Fennimore és valami hideg, ellenséges árnyéklat vegyült kérdő hangjába.

Niels észrevette és meg is ütődött rajta.

- Óh dehogy; - mondotta azután - ritka eset az, hogy egész valója, természete művész legyen az embernek. És éppen az olyan friss, nagy életkedvű embereket, a minő Erik, huzza gyakran véghetetlen vágyódás a felé, a mi gyöngéd és finom: a mi finom, szüziiesen hűvös, édesen fenséges, - mit tudom én, minek nevezzem! Ha kívülről nézzük őket, lehetnek azért nyers, vérmes emberek, még durvák is; és senki sem sejtene, minő csodás, romantikus és érzelmes titkokat rejtegetnek, annyira szemérmesek - úgy értem, hogy lelkileg szemérmesek - ezek a nagy tenyeres-talpas emberek, hogy nincs az a halovány képű fiatal leányka, a kinek lelke szemérmesebb lehetne az övéknél. Érted-e, Fennimore, hogy az olyan titok, a melyet egyszerű szóval bele nem fecseghet a közönséges, mindennapi levegőbe, művészsé tudja ihletni az embert? És ki nem tudja mondani, - hallod? - ki nem tudja mondani; azt kell hinnünk, hogy olyan csendesen él benne, mint a virág hagymája a földben, a virághagyma, a mely szintén csak kibontja egyszer illatos, enyhe színű virágbokréáját a napvilágon. A magad számára semmit se kérj a virágcsirától; higgy benne, légy boldog, hogy táplálhatod és hogy tudod: a tiéd. Meg ne neheztelj érte, Fennimore, de attól tartok, hogy nem igen becsülitek meg egymást, te, meg Erik. Nem lehetne ez másképpen? Ne arra gondolj, kinek van igaza, vagy hogy mekkora az igazságtalanság, a mely ért; nem szabad, hogy szeget szeggel viszonzozz, mert mi lenne akkor a legjobbjainkkal is? Nem erre, hanem arra az Erikre gondolj, a mi abban az órában volt, a melyikben legjobban szeretted. Hidd el, ha mondom, megérdemli. Nem szabad araszszal mérned, nem szabad mérlegelned; tudom, vannak a szerelemnek olyan pillanatai, a melyekben csupa sugárzó, ünnepies rajongás minden, a mikben, ha úgy kellene lennie, életét adná oda az ember kedveséért. Igaz-e? Erre gondolj, Fennimore, el ne feledd, a magad jóvoltáért is, meg az övéért is.

Elhallgatott.

A nő sem szólott, nyugodtan feküdt, fájdalmas mosoly ült ki ajkára, sápadt volt, mint a virág.

Azután fölkelt és odanyújtotta kezét Nielsnek.

- Akarsz-e barátom lenni? - kérdezte.

- Az vagyok, Fennimore, - és megszorította kezét.

- Akarsz, Niels?

- Örökké az vagyok - felelte és tisztelettel vitte az asszony kezét ajkához.

Azzal fölkelt. Fennimore-nak úgy tetszett, mintha nyulánkabb volna, mint valaha.

Kis vártatva benyitott azután Trina és jelentette, hogy megjött; tea következett erre, majd pedig a csónakázás haza az esős időben.

Fényes reggel volt, mire Erik hazavetődött; és a mikor Fennimore meglátta őt a napnak hideg, igazságot szerető világosságában, a hogy nehézkesen, az ivástól bizonytalanul nekiczihelődött a lefekvésnek, - szeme üveges fényű volt a játéktól, arcza piszkos-sápadt az átvirrasztott éjszakától - olyan fantasztikusnak tetszettek neki akkor a szép szavak, a melyekkel Niels vigasztalta volt és titkos fogadkozásai sápadtra váltan tűntek el, a hogy mindinkább ki-nappalodott; eltűntek, mint az álomvarázs és a gondolat-foszlány: hazugságoknak serege.

Mit ért volna a küzdés ellene, a mikor reménytelen teher nyomta mind a kettejüket? Olyan haszontalan lett volna könnyükké hazudniok magukat, az ő életük útját úgy sem vetik soha többé pihén.

Rájuk köszöntött a fagy; a rózsabóbitás indákról, a melyek köréjük tekergőztek volt és összetartották őket, leveszett minden piczi levél, minden virág; éppen csak a szivós tar füzvesszők maradtak meg, a mik feloldhatatlanul tartogatták össze őket. Mit ért vele, hogy az emlékek melegével mesterségesen költötte életre az elmúlt napok érzelmeit, hogy talapzatára állította megint bálványát és a csodálat ragyogását kényszerítette szemébe, az imádat szavait ajkára s a boldogság pirosságát arczára?... Mit ért vele, a mikor ő, a férfi, nem akart papjává lenni a bálványnak, nem akart segítségére lenni a kegyes csalásban! A férfi! A férfi rá sem ismert az ő szerelmére, egyetlenegy szava sem tapadt meg fülében, együtt töltött idejüknek egyetlen egy napját sem őrizte meg lelkében!

Szivüknek duzzadó szerelme csendes és halott volt; illata, a fénye, hangja, minden elenyészett. És megszokásból mégis el tudtak ülni egymás mellett; a férfi a nő nyaka köré füzte karját, a nő a férfi vállára hajtotta fejét, - hallgatásba merülten, egymásról megfedkezve, üldögéltek. A nő arra a fenséges valakire gondolt, a ki férje sohasem volt, a férfi pedig ismét azzá az ideállá igyekezett álmodni nejét, a kinek ragyogását most már csak a felhők között látta, magasan a nő feje fölött.

Igy éltek ők együtt. És jöttek-mentek a napok s nem jártak változással; és nap-nap után meredtek ki az élet sivatagára és elmondogatták maguknak, hogy sivatag az, hogy nem terem ott virág, még remény sincs, hogy virág, forrás, zöld pálma fakadjon ott.

XX.

Mennél beljebb járt az ősz, annál gyakrabban utazott el Erik tivornyázni. Mit ér vele - magyarázta Nielsnek - ha otthon kuksol s várja az eszméket, a melyek meg nem jönnek soha, ha várja őket, a mig kövé merednek fejében a gondolatok.

Niels társasága különben nem vált éppen nagy vigaszára; olyan emberekre volt szüksége, a kikben élet lüktetett, olyan emberekre, a kiknek sajgó husuk és vérük volt, nem pedig gyöngé, idegeknek játékszerére.

Niels, meg Fennimore így hát gyakran voltak együtt, mert Niels minden istenáldotta napon átkelt Marianelundba.

Baráti frigyük, meg azok a szavak, melyeket azon a vasárnap estén váltottak, feszte-lenebbekké tette őket, egymáshoz való viszonyukat határozottabbá alakította; és hogy olyan magános volt életük mind a kettőjüknek, benső, meleg barátságot kötöttek, a mely hovatovább annyira fölébük kerekedett és érzékeiket annyira lekötötte, hogy akár együtt voltak, akár nem, gondolataik örökké csak baráti viszonyuk körül forgott, mint a hogy a fészkek építő madarat mindabban, a mit összeszed és a mit eldob, az az egy titkos cél vezeti, hogy lehető meleggé és puhává bélelje ki fészket a maga, meg övéi számára.

A mikor Niels átlátogatott s Erik nem volt odahaza, olyankor, akár esett, akár szakadt, majd mindig nagy sétákra keltek az erdőben, a mely a kerttel volt határos.

Beleszerettek ebbe az erdőbe és mennél inkább vége felé közeledett a nyár, annál inkább szerették. Hiszen ezerféle látnivalójuk akadt benne. Legelsőbb, a hogy sárgára és pirosra, meg barnára vált a lomb, azután a hogyan lehullott, sárga forgatagba veszve a szeles időben, majd meg levél levél után halkan leperegve a kövér ágak és a hajlós, barna gallyak között, a mikor csendes volt az idő. És a lombjukfosztott fák és bokrok mögül hogyan bujtak ki a nyár legféltettebb titkai, mi mindenféle magocska, tarkaszínes bogyó, barna dió, fényes makk és kecses tölgy-kupak kerültek napfényre, a berkenye korallcsomói, fekete fényű kőkény- és a csipkebokor skarlátszín gyümölcsei. A levelefosztott bükkfát sűrűn lepte el az egymáshoz

szorult szuros barka s a kőrisfa meggörnyedt a nehéz, piros fűrtök alatt, a miknek illata savanyus volt, akár az almamusté. Fekete és barnaszínű kései gyalogszeder hevert az utmenti nedves lombon, a lapu között áfonya nőtt s a vadmálna másodszor érlelt halovány-piros gyümölcsöt. A páfrány száz szint váltott hervadása közben, hát még a moha, az volt csak a látnivaló; nem csak az izmos földimoha, a mely szakadékokba és vermekbe kapaszkodik és hasonlatos a fenyühöz, a pálmához és a strucztojlhoz, hanem a finom moha is, mely a fák törzsére tapad s a mi olyan, a minőnek a sellők rozsföldjeit képzelné az ember, a miknek finom, finom szárain sötétbarnaszínű bimbók hányják fejüket, akár a kalászosok.

Mintha gyermekek lettek volna, olyan hével-lével kószálták keresztül-kasul az erdőt, hogy fölfedezzék kincseit és ritkaságait; és mint a hogy a gyermekek szokták, azonképpen osztottak meg ők is az erdőt: a mi az ösvény egyik feléről esett, Fennimore volt, a mi a másik feléről, Niels.

Olykor összevetették egymás birodalmát és vitatták tüzesen, melyiküké a csodálatosabb, a gyönyörűbb. El is kereszteltek mindent: a szakadékokat és dombokat, az ösvényeket és csapákat, a vermeket és töltéseket; és ha erre-arra valami szokatlanul hatalmas, vagy gyönyörű fa akadt elébük, azt is elkeresztelték.

Ilyenformán minden elgondolható módon birtokukba vették az erdőt; valóságos kis világot alkottak a maguk számára, a melyet ők ismertek csupán s a melyben kívülök senki sem ismerte a járást és mégis egyetlen olyan közös titkuk nem akadt, melyről az egész világ ne tudhatott volna.

Még nem volt olyan.

De a szerelem szivükben volt, meg nem is volt benne, mint a hogyan a kristály is benne van a telteltet oldatban, meg nincsen is benne; nincsen addig, míg egy szilánk, vagy csak egy rostocska is meg nem mozdul a folyadékban s akár a varázsütés föl nem ébreszti a szunnyadó athomokat, mire azok egymásba rohannak, kikutathatatlan törvények szerint egymásba kapcsolódnak, rovas rovasra fekszik s gondolatnyi idő alatt kristálylyá lesznek,... kristálylyá!

Ilyen kicsi csekélység volt az is, a mi szerelmük tudatára ébresztette őket.

Nincs mit elmesélni róla; olyan nap volt az is, mint a többi, egyedül voltak a nagyszobában, mint annyiszor és közömbös dolgokról beszélgettek és a mi odakünn történt, csak olyan közönséges és mindennapi volt az, mint rendszerint; csak úgy volt, hogy Niels az ablaknál állott és kinézett rajta és aztán, hogy Fennimore is odament s ő is kinézett rajta; ez volt az egész, de elég volt; mert, mintha villámsugár hatása lett volna, úgy változott el Lyhne Nielsben a múlt, a jelen és a jövő a mint tudatára jutott annak, hogy szereti azt a nőt, a ki mögötte áll; nem mint valami édeset, fényeset és boldogot és szépet szerette, a mi boldoggá tudta volna magasztosítani és elragadtatásba lelkesíteni - nem ilyen volt az ő szerelme; de úgy szerette, mint az olyat, a ki nélkül épp oly kevésbé volt lehetséges élnie, mintha elfogyna a lélekzete; és mint a fuldokló, úgy kapta el a nő kezét és nyomta szívére.

És Fennimore megértette őt. Szinte egyetlenegy kiáltásban, a melyben benne volt a félelem és a jajgatás hangja, tört ki belőle válaszként és vallomásként:

- Óh igen, Niels!

És kitepte kezét a kezéből.

Sápadtan és habozón állt ott egy szempillantásig; azután féltérdével rároskadt egy párnás-székre, arcát beletemette a támla bársonyába és hangos zokogásban tört ki.

Niels olyan volt néhány pillanatig, mint a vak s keze a virágcserepek között keresett tapogatózva támaszt.

De néhány pillanatig tartott csak; azután odalépett a székhez, a melyen Fennimore ült, rá-támaszkodott egyik kezével a támlára, úgy hajolt a nő fölé, de meg nem érintette.

- Ne ess annyira kétségbe, Fennimore,- nézz rám, hadd beszélgetünk el. Nem akarsz? Ne félj semmitől; hadd viseljük el kettesben, én egyetlen szerelmem! Próbáld meg, tudod-e?

Fennimore felemelte kissé a fejét és ránézett Nielsre.

- Óh Istenem, mihez kezdünk?... Nem borzasztó Niels!? Mért, hogy így kellett járnom? Milyen gyönyörű lehetett volna az életem... olyan boldog!... - és felzokogott újra.

- Jobb lett volna, szegény Fennimore, ha hallgatok, jobban szeretted volna, ha soha meg nem tudod?

Megint fölemelte fejét a nő és megfogta Niels kezét.

- Megtudni s azután meghalni, ezt szerettem volna; óh, ha a sirban feküdhetném s tudatom élne róla; olyan szép volna az, óh, olyan édes és olyan jó!...

- Szomoru az bizony, Fennimore, hogy szerelmünk legelső gyümölcse aggodalom és könny. Nem így van?

- El ne ítélj, Niels, hiszen nem tehetek másként. Te nem nézheted azt olyan szemmel, mint én; én vagyok az, a kinek erősnek kellene lennie, mert hiszen én vagyok a lekötött. Bár képes volnék rá, hogy szerelmemet erőszakosan tépjem ki, zárjam el lelkem legtitkosabb mélyébe és siketen hallgassam jajveszékelését s rimámkodását, azután pedig elébed álljak, hogy azt mondjam, utazz el messzire, messzire!... De nem bírom, hisz olyan sokat szenvedtem; már ezt el nem bírom; Niels nem bírom. Nem tudok nélküled élni, hiszen látod, tudok-e? Hiszed, hogy tudnék?

Fölemelkedett és rávetette magát Niels keblére.

- Hát itt vagyok és el nem bocsátalak. El nem bocsátalak, hogy aztán a régi sötétségben maradjak. Olyan az, mint az utálatnak és kinnak feneketlen mélysége, - nem akarok bele-rohanni, Niels, inkább a tengerbe ugrom; és ha fájdalommal jár majd az új élet is, hát legalább új fájdalom lesz az, a melyben nincsen benne a réGINEK tompa hegyü tövise és a mely nem talál majd olyan pontosan célba, mint a régi, a mely olyan kegyetlen nagyon ismeri szíve-met... Vadakat mondok?... Bizonyára, hiszen olyan jól esik, hogy tartózkodás nélkül beszél-hetek veled, hogy nem kell már óvakodnom attól, hogy megmondjam mindazt, a mit nem volt szabad elmondanom. De most a te jogod a legelőbb való! Csak egészen magaddal vihetnél, hogy a tied lehetnék, hogy egy porczikám se volna másé; ha ki tudnál szabadítani azokból a viszonyokból, a melyek körülfoznak!...

- Át kell törnünk rajtuk, Fennimore; olyan jól eligazítom majd én, csak ne félj; egy szép napon, meg se sejtette senki, messze járunk már.

- Ne, ne, nem szabad megszöknünk, csak ezt ne; akármit inkább, semhogy a szüleim meg-tudják, hogy leányuk megszökött; lehetetlen, ha mondom és soha bele nem egyezem, isten szent nevére esküszöm, Niels, soha meg nem tenném!

- Óh, de meg kell tenned, gyermekem, meg kell tenned; nem látod, hogy fog körül mindenfe-lől a sok gonoszság és a sok aljasság, ha maradunk, - nem látod a sok ármányt és hamisságot és képmutatást, a mely körülhálózna és földre nyomna és nyomorultakká tenne bennünket!?

Nem akarom, hogy folt essék rajtad tőlük; nem akarom, hogy az azután mérges rozsdaként marja szerelmünket.

Fennimore azonban hajthatatlan maradt.

- Nem tudod, mire kárhoztatsz bennünket, - mondotta Niels szomorun. - Jobb volna, ha kimélés helyett irgalmatlanul lépnénk föl. Hidd el, Fennimore, ha szerelmünket nem tekintjük mindennél előbbrevalónak, egyetlennek és elsőnek a világon, a mit minden egyébnél előbb kell megmentenünk, még azon az áron is, hogy megsebezzük azt, a kit gyógyítani szeretnénk inkább és bánatot okozunk ott, a hol sokkal szívesebben üznők el a bánatnak még árnyékát is, - ha mindezt meg nem tesszük, meglátod akkor, mekkora súlylyal nehezedik majd minden, a mi előtt meghajlunk, a vállunkra és nyom bennünket térdre, irgalmatlanul és könnyörtelenül... Nem tudod azt te, minő nehéz térden küzdeni. Nem szabad, hogy sirj. Végigküzdjük mégis, én szivem, végigküzdjük egymás oldalán mindenki ellenében.

XXI.

Néhány napig azon igyekezett még Niels, hogy rávegye Fennimoret a szökésre; de azután kezdte elképzelni és kiszínezni képzeletében, minő sulyos csapás volna az Erikre, ha egyszer, hazajövet, se barátját, se feleségét nem találná honn.

Lassankint mindinkább a lehetetlenség képét öltötte az egész s leszokott erről a gondolatról, mint sok egyébről, a min változtatni nem volt módjában. Egész lelkével odavetette magát a körülményeknek, tudatos kísérletet sem tett, hogy változtasson rajtuk, vagy hogy fantasztikus virágfüzerekkel, koszorúkkal leplezze hazugul a fogyatékosságokat.

De minő édes is volt szeretni, a való élet szerelmével szeretni! Mert hiszen a mit ő annakelőtte szerelemnek vélt, nem volt az szerelem; sem a magános embernek fájó vágyódása, sem a fantasztá izzó sóvárgása, vagy a gyermeknek sejtelmes érzékenysége nem volt a szerelem; áramok voltak csak azok a tenger nagy oceánjában, reflexei a teljes világosságnak, szilánkjai a szerelemnek, mint a hogy a meteor, a mely átsistereg a levegőn, szilánkja csupán valamelyik égitestnek.

Mert a szerelem egész világ, valami egész, valami teljes, nagy, rendszeres. Nem zürzavaros, tartalmatlan kószálása az érzéseknek és a hangulatoknak - olyan a szerelem, mint a természet, örökké változó és örökké termő; semmi hangulat nem hal meg, semmi érzés nem fonnyad el benne, hogy tökéletesebb valaminek ne költené életre csiráját. Nyugodtan, egészségesen, mély lélekzéssel, egész lélekkel szeretni - ez a szép szerelem. A napok vadonatujon és fényesen hullottak le most az égből, nem maguktól értetődően következtek immár egymásra, akár a stereoscop képei; valamennyiök megannyi megnyilatkozás volt, mert azt tapasztalta, hogy nap nap után nagyobbodik, erősödik és nő. Soha nem volt fogalma az érzelemnek akkora bensőségéről és erejéről és annyira kimeríthetetlennek tetszett belseje, akkora erejü gyöngédség dagadt szívében, olyan messzelátó volt a tekintete, olyan hősieen szelid volt ítélete, hogy akadt pillanat, a mikor sokkal inkább titánnak érezte magát, semmint embernek.

A boldogságnak eleje volt ez és ők soká boldogok voltak.

A napról-napra való színlelés és képmutatás, a becstelenség levegője, a melyben éltek, mindez nem tudott még fölébük kerekedni, nem tudott még abba a magasságba emelkedni, a melyre Niels a viszonyt s így hát mindmagukat fölemelte. Mert nem olyan ember volt ő, a ki egyszerűen elcsábítja barátja feleségét; azaz, hogy igazában az volt ő is, daczosan vallotta maga is, hogy az, - ámde viszont az is volt ő, a ki megváltja az ártatlan asszonyt, a kit az élet megsebezett, megkövezett és meggyalázott; a ki ágyába dőlt már, hogy lelkét a halálnak adja; Niels visszaadta neki az élethez való bizalmat, az élet erejében való hitet; megneemesítette, fölemelte lelkét, - boldoggá tette. Mi jobb hát: a bün nélkül való nyomoruság vagy hogy Niels meghódította őt? Niels nem kérdezte, hiszen választott már.

Nem egészen így gondolta. Az ember olyan gyakran építget elméleteket, a mikben azonban nem szeretne benne lakni. A gondolatok sokszor annyiszorta messzebb szaladnak, mint a mennyire a jó és rossz iránt való érzék követni hajlandó volna őket. De amaz a képzelődés élt benne s ez azután tompította az egyre szükséges képmutatásnak, hamisságnak, aljasságnak és nyomorúságnak örökké rágó mérgét.

De hova-tovább mégis meg kellett érezniük; sokkalta finomabb idegeiken rágódott, semhogy kárt és fájdalmat ne kellett volna okozniok. És sietette ennek az időpontnak elkövetkezését, hogy ujesztendő alig múlt el, Erik úgy vélte, hogy van egy eszméje: valami zöld átalvetős, valami fenyegető testtartású ember... Hogy emlékszik-e - tudakolta Nielstől - arra a zöld színre, a mely Salvator Rosa Jónásán látszik? Hát ahhoz hasonló valami.

Jóllehet Erik munkája javarészt annyi volt, hogy a műterem pamlagán heverészett s szivarozott, meg olvasta Marryatot, egy ideig mégis sűrűn tartotta otthon ez a foglalatossága, s ez nagyobb óvatosságra és új ürügyek kitalálására, meg hazugságokra kényszerítette őket.

Éppen az is borította az első felhőt egükre, hogy Fennimore olyan nagyon találékony volt ezen a téren.

Kezdetben semmi egyéb nem volt ez, semmi egyéb, csak piheszerű, szállingó kétség támadt Nielsben, hogy vajjon nem nemesebb-e az ő szerelme, mint azé, a kit szeretett. De ez a gondolat nem vált ki határozottan és tisztán; zavaros sejtés volt csupán, a mely csak hogy épen jelezte az utat, - érzékeinek bizonytalan ingadozása, a melyek erre az oldalra hajlottak.

De fölmerült azután újra s eleinte szintén csak bizonytalan és határozatlan volt; majd azonban mindegyre határozottabbá és erősebbé lett. És csodálatos, minő örült gyorsan tudta aláásni, lealacsonyítani és fényétől megfosztani szerelmüket!

Szerelmük nem fogyatkozott meg, ellenkezőleg, mennél mélyebbre sülyedt, annál izzóbbá és szenvedélyesebbé lett; de azok a lopott kézszorítások a lépcsőn, az előszobában, meg az ajtók mögött elhangzott csókok, a megcsaltnak szemeláttára váltott hosszú szempillantások - mindez megfosztotta szerelmüket nagyszerűségétől. A boldogság nem lebegett már némán fejük fölött, meg kellett, hogy lessék mosolyát és fényét, meglopják ott, a hol érték. A kép-mutatás és fufang nem ment szomorú kényszerűség-, hanem megannyi gyönyörűséges diadalszámba; az álnokság lett igazi elemükké és olyan kicsinyekké, olyan közönségesekké aljasította őket.

Voltak megalázó titkaik, a melyeket azelőtt külön-külön gyászolt meg mindegyikük, mert kölcsönösen adták akkorjában a tudatlant; most azonban meg kellett osztoznoki rajtuk, mert Erik csöppet sem volt habozó természetű és gyakran kedve támadt rá, hogy Niels szemeláttára enyelegjen a feleségével, megcsókolja, ölébe ültesse és megölelgesse és Fennimore nem mert ellene szegülni becézgetésének, vagy hogy nem volt már rá ereje: bűnének tudata ingataggá és aggódóvá tette.

Igy roskadt, roskadt össze szerelmük hatalmas kastélya, a melynek ormáról olyan büszkén néztek le a világra, a melyben olyan büszkéknek és erőseknek érezték volt magukat.

De a romok között is boldogok voltak.

Az erdőbe leginkább borus időben jártak sétálni, a mikor köd ülte meg a barna ágakat és még sötétebbé tette a nedves fatörzsek között feltűnő réseket, hogy senki meg nem láthatta, a mikor összecsókolóztak, majd meg összeölelkeztek, a hol senki sem hallhatta, hogy törnek ki könnyelmű beszédjükön féktelen kaczagásba.

Az örökös melancholia, a mely mint a bélyeg nyomódott rá szerelmükre, le volt törülve; hiuságos kaczagás és tréfa járta most közöttük. Lázás sietség szállta meg őket, az örökkévalóság tűnő pillanatai után törő mohó vágy, mintha nagyon sietniük kellett volna szerelmükkel, mintha nem volna rá érkezésük az egész élet során.

Mit sem változtatott a dolgon, hogy Erik egy hónap multán belefáradt eszméjébe és olyan sűrűn kezdte meg újra kirándulásait, hogy ritka eset volt, ha egymás után való két napot töltött odahaza.

A szerelmesek azon a helyen maradtak, a hova lebuktak. Talán, hogy panaszosan néztek fel olykor, magános órában, abba a magasságba, a melyből lebuktak; talán, hogy csupán ámulva gondolták el, micsoda erőfeszítés volt az; odafönn megkapaszkodni - és hogy puhább ágy az, a melyiken most fekszenek.

Semmi változás. Legalább nem olyan, mely az elmúlt napokat idézte volna föl; de annak a petyhüdt alávalóságnak, hogy úgy éltek, a hogyan éltek s még sem szöktek meg egymással, mindinkább tudatára ébredtek és a kölcsönös büntudat csak annál szorosabban, csak annál aljasabban füzte őket egymáshoz; hiszen egyikük sem kívánta a helyzet változását. És ezt sem rejtegették egymás elől, mert addigra cynikus bizalmasságig jutottak, a mely gyakran fejlődik ki czinkostársak között; semmi olyan nem akadt viszonyukban, a minek szóval érintésétől visszariadtak volna. Szomoru bátorsággal nevezték a dolgokat igazi nevükön, néztek a szemükbe s mondták ki, a mint voltak.

XXII.

Februáriusban úgy látszott, mintha végét járná már a tél, de következett azután márczius anyó, a rongyos bélésű, fehérköpönyeges márczius és a sok hózivatar vastag lepellet borította le a földet. Utóbb elcsendesített mindent a csikorgó fagy; a fjordot negyed öl vastagságu jégkéreg fődte, a mely sokáig le nem került róla.

Hónap utolján, teázás után, egyedül volt egyszer este Fennimore a nagyszobában és várakozott.

Nagyon világos volt a szoba; a zongora nyitva, a gyertyatartóban égett a gyertya; a lámpán nem volt rajt az ernyő, hogy tisztán és élesen tüntek elő az aranyos léczek, meg mindaz, a mi a falakon függött. A jáczintok az ablakdeszkáról az íróasztalra kerültek; ragyogó színnyaláb-ként hatottak és tiszta, szinte hűsítő, erős illatukkal megtöltötték a levegőt. A kályhában tompa, kellemes duruzsolással égett a tűz.

Fennimore végig-végigrótt a szobát, vigyázva, szinte egyensúly után kapkodva lépegetett a szőnyeg sötétvörös sávján. Kissé régi divatu, fekete selyemruha volt rajta, a melynek nehéz uszálya járás közben hol egyik, hol másik oldalára vetődött.

Halkan dudolászott s közben fogta mind a két kezével a halványsárga borostyángyöngylánczot, a mely nyakán lógott; ha azután megingott a vörös sávon, abbanhagyta a dudolást, de a lánczot el nem bocsátotta azért. Babona volt, hogy úgy érezte talán, mintha Niels eljövele függne tőle, ha ennyiszor meg annyiszor végigrójjá a szobát, a nélkül, hogy lelépne a sávról, vagy elbocsátaná a lánczot.

Délelőtt járt nála Niels, azután, hogy Erik elutazott s ott maradt estig, de megigérte, hogy átjön még egyszer, a mint kibujik a hold és akkora lesz a világosság, hogy elkerülheti a léceket a fjordon.

Fennimore végére ért a jövő-dő-találgatásnak, bármit süttött is ki, abban hagyta végre a járkálást és odament az ablakhoz.

Sehogy sem ígérkezett az idő olyannak, mintha a hold még az este elő készülne bujni; csupa feketeség volt az ég, odakivül pedig, a kékes szürke jégen, még nagyobb volt a sötétség, mint a hófödte szárazon.

Legjobb is volna, ha el nem jönne. Lemondó sóhajtással ült a zongorához; de föllállt nyomban, hogy a talpas órára nézzen. Azután visszament újra a zongorához és elhatározottan egy nagy, vaskos hangjegyfüzetet támasztott az állványra. De még sem játszott, magafeledten lapozgatta a füzetet, majd pedig elmerült gondolataiba.

Csak ott állna már a tulsó parton és csatolná föl korcsolyáját, hogy a következő pillanatban itt lehetne! Olyan tisztán látta maga előtt; látta, hogyan lelkendezik a nagy futásban és hogyan hunyja be minduntalan szemét a szoba világosságában a sok sötétség után, a melyben odakivül volt része. Olyan hideg árad belőle és szakála csupa apró, csillámló zuzmara. És most azt készül mondani, - no igen, mit készül mondani?

Fennimore elmosolyodott és lenézett a padlóra.

És a hold csak egyre nem bujik ki.

Az ablakhoz ment újra, megállott és kinézett a sötétségbe; nézett mindaddig, míg úgy rémlett, apró, fehér szikrákkal és szivarvégalku gyűrűkkel telik meg az.

Azt kívánta, bár tűzijátékot eregetnének odakünn, rakétákat a melyek hosszú, hosszú sávok alakjában emelkednek föl, majd pedig apró kigyókká göndörödnek, melyek az égbe furódnak, azután pedig pukkanva szakadnak szét; vagy egy nagy, nagy, homályos golyót, a mely ott reszket fönn a levegőben s azután ezerszinű csillagesőt szórva hanyatlik alá lassan; ni-ni! no lám! olyan lágy és gömbölyű, akár a bókolas, vagy az aranyeső - isten veled, isten veled! Az utolsók voltak ezek.

Érák Isten, hogy mégsem jön! - de játszani nem akart. Ugyanabban a szempillantásban azonban mégis a zongorának fordult, keményen kiütött rajta egy octávát és le nem vette ujját a billentyűkről, míg a hang egészen el nem csendült, - azután megint elül kezdte, megint és megint.

Nem akart zongorázni. Csak zongorázni ne, zongorázni ne... Inkább táncolni! Egy szempillantásra lehuntya szemét és gondolatban egy piros, fehér és aranyos termen suhogott át. - Milyen nagyszerű lett volna táncolni, kimelegedni, megszomjazni és pezsgőt inni! S eszébe jutott, hogy iskolás leány korában hogyan készített ő, meg barátnője, szikvizből pezsgőt és kölni vizet és mennyire megbetegedtek tőle, a mikor megitták a kotyvalékot.

Föllállt, végigmérte a szobát és ösztönszerűen igazítgatta a ruháját, mint a hogyan táncz után szokás.

- Hátha észre térnék! - mondá halkan; előszedte kézimunkáját és leült a nagy karosszékbe, a mely jobbfelé esett a lámpától.

De nem volt szorgalmas; a keze nemsokára ölébe hanyatlott, hova-tova mindinkább összegörnyedt a széken, valósággal hengerré csavarodott, belebugyolálta lábát ruhájába, állát pedig tenyerébe hajtotta.

Kíváncsian tudakolta magától, vajjon a többi asszony is olyan-e, mint ő; vajjon tévedtek-e ők is, hogy azután boldogtalanok legyenek és mást szeressenek? Sorra vette a fjordby-beli hölgyeket. Azután Boye asszonyra gondolt. Niels több ízben beszélt neki Boyenéről és mindig izgató titok volt neki ez az asszony, a kit gyűlölt s a kinek révén megalázottnak érezte magát.

Erik is beszélte valamikor, hogy örült módon szerelmes volt Boyenéba.

Vajjon ki az, a ki mindent tud róla!?

Elnevette magát, a mikor Boyené második férjére gondolt.

És miközben ezekkel a gondolatokkal foglalkozott, egyre Niels felé húzta vágyódása és neszelte minduntalan, nem jön-e és elképzelte jöttét, a mint közeledik a jégen, egyre közeledik.

Nem is sejtette, hogy egész más irányból két órája igyekezik már feléje hófödte mezőkön által egy kicsi, fekete pont, a mely egészen más hiráddal van, mint a minőre a fjordon tulról várakozott.

Egy daróczködmönös, halzsiros csizmájú atyafi volt az, a ki bezörgetett a konyhaablakon és megriasztotta a cselédleányt.

- Levelet hoztak! - adta hírül Trina, a mikor benyitott a nagyságos asszony szobájába.

Fennimore elvette tőle, - távirat volt. Nyugodtan adta oda a leánynak a téritőt. Egyáltalán nem ijedt meg; Erik utóbbi időben gyakran táviratozta, hogy másnap néhány idegennel jön majd.

Olvasásba kezdett.

Hirtelen elsápadt, megdöbbenve pattant föl a székről és várakozó rettegéssel meresztette szemét az ajtóra.

Nem akarta, hogy bejöjjön, nem birta; egyetlen szökéssel az ajtónak dőlt, neki vetette vállát és addig forgatta benne a kulcsot, a mig mélyen belevágott az a kezébe. De akárminő erősen fogta is, a kulcs csak nem akart megfordulni. Arra elbocsátotta. Hiszen igaz, - nem itt történt, messze innen egy idegen házban.

Reszketés állt belé, a lába nem birta el és lerogyott a földre az ajtó mellé.

Erik meghalt. Lovai eliramodtak vele s felfordították valamelyik utcasarkon a kocsit; Erik fejjel zuhant a falnak. Koponyája összezuzódott és most holtan fekszik Aalborgban. Így történt az eset s a veleje benne volt a táviratban. A fehérnyaku tanító, az arabus volt csak vele a kocsin, ő is táviratozott.

Fennimore ott vergődött a földön, elfojtott hangon jajveszékelt és két tenyerét nekitámasztotta a szőnyegnek, kifejezés nélkül való, merev tekintetét a padlónak szegezve, gyámoltalanul ringatta derekát ide-oda.

Egy pillanattal ezelőtt olyan világos és illatos volt még körülötte minden és akármennyire akarta is, olyan egyszerre nem mondhatott le most mindenről a fájdalom és megbánás fekete éjszakája kedvéért. Nem tehetett róla, de tudatában sugárzó szikrákkal kísértett még egyre a szerelem boldogsága és a szerelmi kéj; és nagy erejű, dőre vágyak törtek utat és követelték a feledés üdvösségét, vagy azt, hogy görcsös, szilaj rándítással visszafordíthassák az események kerekét.

De hát ez muló valami volt csak.

Mint a hollók, úgy tódultak felé mindenfelől fekete rajokban a komor gondolatok, - mint a hollók, a miket boldogságának hullája csábit; még benne csörgedezett az élet melege, a mikor csőr-csőrre vágódott bele. És rongygyá tépdesték, szétszaggatták őt, utálatossá és fölismerhetetlenné torzították; minden vonása elváltozott és eltorzult, a mig végtére undorító és utálatot keltő dögge omlott össze.

Fölkelt és végig-végigjárta a szobát, akár a beteg, rá-rátámaszkodva e közben asztalra, székre; kétségbeesetten tekintett föl, mintha segítséget kérne a pókhálótól, csak egy vigasztaló pillantást, egy kicsike résztvevő czirógatást, - de szeme a fényesre megvilágított családi arczképekbe ütközött csak, megannyi idegenbe, a kik tanúi voltak bukásának és bűnének, álmos, öreg urak, eltorzult száju matrónák, meg az az örökös gnómképű gyermek, a melyik ott szerepelt valamennyi képen, a nagy, kerek szemű és dudoros homloku leányka.

Pedig elég emléke fűződött ehhez a sok idegen holmihoz; az az asztal, amaz a szék, a zsámoly, meg a fekete öleb, a pongyolához hasonlatos ajtófüggöny, mind ezt a holmit emlékekkel töltötte volt meg, buja emlékekkel, a miket ezek elébe köptek és sorra utána hajigáltak most... Óh, rettenetes az, a hogy egy helyüvé van zárva a bűn rémeivel és magamagával; elborzadt magától, megfenyegette önmagát, a szemérmetlen Fennimoret, a ki lába elé kuczorodott, kitepte ruháját rimánkodó kezéből... Kegyelem! Semmi kegyelem... Hogy lehetett volna szó kegyelemről azoknak a halott szemeknek láttára, a melyek ott, abban az idegen városban, a hol megtörtek, jól látták most, hogyan taposta ő porba a becsületét, hogyan hazudott ajkán csüggyve, minő árulója volt a szívének.

Fennimore érezte, hogyan mered reá a két szem és nem tudta miért, de elfordult a tekintetük elől, hogy meneküljön tőlük; ám amazok egyre a nyomában jártak s mint két dermesztő sugár siklottak végig rajta; és miközben a földre meresztette szemét s az erős, éles világításban a szőnyegnek minden szála és a zsámolynak minden rovátkája természetellenesen tisztán vált ki előtte, azon vette észre magát, hogy halottak lépkednek körülötte, tisztán kiérezte, hogyan surlódtak ruhájához, hogy rémülettel eltelve kiáltott fel és tért ki oldalt; és ekkor úgy rémlett neki, mintha kezek járnának előtte, de még sem kezek, hanem valami, valami, a mi lassan utána nyult, gunyosan és diadalmasan markolta meg szívét, az álnokságnak azt a gyermekét, a hitszegésnek azt a sárga gyöngyét! És hátrált előre, hátrált, a mig beleütközött az asztalba; de amaz egyre ott járt még előtte és keble meg nem védte előre; áthatolt a bőrön és a huson, mint... Szinte meghalt félelmében, a hogyan védetlenül hajolt összezsugorodva az asztalra; minden idege összehúzódott a nagy feszültségben és szeme úgy meredt kifelé, mintha arról lett volna szó, hogy meggyilkolják őket üregükben.

Azután elmúlt ez a rémlátás.

Bizonytalan tekintettel nézett körül, térdre roskadt és hosszan, hosszan imádkozott. Szilajon és egyre fokozódó szenvedélyességében kiméletlenül vezekelt és gyónt meg, ugyanazzal a rajongó gyűlölettel támadt magára, a mely arra készíti az apáczát, hogy ostorral sanyargassa meztelen testét. Rajongóan kereste az aljas szavakat és szinte megrészegetett tőle, a hogyan lealjasította és megalázta magát.

Végre fölállott. Keble hevesen és nyugtalanul járt föl-alá, sápadt arczára a mely mintha teltebbé lett volna, imádkozása közben bágyadt fényesség ült ki.

Mint a ki néma fogadalmat tesz, úgy nézett körül a szobában, azután a sötét mellékszobába nyitott be, rázárta magára az ajtót, csendesen megállt benne egy pillanatig, hogy megszokja a sötétséget, eltapogatódzott az ajtóig, mely az elzárt üveges verandára szolgált és kilépett rajta.

Odakünn nagyobb volt a világosság; a hold, a mely időközben kisütött, átcsillámlott az üvegfalon, sárgásan szűrődött át az ablaktáblákon, pirosan és kékesen a színes üvegeken, a melyek keretként vették körül az ablaktáblákat.

Kezével megolvasztotta egy helyütt a zuzmarát s a zsebkendőjével gondosan feltörülte a vizet.

Odakünn a fjordon senki sem mutatkozott még.

Föl-alá járkált az üvegkalitkában. Nem akadt ott egyéb butor egy hajlitott fából való szofánál; csupa hervadt repkénylevél borította el azt is, a mi úgy hullott le a mennyezetről lecsüngő indákról. Valahányszor ellépkedett mellette, halkan megzizzentek a levelek a levegőáramtól; ruhájába is beleakadt hébe-korba egy-egy levél, a melyet azután kaparászó hanggal vonszolt végig a deszkákon.

Szembeszállt a hideggel, mellén keresztbe vetette karját, úgy járt szomorú örködő útján föl-alá.

Niels közeledett.

Fennimore egyetlen taszitással felrántotta az ajtót és vékony czipőjében kilépett a fagyos óra. Nem kimélte magát; mezitelen lábbal szeretett volna erre a találkára menni.

Hogy Niels megpillantotta a fehér havon a fekete alakot, meglassította iramodását és most már habozó, kémlelő nekilendülésekkel tartott lassan a partnak.

Fennimorenak úgy rémlett, mintha szemét égetné az a suhanó alak. Minden mozdulata, a melyre ráismert, úgy hatott rá, mint a kihívó guny, a mely szinte kérkedik az ő meggyalázó titkaival. Gyűlöletében megremegett, szíve túláradt az átoktól, - alig birt magával.

- Én vagyok az, - vágta gunyosan elébe - én vagyok, Fennimore, a ringyó.

- De az Isten szerelmeért, te édes? - kérdezte elámultan Niels, a ki mindössze néhány lépésnyire volt most már csak tőle.

- Erik meghalt.

- Meghalt! Micsoda?

Bele kellett, hogy lépjen a hóba, különben eldőlt volna.

- De mondd, kérlek!

És közelebb lépett a nőhöz hirtelen.

Szemtől-szemben álltak most és Fennimore nagy erőlködéssel tudta csak megállni, hogy összeszorított ököllel bele ne csapjon abba a sápadt, eltorzult arcba.

- Elmondom, elmondom mindjárt... Erik halott, mint mondtam... elragadták a lovai Aalborgban, feje bezuzódott, mi pedig együtt kószáltunk és megcsaltuk őt.

- Rettenetes! - nyögte Niels halántékát nyomkodva. - Ki sejthette volna?... Óh, bár hivek lettünk volna hozzá, Fennimore. Erik, szegény Erik!... Bár engem ért volna inkább! - és felzokogott és megvonaglott fájdalomában.

- Gyűlöllek, Lyhne Niels!

- Ejh! a *mi* dolgunk! - nyögte Niels türelmetlenül, - csak ő volna a miénk inkább. Szegény Fennimore - igazította meg a szót azután - ne törődj te én velem. Azt mondd, gyűlölsz? Azt megteheted, igen, azt megteheted.

Hirtelen fölegyenesedett.

- Gyerünk be, - mondotta - nem tudom már, mit beszélek. Kicsoda táviratozta meg?

- Bemenni!? - kiáltotta Fennimore, a ki szenvedélyessé lett, hogy látta, Niels ügyet sem vet ellenséges viselkedésére. - Oda be!?... Soha be nem teszed a te gyáva, becstelen lábadat abba a házba. Hogy merészelsz csak rá is gondolni, te nyomorult, te álnok kutya, a ki orozva lopóztál ide és megloptad barátod becsületét, a mért nem jól őrizték! Mi?... Nem a szeme láttára loptad el, mert azt hitte, hogy becsületes ember vagy, - te házitolvaj!

- Csendesen, csendesen, hiszen te örült vagy!... Mi lelt? Micsoda szavakkal dobálódzol?

Erősen megragadta a nő karját, magához vonta annál fogva és elámultan nézett arcába.

- Uralkodnod kell magadon; - folytatta szelidebb hangon - mit is érsz vele, gyermek, ha ilyen csunya szavakat vagdosol hozzám?

Fennimore kirántotta karját a kezéből, hogy Niels megingott egy percre.

- Nem hallod-e, hogy gyűlöllek? - jajgatta Fennimore. - Annyi becsület sincs agyvelődben, hogy megértetné veled ezt? Milyen vak kellett, hogy legyek, a mikor szerettelek, te aljas hazugság, holott ott volt ő, a ki százezerszer különb volt nálad. Életem végéig gyűlölni foglak és megvetlek. A mikor idejöttél, tisztességes nő voltam; soha rosszat el nem követtem; de eljöttél akkor a költészetteddel, meg a koszoddal és lerántottál, le magadhoz a piszokba. Mit vétettem ellened, hogy békén nem hagyhattál engem, a kinek mindenkinél szentebbnek kellett volna lennie a te szemedben. Nap-nap után ezzel a szégyenfolttal vagyok kénytelen elhuzni életemet és soha olyan silány teremtéssel szembe nem kerülhetek, hogy el ne kelljen ismer-nem: én nála is silányabb vagyok. Minden gyermekkori emlékemet megmérgezted. Mi olyanom maradt, a mi jó, meg tiszta volna? Te pusztítod el azt mind! Nemcsak ő halt meg, meghalt az is mind, a mi fényes és jó volt körülöttünk, meghalt és elrothadt!... Óh, istenem, segíts meg, - jogos-e, hogy azok után, a miket elköveltél velem, meg ne boszulhassam magam rajtad? Tedd, hogy tisztességes legyek újra, Lyhne Niels, tedd, hogy tiszta és jó legyek ismét... Nem, nem - pedig úgy *kellene*, hogy addig kinozhasson téged az ember, a mig jóvá teszed bűnödöt... Le tudod, le tudnád hazudni? Ne tátogass ott és ne zsugorodj össze gyámoltalanságodban... Gyötörjön kín a szemem láttára, vonagolj a kintől és kétségbeesésedben is légy átkozott!... Tedd, hogy nyomorulttá legyen, én istenem, ne hagyd, hogy a boszut is ellopja tőlem!... Eredj, nyomorult, eredj, elhajítlak... De légy nyugodt, magammal vonszollak mind abba a gyötrelembe, a mit gyűlöletem csak rád tud majd imádkozni!

Fenyegetően nyujtotta ki felé a karját, azután elfordult és bement, - a veranda ajtaja halkan megsörömpölt mögötte.

Elhülten, szinte kövé váltan állott meg Niels és nézett arra, a merre a nő távozott; úgy rémlett neki, mintha ott látná még maga előtt azt a sápadt, boszuszomjas arcot, a mely olyan idegenül közönségessé és durvává vált szenvedélyességében és a melyről annyira nyoma veszett gyöngéd formáju szépségének, hogy azt hihette volna az ember: valami irgalmatlan, könyörtelen kéz szántotta végig minden vonását.

Óvatosan botorkált a jégen visszafelé és a holdvilágban, a mely megvilágította útját, meg a szélben, mely hátban érte éppen, a fjord szája felé tartott lassan.

Olykor-olykor, a mikor gondolatai elterelték figyelmét a környezetről, sebesebb iramodásnak indult és a jégzilánkok, melyeket korcsolyájának vASFoka hasított, az egyre erősödő fagyos szélben zizegve vágattak vele a sima felületen.

Hát ez volt a vége! No lám, így sikerült hát megváltania a női lelket, így sikerült felmagasztosítania és boldoggá tennie! Minő szép is volt a halott baráthoz, ifjúkori barátjához való viszonya, a kiért jövőjét, életét és mindenét föl akarta áldozni! Az ő áldozása és megváltása! Reá nézzen ég és föld, ha olyan embert kíván látni, a ki a becsület magaslatán élte végig életét, folt nélkül és hibátlanul, hogy még csak árnyékot se vessen az eszmére, melynek szolgálatába szegődött és a melyet hirdetni hivatása volt!

Nekiiramodott újra.

Puffogó, kérkedő gondolatai közül való volt az is, hogy az ő nyomoruságos élete foltot vethetne az eszme napjára. Hogy örökké olyan fennen kellett kezdenie mindent! Már ő ilyennek született; ha egyéb nem telik belőle, hadd legyen legalább Judássá, a ki nagyszerű ridegségében Iskariótnak hívja magát. Ez legalább jól hangzott.

Örökké hadonászszék talán, mintha felelős minisztere volna az eszmének és tagja az eszme titkos államtanácsának, a ki frissiben értesült mindarról, a mi az emberiséget érte!... Vajjon sohasem tanulja-e már meg, hogy szerényen arra az egy célra törjön, hogy alacsony rangu közlegényként teljesítse kötelességét az eszme helyőrségi szolgálatában?

Piros tüzek csillantak föl a jégen és egyik-egyikhez olyan közel siklott el, hogy pillanatra egy óriási árnyék szökött fel lába alól, előrefordult, azután eltűnt.

Erikre gondolt és arra, minő barátja volt ő Eriknek.

Oh, ő! Gyermekkori emlékei kezüket tördelték miatta; az ifjúkori álmok elfödtek arcukat és elsiratták; egész multja hosszú, szemrehányó tekintettel mérte végig. Mert elárulta mindezt szerelme kedvéért, a mely épp olyan kicsiny és épp olyan aljas volt, mint jó maga.

De mégis volt valami fenséges a nő szerelmében; és elárulta azt is. Hova menekülni ezek elől a rohamok elől, melyek a sirban értek véget mind?! Egész élete nem telt ki egyébből és jövőre sem lesz ő más; tudta, érezte ezt, olyan bizonyosan tudta, hogy belebetegedett, a hogy végiggondolta, mi minden haszontalan fáradság várakozik még reá és egész lelkével azt kívánta, bár menekülhetne el esztelen sorsa elől. Bár szakadna be alatta a jég most, a hogy elsiklik rajta, hogy belesüllyedve a hideg vízbe, egyetlen habzsolással vége volna mindennek.

Az iramodástól fáradtan megállott és visszanézett. A hold eltűnt és a fjord sötéten, szélesen terült el a szárazföld fehér dombjai között.

Niels megfordult és szél ellenében kezdett dolgozni. Emez erős volt, ő fáradt. Hogy megszabaduljon a szélről, a magas part iránt tartott, de a hogy küzködve igyekezett előre, lék fölé került és a vékony jég hosszas recsegéssel készült beszakadni alatta.

Mennyire megkönnyebbült még is a szive, a mikor szilárd jégre került megint. A rémület szinte kikergette belőle a fáradságot és izmosan tört megint előre.

*

A mig ő odakivül törte magát, Fennimore megszínlődve, elkinozva ült a fényes világosságu szobában. Ugy tetszett neki, mintha megcsalódott volna boszujában, nem tudta ugyan, mit várt, de egészen más volt annál, a mi történt; valami fényesről és megrendítőről álmodott, kardokról és piros lángokról, - vagy talán erről sem, - valami olyanról, a mi felkapta őt és trónusba ültette; és ime, olyan kicsinyesen, olyan hétköznapi módon sült el az egész. Afféle nyelvelő asszonynak tetszett jó maga is, mint a ki az utczasoron szitkozódásba kezd...

Mégis csak tanult valamit Nielstől.

*

Másnap kora hajnalban, mikor a fáradt Niels aludt még, elutazott.

XXIII.

A következő két esztendő javarészét azzal töltötte Niels, hogy szana-szét kószált a külföldön.

Olyan egymagára volt. Se rokona, se barátja, a ki közel lett volna szívéhez. Ám ennél is nagyobb magánosság borult rá; mert hiszen jajgathat és elhagyottnak érezheti magát az, a kinek számára az egész véghetetlen nagy földön nem akad egyetlen olyan piczi folt, a melyet áldással árasztathatna el, a melynek jóvoltáért imádkozhatnak, a melynek odaadhatná egész szívét, a mikor tulárad a szive, a mely után vágyódás huzhatná, ha mikor a vágy ki akarja tárni szárnyát; ha csak ott ragyog fölötte az életcélnak tiszta, szilárdan álló csillaga, sohasem olyan magános akkor az éjszaka, hogy egészen egymagára volna.

De Nielsnek nem volt csillaga.

Nem tudta, mibe kezdjen magával, meg képességeivel.

Hiszen, hogy tehetséges ember, - szép; de nem tudott bánni tehetségével és olyan volt, akár a kezetlen festő. Mennyire irigyelte a többi, a nagyokat és kicsinyeket, a kik bármerre nyultak is a létben, fogantyuba akadt mindenfelé a kezük! - Mert az ő keze egyáltalán soha nem akadt valami megfoghatóba.

Ugy tetszett neki, hogy ő csak a régi romantikus dalok elénekléséhez ért és ennél nem is volt az egyéb, a mit eddig teremtett.

Ugy tetszett, mintha tehetsége valami elpihent része volna mivoltának, valami csendes Pompeji, vagy valami hárfa-féle, melyet leaggathatott a falról.

Nem volt az mindenütt jelenvaló, nem szaladt le vele az utcára, nem égett a szemében, nem bizsergett az ujjá hegyében, - éppenséggel nem; a tehetsége nem volt rajta ur.

Olyankor úgy rémlett neki, mintha elkésett volna egy fél századdal, majd meg mintha időnek előtte született volna. Az ő tehetségének gyökere valami elmúltban ágazott el, csupán abból szivta életét, nem volt képes nézeteiből, meggyőződéséből, a vonzalmából táplálkozni, nem tudta feloldani azokat magában és alakot adni nekik; szétfolyt a kettő, mint a víz, meg az olaj: rázogathatják akármennyire, össze nem vegyülnek soha, egygyé nem lesznek azért.

Hova-tovább mindinkább tudatára ébredt ennek; határtalanul rosszkedvűvé lett tőle, gunyosan, kelletlenül nézett végig magán, meg a múltján. Valami hibája kell, hogy legyen, - mondotta magában - valami gyógyíthatatlan hiba kell, hogy rágódjék élete velején, mert úgy képzelte, az embernek végig kell tudnia élni az életet.

Ilyen volt a hangulata, mikor a második esztendőben, szeptember eleje felé megtelepedett a kis Rivában, a Garda-tó partján.

Alig, hogy megérkezett, mindenféle uti akadály zárta körül a vidéket valóságos sánczképpen, a melyek távoltartották az idegeneket. A kolera tört ki tudniillik Velenczében, délfelé Desenzanóban, északon pedig Trientben. Ilyenformán nem folyt éppen vig élet Rivában; az első szállingó hirre egyszeriben megüresedtek a fogadók s a kik Olaszországba készültek, kerülőre szánták el inkább magukat.

Annál sűrűbbé tömörült az a néhány ember, a ki együtt maradt.

Közöttük a legsajátságosabb teremtes egy hires operaénekesnő volt, a kit valódi nevén madame Odéro-nak hívtak. A színházi neve sokkal hiresebb volt ennél.

Ő, meg a társalkodónője, Niels s egy süket bécsi orvos voltak egyedüli vendégei a város legelső fogadójának, az »Arany nap«-nak.

Niels nagyon ragaszkodott hozzá, a nő pedig engedett Niels lénye bensőségének; gyakran megesik ez olyan emberekkel, a kik elégedetlenek magukkal s azért békén kénytelenek élni másokkal.

Hetedik hónapja tartózkodott már ott madame Odéro, hogy a tökéletes nyugalom közepette kiheverje torokbájának következményeit, a melyek hangját fenyegették; az orvos egy egész esztendőre eltiltotta az énekléstől; s nehogy kísértetbe találjon esni, hát egyáltalán mindenféle zenétől. Csak esztendő múltán akarta megengedni, hogy megpróbálkozzék az énekléssel és csak ha az éneklés után a fáradságnak legcsekélyebb nyoma sem mutatkozik hangján, csak akkor jelenteni ki, hogy teljesen meggyógyult.

Nielsnek afféle civilizáló hatása volt a heves, tüzes természetű madame Odérora, a kinek egyénisége azonban meglehetősen híján volt az árnyéklatoknak.

Borzasztó ítéletnek tekintette azt a rendeletet, hogy egy egész esztendőt nyugalomban kell töltenie, hogy nem lehet része a csodálásban, az istenítésben; eleinte egészen kétségbeesett rémületében, bénultan nézett a tizenkéthónapos jövő elé, mintha mélységes, fekete sir volna az, a melybe elevenen akarják eltemetni.

De hát mindenki úgy vélekedett, hogy elkerülhetetlen a dolog s azért egyszer reggel Rivába menekült. Megtelepedhetett volna élénkebb és látogatottabb helyen is, de éppen ez volt az, a mit nem akart.

Szégyszerű volt és úgy érezte, mintha valami külső, látható testi baja volna és mintha látta volna már az embereken, hogyan szánakoznak rajta, a miért olyan nyomorék és hogyan sugnak-bugnak össze körülötte.

Új tartózkodási helyén azért kerülte mindenkivel az érintkezést és ideje javarészét szobáiban töltötte, a melyeknek ajtai sok mindenfélét voltak kénytelenek eltűrni, a mikor nagyon is elviselhetetlenné lett már reá nézve az önkéntes zárkózottság. Most azonban, hogy az egész vendégsereg elmenekült, mégis csak előbukkant; így ismerkedett meg azután Nielsszel, mert egyetlen egy férfitől igazán nem ijedt meg.

Nem soká kellett együtt lennie vele az embernek, hogy tisztán lássa, mennyire állhatja az embert, mennyire nem, tulságosan is kétségtelen módon tudtul adta azt. Lyhne Nielsre igen fölfrissítően hatott ez a nő és hogy bizalmas barátokká lettek, nem egy napot töltöttek el együttesen a szálló gránát- és mirtus-fás s leander-lombos gyönyörű kertjében, a melyből gyönyörű kilátás nyílt.

Szerelemről egyáltalán szó nem lehetett, vagy legalább is nem komoly szerelemről; azok közül a bizonytalan, kellemes viszonyok közül való volt az övék, a mely olyan férfiak és nők között támadhat, a kik átestek már koraiifjúságukon, a mikor fellobban és ismeretlen boldogsáért vágyódik az ember.

Afféle vénasszonyok nyara volt csak, a mikor illedelmesen sétál egymás oldalán a pár és magukat kötözik csokorrá, más kezével simogatják meg, más szemével csodálják meg magukat. A mi bájos titkuk csak van, a mi kecses, közömbös apróságot csak megőriz az ember, a lélek minden csecsebecsét elöszedegetik és kézről-kézre adogatják: vizsgálódva, művészi szakértelemmel tartják a világosság felé, hogy összehasonlíttassák, magyarázgassák őket.

Az ilyenfajta ünnepnapos viszony-féléhez persze akkor van csak elég nyugalma az embernek, ha békés, csendes órák váltogatják egymást az életben; de hát itt, a gyönyörű tó partján, volt rá elég idejük mind a kettőjüknek.

Niels kezdte meg a viszonyt azzal, hogy szavaival meg a modorával, jól festő melanchóliába burkolta madame Odéro. Pedig a művésznő mindjárt eleinte azon volt, hogy lehány magáról minden czeremóniát és azon barbárnóképpen jelenik meg, a ki igazában volt; de mikor azt tapasztalta, hogy előkelően fest benne, mintha szerepében volna, úgy adta a melanchóliást és nem csak, hogy nem csapkodta immár az ajtókat, hanem kutatni kezdte tulajdon magában azokat a hangulatokat és érzéseket, a melyek legjobban illettek új modorához; és utóbb nem győzött csodálkozni rajta, minő kevéssé ismerte volt eddigelé magát.

Hiszen sokkal mozgalmasabb és változatosabb volt az élete eladdig, semhogy ideje lett volna, hogy magába szálljon s azután meg tulajdonképpen csak mostanában közeledett a felé a kor felé, melyben a sokat élt és világlátott nők kezdik összeszedgetni emlékeiket, visszatekin-tenek magukra és gyűjtik a múlt emlékeit.

Hamarosan és határozottan fejlődött ettől fogva viszonyuk, hogy végtére teljességgel nélkülözhetetlenekké lettek egymásra. Félemberek voltak csak, a mikor egymagukban voltak.

Egyszer reggel, hogy Niels künn vitorlázott a tavon, kihallotta, hogyan énekel madame Odéro a kertben. Hamarján arra gondolt, hogy visszafordul és kipirongatja, de jóformán meg sem hányhatta a tervet, mikor csónaka kívül került már a hallási távolon. Azonfelül a szél felbiztatta, hogy Limone felé forduljon egyet; délre otthon is lehet. Hát elvitorlázott.

Madame Odéro rendkívül korán ment le a kertbe. Az üde illat, a mely odakünn szállingott, a kerek hullámok, a melyek tisztán, és fényesen mint az üveg csaptak föl és sülyedtek le a kertfal alatt, a mindenfelől özönlő szinpompa, a kék tó, a nappörkölte hegy, a fehér vitorlák, melyek a tavon röpködtek és a piros virágok, a melyek boltivvé álltak össze feje fölött, mindez, meg azután egy álom, a melyet elfeledni nem tudott, a mely szívét környékezte örökösen... nem birta a némaságot, ki kellett, hogy vegye részét ebből az életből.

És ekkor az történt, hogy énekekre kezdett.

Mind teltebben, egyre teltebben csengett a hangja; megittasodott csengésén és megreszketett erejének kéjes érzetében; és csak egyre énekelt - nem tudta abbahagyni; a jövőendő diadalok csodás álmai sokkal erősebben ragadták magukkal, semhogy abban tudta volna hagyni.

És csöppet sem fáradt el; utazhatott már, rögtön utazhatott, lerázhatta magáról a sok hónapnak ürességét, kiállhatott megint, ráadhatta magát, hogy újra létezzék.

Déltájt egészen felkészülődött az elutazásra.

Éppen előállott kocsija, a mikor eszébe jutott Lyhne Niels. Kirántotta zsebéből kicsi jegyzőkönyvét és teleirta az egészet bucsuszavakkal; olyan aprók voltak a könyvecske lapjai, hogy egyre-egyre legfőljebb ha három-négy szó fért el; azután borítékba tette a könyvecskét és elhajtatott.

Mire Niels hazaérkezett délután, - a limonei egészségügyi rendőrség tartóztatta olyan sokáig - madame Odéro régen Moriban volt már a vasuton.

Nem ámult el rajta, csak szomorúság szállta meg; egyáltalán nem neheztelt, sőt csendes, lemondó mosolygással fogadta a sorsnak ezt az újabb ellenséges tréfáját.

De a mikor ott üldögélt este az üres, holdvilágos kertben és mesét mondott a fogadós kis fiának a herczegkisasszonyról, a ki ráakadt szárnyaira és elrepült kedvesétől vissza Tündérországba, - végtelen vágyódás huzta akkor Lönborggaard felé; sóvárgott arra az érzésre, a mely akkor támad, ha az otthon, valamiféle otthon fogja körül, vonja magához és tartja fogva az embert.

Nem birta már a lét közömbösségét, nem tudta már elviselni, hogy szabadjára hagyják mindenfelől, hogy magára legyen utalva végképpen. Sem otthon a földön, sem isten az égben, se czél a jövőben! Hadd legyen hát legalább otthona; otthona, egy darabka föld, a melynek minden porczikáját szerethesse, minden kövét, minden fáját, élő és élettelen lakóit, odaad-hassa neki szívét, hogy soha el ne tudja bocsátani azután.

XXIV.

Körülbelül egy esztendeje lehetett Niels Lönberggaardon és vezette gazdaságát, már a mennyire értett hozzá, vagy a mennyire a jószágfelügyelője rábocsájtotta.

Ezenközben lekasztotta volt czimerét a falról, letörölte róla a jelmondatot és lemondott. Már csak nélküle kell boldogulnia az emberiségnek, ő maga megismerkedett azzal a boldogsággal, melyet a tiszta testi munka nyújt, a mikor látjuk, hogy mennyire gyarapodik a vagyon kezünk alatt, ha igazán neki tudunk látni a munkának. Megismerkedett azzal, mi az, a mikor fáradtan

térve haza, bennünk a tudatja annak, hogy a mi erőt kiadtunk magunkból, megmarad az a munkánkban és hogy munkánk állandó, hogy nem emészti meg éjjelre a kétség, valamelyik rossz kedvű reggelünkön nem fujja szét kritikánk. A gazdaságban nem akad az ember sisiphusi kövekre.

És mikor fáradtra dolgozta testét, az a gyönyörűség, hogy pihenőre tér, erőt gyűjt közben, hogy azután újra kiadja azt magából, szabályosan és rendszeresen gyűjtse, adja ki, mint a hogy a nappalt követi az éjjel és az éjjelt a nappal - és hogy az agyunk szeszélyei sem háborítják, hogy vigyázatosan sem kell megérintenie magát, mint a megviselt csavaru, megfeszített huru gitárt!

Afféle egyenletes boldogság szállta meg és gyakran láthatta őt az ember, a mint akár hajdanta az édesapja, elüldögélt a sövényajtóban, vagy valamelyik mértföldmutató-kövön és sajátságos meghatottsággal nézte mereven az aranyos buzát, a nehéz kalászu zabot.

Még nem kezdte meg a környékbeli családokkal az ismerkedést; az egyetlen hely, a hova annyira, a mennyire sűrűn látogatott el, Skinnerup osztálytanácsos vardei háza volt. Niels apjának életében költözködött még a család a városba és minthogy az osztálytanácsos bajtársa volt az egyetemen Niels atyjának, a két család sűrűn érintkezett egymással.

Skinnerup, a ki csendes, tarfejű, éles arczvonású és szelid szemű ur volt, özvegyorsra jutott most s a házat majd fölvette a négy leány, a kiknek legidősebbike tizenhét-, a legfiatalabbik tizenkésztendős volt.

Niels örömet beszélgetett el a sokat olvasott osztálytanácsossal mindenféle aesthetikai témáról, mert ha keze munkájával törte is a rögöt, olyan hirteleniben még sem lett azért paraszttá!

Már az a mulatságos óvatosság is jól esett neki, a melylyel kifejezéseit meg kellett válogatnia valahányszor a dán, meg a külföldi irodalom között való különbség került szóba, vagy ha egyáltalán akármi tekintetben hasonlították össze Dániát olyasvalamivel, a mi nem volt dán; igen szükségesnek mutatkozott az óvatosság, mert az osztálytanácsos azok közül a derék, dühös hazafiak közül való volt, a minők sűrűn akadtak az idét; a kiket legfeljebb arról volt lehetséges meggyőzni, hogy Dánia nem éppen a legelőkelőbb a nagyhatalmak sorában, de a kik különben semmi olyasmire nézve sem tágitottak, a mi leszorította volna hazájukat az első helyről.

A mi különösen jólesett még Nielsnek az ilyen beszélgetés közben, de a nélkül, hogy határozott tudattal járt volna, vagy, hogy legkevesbé is súlyt vetett volna reá, - az a boldog csodálkozás volt az, melylyel a tizenhétéves Gerda leste szavait; mindig azon volt a leányka, hogy ott lehessen ő is a beszélgetésen és olyan szívvel-lélekkel csüggött az ügyön, hogy Niels gyakran megfigyelhette, mint pirul ki elragadtatásában, valahányszor olyant talált mondani, a mi különösképpen tetszett a leánynak.

Niels tudniillik egészen akaratlanul ideáljává lett a fiatal leánynak; eredetileg főként azért, mert a mikor belovagolt a városba, szürke, igen regényes szabású spanyol köpeny volt rajta. De azért is, mivel például Flórencz helyett Firenzét mondott mindig, azután meg, hogy olyan egymagára maradt a világon s az arcza kifejezésében volt valami fájdalmas.

Olyan sok mindenféleképpen fogva különbözött a vardei, meg a ringkjöbingi emberektől.

Egy forró nyári napon az osztálytanácsos kertje mögött vivő keskeny út felé került Niels. A nap rátüzött az apró, barna téglaszínű házakra; a folyón lepedőkkel voltak teleaggatva a vízi alkalmatosságok, hogy ki ne olvadjon eresztékeikből a szurok. Nyitva volt a házakon minden, hogy utja nyíljon a hüvösségnek, a melyről odakivül sem lehetett szó.

A zárt ajtók küszöbén gyermekek üldögéltek és tanulták hangos szóval leczkájukat és versenyben zümmögtek odaát a kertben a méhekkal; egy verébcsapat némán röppent fáról-fára, hol a magasba csaptak föl mindannyian, hol meg hirtelen le egyszerre és egy időben.

Niels benyitott a kertre szolgáló kis házba; az asszony, a ki futott, hogy hazahívja urát a szomszédból, magára hagyta őt egy tiszta, kis szobában, a melyben keményítő és aranyozólakk szaga érzett.

Hogy sorra nézegette a képeket, a két kutyát a fiókos szekrényen, meg a kagylókat a varróasztalkán és a tárt ablakhoz lépett, Gerda hangját hallotta közvetlen közelében; mind a négy Skinnerup kisasszony ott volt együtt az osztálytanácsos mosókonyhája előtt.

A papucsvirágok, meg az ablak egyéb cserépben őrzött virágai elrejtették Nielst, így hát láthatott is, hallhatott is észrevétlen.

Nyilvánvaló mód kötözködött a négy testvér s a három ifjabbik egyesült erővel támadta Gerdát.

Valamennyiüknek citromsárga karikavető pálczika volt a kezében; a legifjabbik leány három-négy pirossávos karikát turbán módjára rakott a fejére.

Éppen ő beszélt:

- Azt mondja, hogy olyan, mint Themistokles, odabenn a kályhán, - fordult két összeesküvő társához és égnek forgatva szemét, ábrándozó arcot vágott.

- Óh, óh - szólt közbe a középső testvér, egy csipős nyelvű, kicsi hölgy, a ki tavaszkor esett csak át a bérnáláson - tán Themistokles is görbehátú volt? - azzal utánozta Lyhne Niels kissé meggörbedt testtartását. - Themistokles!... ugyan... micsoda zöld beszéd!

- »Van valami olyan férfias a nézésében, igazi férfi!« - idézte a tizenkét esztendő.

- Már hogy ő! - A középső testvér volt a közbeszóló megint. - Hiszen parfümmel locsolja magát, férfias dolog az ilyen? A multkor itt hagyta keztyűjét; messziről áradt belőlük a millefleur szaga.

- Minden tökéletesség egyesül benne! - mondotta a tizenkétesztendő bágadt elragadtatással és megilletődve hajtotta hátra derekát.

Adták, mintha egymástól kérdeznék és egymásnak válaszolnák mindezt, nem pedig Gerdának, a ki izzó pirosra gyulva odább állott tőlük kissé és a földet turkálta sárga pálczikájával. Hirtelen fölkapta fejét.

- Igazán neveletlen leányok vagytok; meg sem érdemlitek, hogy rátok nézzen az, a kiről így beszéltek.

- Hát hiszen ő is csak olyan ember, mint a többi! - szólott most közbe a három ellenség közül a legidősebbik, mintha közvetítő kívánna lenni négyük között.

- Nem, egyáltalán nem! - jelentette ki Gerda.

- De neki is megvannak a hibái, - folytatta a leány és tettette, mintha nem hallotta volna, mit mondott Gerda.

- Nincsenek.

- De édes Gerda, hiszen tudod, hogy sohasem jár templomba.

- Minek is járna!? Sokkal okosabb ő a papnál.

- Okosabb, de sajnos, Gerda, egyáltalán nem hisz az istenben!

- Óh nyugodt lehetsz, lelkem, alapos oka van rá, ha nem hisz benne.
- Piha, Gerda, hogy is mondhatasz ilyet!
- Majd azt gondolná az ember... - szakította félbe a kis megbérmált.
- No mit gondolna? - kérdezte Gerda hevesen.
- Semmit, semmit, csak meg ne harapj azért! - felelte a testvér hebehurgyán és adta a roppant békülékenyt.
- Megmondod rögtön, mit akartál mondani?
- Nem mondom, nem, nem, nem, nem; azt hiszem, akkor beszélhetek, a mikor nekem tetszik.

Azzal kivonult a tizenkétesztendőssel egyetemben; testvéri szeretettel ölelkeztek össze, úgy mentek ki.

Kiment velük a legidősebb is, a ki csak úgy dagadozott a méltatlankodástól.

Gerda egymagára maradt és daczosan nézett maga elé, nagyokat döfögetve sárga pálczikájával a levegőbe.

A kert másik sarkából kis vártatva felhangzott a tizenkétesztendősnék rekedt éneklése:

Miért is kérded, édesem,
Minek a hervadó levél?

Niels nagyon elértette az incselkedést, egy könyvvel ajándékozta meg tudniillik nem régiben Gerdát s a könyvben benne volt egy avar szőlőlevél, a mit ő Veronában tépett Julia sirjáról.

Alig állhatta meg nevetés nélkül.

Ezenközben megjött az asszony a férjével, kire sikerült végre rátalálnia s Niels megrendelhetette az asztalos-munkát; ennek a céljának is szólt látogatása.

*

Ettől a naptól fogva gondosabban figyelte meg Niels Gerdát és mindegyre tisztábban látta, hogy minő kedves és derék leány; lassan-lassan mind sűrűbben látogattak el gondolatai a kis leányhoz.

De bájos egy leányka is volt, a kiben sok van abból a szelid, megindító szépségből, a melytől szinte könny szökik az ember szemébe.

A mi asszonyosan ingerlő volt korán fejlett természetben, mintegy ártatlanná tette azt gyermekies teltsége. Piczi, lágy formáju kezében is, melyről épp az imént tűnt le csupán az átmeneti kor rózsaszíne, csak annyi volt az ártatlanság, és nyoma sem látszott rajta az ilyen koru leánykák ideges, remegő kíváncsiságának.

Erős, szép volt a nyaka, csupa kerekesség az arcza, alacsony és álmodozó kicsi nőies homloka, a melyen olyan szokatlanok és csaknem fájdalmasok a nagy gondolatok, hogy a sűrű szemöldök összerándul tőle. Hát még a szeme! Sötétkék és mély, de mélysége csak olyan, mint azé a vizé, a melynek látjuk a fenekét; lágy vonalu szeme szögletében nyugtot lelt a mosolygás és elrejtőzhetett a szempillák mögé, a melyeket meg-megmozgatott a bámulat.

Ilyen volt a kis Gerda: fehér és piros és szőke, az ő rövid, aranyfényű, kontyba kötött hajával.

Gyakran elbeszélgettek egymással és mindegyre inkább elbájolta a leány Nielst; nyugodtan, szeliden és nyíltan beszélgettek, mignem egyszer csak megváltozott körülöttük a levegő, beléjük lopódzott egy szikrája annak, a mit érzékiségnek nevezni tulzás volna, de a mi mégis

az, a mi a kezet, az ajkat és a szemet üzi, kényszeríti, hogy utána nyuljon annak, a mit a szív sohasem érez elég közelvalónak szívéhez.

És azután még egyszer, nem is sokára, Gerda édesapja elé lépett Niels, mert hogy Gerda olyan fiatal és ő olyan bizonyos a szerelméről. És az atya igent mondott és igent mondott Gerda is.

Tavaszi táján egybekeltek.

XXV.

Nielsnek úgy tetszett, hogy a lét olyan végtelenül tisztává és simává lett, hogy az életet végigélni olyan egyszerű dolog és hogy a boldogságot olyan könnyedén foghatja el az ember, mint akár a levegőt, a melyet lélegezve szív be.

Szerette azt a fiatal nőt, a ki övé lett; szerette agyának és szívének egész gyöngédségével, azzal az egész nagy, gyöngéden mély gondoskodással, melylyel az olyan férfi szeret csak, a ki ismeri a szerelemnek azt a hajlandóságát, hogy elfogyjon és a ki hisz a szerelemnek abban a képességében, hogy fokozódik.

Nagyon óvatosan bánt Niels ezzel az ifjú lélekkel, a mely kimondhatatlan bizalommal ragaszkodott hozzá, és azzal az enyelkedő odaadással; amely olyan szilárd meggyőződéssel csüggedt rajta, hogy csupán a javát akarja, mint a mesebeli bárány a pásztorán, a ki tenyeréből etette és poharából itatta.

Nem tudta Niels a lelkére venni, hogy megfoszsa istenétől, attól a fehér angyalseregtől, a mely énekelve lebeg nappal az égből, este pedig lejő a földre, hogy mint megannyi hűséges őriző, ágyról-ágyra szálljon és láthatatlan óvó világosságot terjeszsen az éj sötétségén által. Annyira nem szerette volna, hogy az ő sulyos, képek nélkül való világnézete helyezkedjék Gerda, meg a mennynek szelid kékszíne közé, hogy Gerda odajusson, hogy önmagát kelljen elhagynia és bizonytalanná legyen alatta a föld. De Gerda akarta, mindenben osztozkodni kívánt vele; ne legyen sem égen, se földön olyan csillag, a melyen szétválhatnának utjaik; és akármivel állott is elő, hogy visszatartsa, Gerda ellene mondott minden érvenek, ha nem is annak a moabita asszonynak szavaival, de ugyanazzal a makacs gondolattal, melyek e szavakban voltak, hogy - a te néped legyen az én népem, a te istened az én istenem.

És most már komolyan tanítani kezdte Niels Gerdát; megmagyarázta neki, hogy minden isten az ember kezeműve; hogy mindaz, a mi ember kezeműve, nem örök-életű, hanem szét kell hullania; isten-nemzedéknek isten-nemzedékre kell roskadnia, mert az emberiség örökké fejlődik és változik és örökké tulnő az ideáljain. És az olyan isten, a kibe a nemzedékek legnagyobbjai és legnemesebbjei le nem rakták szellemük tartalmát; az olyan isten, aki nem az emberiségtől kapja fényét, hanem a maga mivoltából kellene, hogy világítson; az olyan isten, a ki nem részese a fejlődésnek, hanem megmeredt a dogmák történelmi mészoldatában - az olyan isten nem isten már, hanem bálvány; és ezért volt igaza a zsidóságnak Baal és Astarte-vel, a keresztyénségnek Jupiterrel, meg Odhinnal szemben - mert a bálvány semmi ezen a világon.

Istentől isten felé haladt az emberiség és ezért mondhatta Krisztus a régi istennek, hogy nem törvénybontásnak okáért jött, hanem hogy valóra váltsa a törvényt; - másrészt pedig egy még magasabb istenideálra mutathatott rá a mystikus szavakkal a bűnről, a melyre nincs bocsánat, mert a szentlélek ellen való bűn az.

Megtanította azután Gerdát, hogy az egyénített istenben való hit, az egyénített istenben, a ki mindent jól tesz, a mit tesz és a ki a jövőendő életben büntet, meg jutalmaz, - menekülés csupán a durva valóságból, gyöngé kísérlet, hogy kiszedjük a lét vigasztalanságának méregfogait.

Megmagyarázta neki, mennyire elfogyna az ember részvéte a szerencsétlen iránt és mennyi-szerte kevésbé volna kész arra, hogy minden erejét megfeszítse a boldogtalanok fölsegelésére, ha meg tudna nyugodni abban a gondolatban, hogy minden, a mit a földön el kell szenvedni, a gyönyörűség és boldogság örökkévalóságába tör utat a tűrőnek.

Kifejtette ezután Niels, mekkora erő és önállóság szállná meg az emberiséget akkor, ha magában tudna hinni és megkísérlené összehangzóan tölteni el életét azzal, a mit a különváló ember boldog perczeiben legnemesebb tartalmának vél s nem adja ellenőrzésre semmi istenségnek. Olyan szépen kiszinezte és olyan áldásosnak festette hitét, a mint csak tudta, de el nem hallgatta azt sem, minő nyomasztóan nehéz lesz majd elviselni az atheismus igazságát a bánat óráiban, kivált azzal a fényes, boldog álommal szemben, a mely szól a mennyei atyáról, a ki kormányoz és uralkodik.

De Gerda bátor volt; hiszen igaz, olyik tanítás lelke mélyéig megrendítette s leginkább éppen azok, melyektől a legkevésbé várta volna ezt az ember; de Nielsben való bizodalma határtalan volt, szerelme leszállott vele az egekből és addig szeretett, a míg meggyőzetett. És minthogy idővel otthonossá és megszokottá vált az ujság, rendkívül türelmetlenné és fanatikussá lett Gerda, mint az olyan tanítványokon esik meg, a kik mindennél inkább szeretik mesterüket.

Niels gyakorta pirongatta; de azt sehogysem tudta az asszony fölérni észszel, hogy a mikor neki van igaza, hogy a másik igazsága ne volna akkor megvetni és ócsárolni való.

Három esztendeig éltek boldog életet és a boldogság java része egy kis fiucskából sugárzott, a ki házasságuk második évében született.

A boldogság általánvéve megnemesíti az embereket és Niels becsületesen rajta volt, hogy annyira megnemesítse, széppé és hasznossá tegye Gerda életét, hogy lelke soha meg ne szűnjön a felé az emberi ideál felé emelkedni, a melyben hittek mind a ketten. De az afféle gondolatokra, hogy az eszme fáklyájával világítson az emberek közé, az ilyen gondolatokra soha szót nem kerített többé Niels; beérte vele, hogy a zászló nyomában haladhat.

Megesett ugyan hébe-korba, hogy megpróbálkozott újra a régi kísérletekkel, de mindannyi-szor elcsodálkozott rajta, hogy csakugyan ő volna az, a ki azokat a szép, művészi dolgokat megírta és a hogy el-elolvasta tulajdon költeményeit, rendszerint könny szökött a szemébe. De azért a világ minden kincseért sem cserélt volna azzal a szegény ördöggel, a ki azokat a költeményeket megírta volt.

*

Tavaszi táján hirtelen megbetegedett Gerda és elfogyott az életeréje.

Kora hajnalig - az utolsó hajnal volt - virrasztott egyszer ágyánál Niels.

Éppen fölkelte a nap és vöröses fényt vetett a fehér függönyökre; a reggel világossága, a mely az ajtófüggöny oldalrészén verődött át, kék volt még és kék színűre festette még az árnyékot is, melyet Gerdának egymásra rakva az ágyteritőn pihenő sovány, sápadt két keze vetett az ágy fehér redőire.

Fejkitője lecsuszott és a beteg messze hátravetett fejjel feküdt ott, egészen elváltozottan; a betegség szögletes vonásai olyan sajátságos előkelő kifejezést adtak arcának. Meg-megrán-gatta ajkát, mintha meg akarta volna nedvesíteni; Niels a sötétpiros folyadékös üvegért nyult,

de Gerda fejét rázta. Ám azután hirtelen feléje fordította a fejét és nagy erőlködéssel meresztette szemét Niels aggódó arczára.

Mennél tovább nézte azt a mély fájdalomtól borus arczot és azt a teljes reménytelenséget, a mely kiáradt belőle, annál rettenetesebb bizonyossággá fokozódott aggódó sejtése.

Megkísérelte, hátha fölemelkednék, de nem birt.

Niels hirtelen fölébe hajolt és a nő megragadta kezét.

- A halál ez? - kérdezte és elfojtotta bágyadt hangját, mintha nem merte volna egészen kimondani.

Niels csak nézte és válasza nehéz és rohamokban feltörő jajgató sóhajtás volt.

Gerda megfogta kezét és megrettenésében átvette magát hozzá:

- Nem birom!

Niels térdre csuszott az ágy előtt és a párna alá dugta kezét, hogy szinte a keblére szorítva támogatta Gerdát.

A könnyek miatt, a melyek elkápráztatták, nem láthatta Gerdát; sorban, egymásután folytak végig arczán a könnyek. Az ágyterítő sarkával szeméhez tolta a nő kezét; azután megint urává lett a hangjának.

- Beszélj bátran édes Gerdám... ne törődj semmivel... Elhivjam a papot?

Nem tudta elhinni, hogy Gerda ilyent kívánhatna - a hangja kételkedést fejezett ki.

A nő nem felelt, lehunyta szemét, hátravetette kissé fejét, mintha egymagára kívánna maradni a gondolataival.

Egy szempillantásig tartott. Hosszat, lágyat füttyentett egy fekete rigó az ablak alatt, azután még egyet, harmadikat; a fuvolahangoknak hosszú sora nyomult a szobába.

Gerda fölvetette szemét.

- Ha velem jönnél, - mondotta és nehezen, lassan dőlt a párnának, a melyet Niels támogatott. Czirógatás volt ez a mozdulat és Niels megérezte, hogy az...

- Ha velem jönnél! De egyedül!

És gyöngén huzott egyet a kezén, azután elbocsátotta:

- Nem tudok!

A szeme nézése aggódóra vált.

- Hivasd el, Niels, nem mehetek föl oda olyan egyedül. Hiszen sohasem gondoltunk arra, hogy én találom előbb meghalni; magadat jósoltad mindig elsőnek. Hiszen tudom... de ha mégis csalódtunk volna, nem lehetetlen, Niels, vagy hogy lehetetlen? Azt hiszed, hogy lehetetlen; de mégis furcsa; ha minden ember megcsalódott volna és az a sok nagy templom igazán semmi sem volna... és a mikor eltemetik az embert, a harang... azt hittem mindig, a harangszó...

Csendesen feküdt az ágyon, mintha a harangszót neszelné és hallgatná.

- Lehetetlen, Niels, hogy a halállal vége szakadjon mindennek; te nem érezheted, te, a ki egészséges vagy; azt hiszed, egészen össze kell, hogy zuzzon, mert olyan bágyadtak vagyunk és mert minden elfolyik; de a világnak, a köröttünk való világnak tetszik csak ez így, *belül* csak annyi a lélek, mint azelőtt. Igen, Niels ez az, megvan, itt belől minden, a mit kaptam, ugyanaz a végzetlen világ, csakhogy csendesebb, egyedülvalóbb csakugy, mint a mikor

lehunyja az ember a szemét. Olyan, mint a világosság... te, olyan, mint a világosság, a mely elhagy, belemegy a sötétségbe, bele a sötétbe és egyre gyöngébben látod, azután nem is látod; de itt hátul, a hol megáll, csak olyan fényt áraszt. - Nagyon messze... Azt gondoltam mindig, vén, vén anyóka válik belőlem, itt maradok veletek és hát most nem maradhatok tovább, elvisznek hazulról és ti hagyjátok, hogy egészen egyedül menjek. Félek, Niels, hogy ott, a hova el kell mennem, az Uristen uralkodik és ő nem törődik a mi földi bölcseségünkkel, ő megköveteli a magáét, csak a magáét és olyan távol való az tőlem, a mi az övé. Ugy-e nem követtem el sok rosszat, ugy-e nem? De nem ez az... hívd el a papot, olyan nagyon szeretnék véle lenni...

Niels nyomban felkelt, hogy elhívja a papot; hálát adott érte, hogy nem az utolsó pillanatban volt kénytelen vele.

*

A pap eljött és magára maradt Gerdával.

Közepes koru, szép, szabályos arczvonásu és nagy, feketeszemü férfi volt.

Tudta persze, minő a szentegyházhoz való viszonya Nielsnek, meg Gerdának; és nem egyszer vittek hirt neki az asszonyka fanatikus, egyházkáromló nyilatkozatairól; de azért eszébe sem jutott, hogy úgy beszéljen vele, mint a hogyan hitehagyottal, vagy pogánynyal szokás. Értette nagyon, hogy csak nagy szerelme volt az, a mi letéritette az igaz utról és értette azt az érzést is, a mely most, hogy a szerelem nem követhette már, arra unszolta aggodalmasan, hogy megengesztelődjék istennel, a kit ismert volt azelőtt. Ezért azon volt a lelkész, hogy elsőbben is emlékeztetést ébreszsze fel szavaival s az evangéliumnak azokat a helyeit, meg azokat a zsoltárokat olvasta el neki, a melyekről azt gondolta, hogy Gerda legjobban ismeri őket.

És nem csalódott.

Hogyan bongtak azok az ismerős ünnepi szavak, akár a harangok nyelve karácsony reggelén; hogy tárult föl Gerda szeme előtt megint hirtelen az a föld, a melyen képzeletünk legelőször üzte játékát, a melyen József álmodozott és a melyen Dávid énekelt, a hol a lajtorja állott, a mely fölvisz a földről az égbe!

Füge- és szederfával himesen terült el előtte és ezüsthénnyel csillant meg a Jordán a reggel ködében. Jeruzsálem pirosan és szomoruan nyult el az alkony napfényében, ám Bethlehemre fenséges éjszaka ereszkedett alá, nagy csillagok tündököltek odafönn a sötét kékségen. Hogy előtört belőle megint a gyermek hite!

Azzá a kicsi leánykává lett megint, a kit kezénél fogva vezetett édesanyja a templomba és a ki ült a padban, didergett és csodálkozva kérdezte, mért hogy olyan sokat vétkeznek az emberek. Majd pedig megnőtt ismét a hegyi beszéd magasztos szavai közben és mint a beteg bűnös, úgy hallgatta a lelkészt, a mint a szent mysteriumokról, a keresztelés és az oltár szentségéről beszélt.

És beleállott ekkor szívébe a szoronkodó vágy, a térdreborulás vágya a mindenható, ítélő isten előtt; a bűnbánatnak keserü könnyei, melyek az elárult, megcsufolt és megkinzott isten elé hullottak és az alázatosan vakmerő vágyódás tört ki belőle, hogy megköttessék ujra borral és kenyérrel a titokzatos isten frigye.

A lelkész eltávozott; utóbb eljött megint és feladta az urvacsoráját.

Csodálatos lobbanásokban fogyott el Gerda ereje; de szürkületkor, a mikor Niels utoljára szoritotta karjába, hogy elbucsuzzék tőle, minekelőtte nagyon mélyen ereszkednék le rá a halál árnyéka, szürkületkor eszméletén volt még Gerda. Ám a szerelem, a melyből legna-

gyobb boldogsága fakadt Niels életének, kialudt már szemében; nem volt már Nielsé; nőttek, nőttek a szárnyai s immár istenéhez kíváncszott csak Gerda.

Éjféltajt meghalt.

Sulyos idők következtek ezután. Szörnyeteggé és ellenséggé dagadt meg az idő; valahány nap, annyi végetlen sivataga az ürességnek, valahány éjszaka, annyi pokla az emlékeknek.

Csak hónapok multán, a mikor végét járta már a nyár, csak hónapok multán mosott lelkében medret a fájdalom rohanó, tajtékzó árja; ettől fogva azután, mint a fájdalom és mélabu mormoló, nehezen hullámozó patakja folyhatott magamosta medrében.

Ekkor az történt, hogy mikor egyszer hazakerült a mezőről, nagyon betegen érte a kis fiát. Néhány nap óta maznákodott a gyermek s előtte való éjjel is nyugtalan volt, de senki sem sejtette volna, hogy komoly a baj; most láztól izzóan és dideregve vergődött kicsi ágyában és nyöszörgött fájdalmában.

Rögtön kocsit menesztettek Vardebe, hogy orvost hozzon; de senki sem volt otthon és órák teltek el várakozásban. Lefekvés ideje következett már és még sem jött meg a kocsi.

Niels ott ült a fiúcska ágyán; félóránként ki-kiküldött valakit, hogy hallgatódzék és fürkészsze, nem jön-e a kocsi. Lovas hirtvivőt küldött a kocsi elébe, de a hirtadó nem találkozott össze sehol sem a kocsival s azért egyenest Vardebe lovagolt vissza.

Ez a várakozás a segítségre, a mely meg nem érkezett, csak annál kinosabbá tette a virrasztást; annál kinosabb volt végignéznie Nielsnek a gyermek kinlódását.

S a betegség rohamosan fejlődött. Tizenegy óratájt beállott az első görcsös roham s ez azután megismétlődött, de egyre kisebbedő időközönként.

Néhány perczzel éjfél egy óra után megjött a lovas küldött és jelentette, hogy a kocsi a legközelebbi órák során nem jöhet meg, mert a mikor ő ellovagolt a városból, egyik orvos sem tért volt még haza.

Erre aztán összeroskadott Niels. A mig remélhetett még, szembeszállt a kétségbeeséssel, most már nem birt vele.

Átment a beteg szobája mögötti sötét szobába és kibámult merően az ablakon, körmei pedig belemélyedtek e közben az ablakfélfába; szeme szinte keresztülmarta a sötétséget, úgy kereste a reménységet; úgy összezsugorodott, mintha valami csodára készülné rávetni magát; azután elcsendesedett és kitisztult egy pillanatra minden s ebben a tiszta időközben elfordult Niels az ablaktól, reároskadott az asztalra és könny nélkül való zokogásra fakadt.

Mire visszament megint a beteg szobájába, a gyermeket görcs kintozta. Niels csak nézte azt a piczi két kezét, a mely öklöbe szorult, a fehér kis kezét, a melyen sápadt kékszinűk voltak a körnök; nézte, mintha meg akarná velük ölni magát. Nézte a megmeredt két szemet, a mely kidülledt üregéből, az eltorzult száját, a melyben úgy csikorogtak össze a fogak, akár a vas a kövön - rettenetes volt azt nézni, pedig rosszabb is következett.

A mikor megszűnt a görcs s a gyermek teste ismét puhává és hajlékonyává lett és boldogan pihegett megenyhült fájdalmában - és azután a rémület, a mely felcsillant a gyermek szemében, hogy megérezte: a görcs ismét kezdődik már és a mindegyre növekedő rimánkodás a segítségért, ha közelebb, közelebb nyomult a fájdalom, - igen, az, hogy nem tud segíteni, szíve vérével s egész mindene árán sem: fenyegetve rázta öklét az ég felé, örült vágy ragadta meg, hogy felkapja a gyermeket és elmeneküljön vele; majd pedig térdre vetette magát, imádkozott az uristenhez, a ki a mennyben lakozik, a ki büntetéssel és megpróbáltatással tartja rettegésben a földet, a ki nyomort és betegséget, kint és halált küld az emberekre, a ki azt akarja, hogy valahány térd, mind reszketve hajoljon meg, a ki elől nincsen menekülés, a ki

elől hiába menekül az ember az óperenciás tengerig, vagy le a feneketlenségbe, - hozzá imádkozott, istenhez, a ki, ha úgy tetszik neki, azt tapossa el, a kit leginkább szeretsz a világon és lába tiprásával visszakinozza megint azzá a porrá, a melyből ő maga alkotta volt emberré.

Ilyen gondolatokkal tusázva, könyörgött Niels istenhez, tehetetlenül vergődött a mennyei trónus lábánál és elismerte, hogy istené a hatalom, csupán az övé.

De a gyermek azért csak egyre szenvedett.

Mire a vén hadügyi tanácsos, az uradalmi orvos, behajtatott reggeltájt a kapun, Niels egyedül volt.

XXVI.

Ősz az idő; odafönn a temető sirjain nincsen már virág és barnán, rothadtan hanyódik a nedves lomb a lönborggaardi kert fái alatt.

Keserű bánattal eltölve járja Niels sorra az üres szobákat.

Megpattant benne valami azon az éjszakán, a melyen meghalt a gyermek; odaveszett magához való bizalma, oda az ember erejében való hite, hogy el tudná viselni az életet, a melyet végigélni rendeltetett. Gyűlöletessé lett a lét és tartalma nyomtalanul szivárgott el szana-szét.

Semmit sem ért vele, hogy az atya őrző üvöltésének, gyermekeért való üvöltésének nevezte azt az imádságot, a melyet elimádkozott volt, - jóllehet tudta, hogy senki sem hallja meg kiáltását.

Tudta ő, mit cselekedett kétségbeesése közepette. Megkísértetett és elbukott; bünbeesés volt az, megtántorodása magától és az eszmétől. Hiszen igaz, hogy a hagyomány nagyon mélyen fészkelődött bele a vérébe; az emberiség annyi századév során, valahányszor nyomorúság látogatta, mindig az éghez fohászkodott és hát ő is engedett az örökölt kényszernek; pedig ellene kellett volna szegülnie, mint a hogyan a gonosz ösztönnek szokás; hiszen agyának legfinomabb idegig általjárta a meggyőződés, hogy az isten fogalma álom és hogy álom volt az is, a kihez könyörgött, csak úgy, mint a hogy tudta régentén is, mikor a képzelet karjába vetette magát, hogy merő képzelet az.

Nem tudta az életet olyannak elviselni, a minő volt; elment ő is, hogy megküzdjön a legnagyobbért, de a küzdelem tüzeiben hűtlenül cserben hagyta a zászlót, a mely alá fölesküdt. Mert mi egyéb volt célja az ujnak, az atheismusnak, az igazság szent ügyének, mi egyéb volt mind ez, mint aranyfüstbe burkolt neve annak az egy céljának: hogy éljük át az életet olyannak, a minő! Olyannak viselni el az életet, a minő és türni, hadd alakuljon az élet a maga tulajdon törvényei szerint.

Ugy tetszett neki, mintha az a gyötrelmes éjszaka lezárta volna életét; a mi utána következik, csupa érdektelen jelenet lehetett az, az ötödik felvonáshoz csapott jelenetek, a mik azután kezdődnek, hogy a cselekvényt végigjátszották már. Ha kedve lett volna rá, könnyedén magára ölthetné újra régi meggyőződését, ám ő elbukott már egyszer és hogy utóbb elbukik-e még egyszer, vagy nem bukik el, közömbös volt az egészen; közömbös volt az egyik is, a másik is.

Ez a hangulat szállta meg leggyakrabban.

Azután elkövetkezett az az októberi nap, melyen meghalt a király és a háboru mindegyre fenyegetőbbé lett.

Hamarosan elintézte ügyeit Lönborggaardban és beállott önkéntesnek.

A katonai kiképzés unalmasságát könnyedén tűrte, hiszen tulon-tul sok volt az is, hogy nem megy immár fölösleges ember számba. És mikor a hadsereghez vonult azután és kezdetét vette az örökös küzdelem a hideggel, féreggel, a mindenféle kényelmetlenséggel s mindazzal, a mi elűzte a gondolatokat, hogy a környezetével volt kénytelen foglalkozni, szinte neki frissült akkor Niels s egészsége, a melyet megviselt az utolsó esztendő sok csapása, valósággal kitünőre fordult.

Egy borus márcziusi napon azután golyó furódott mellébe.

Hjerrildnek, a ki orvosa volt a tábori kórháznak, gondja volt rá, hogy valamelyik kisebb szobában helyezték el, a melyikben mindössze négy ágy állott csak.

Az ágyak lakói közül az egyik a hátgerinczébe kapott golyót és egész csendesesen feküdt helyén; a másíknak mellében támadt sebe; ez az ember néhány nap óta feküdt a kórházban és órák hosszat beszélt félre szakadatlanul, sebes, elharapott szavakkal; végre a harmadik, a kinek ágya legközelebb esett Nielséhez, egy nagy, izmos, kerek képü parasztficzkó volt; valami gránátnak a szilánkja furódott agyába és órák hosszat szakadatlanul emelgette és ejtette le félpercenként hol a jobb karját, hol a jobb lábát és a mozdulatot közben hallható, de tompa »hoj-ho«-val kísérte; pontosan betartotta az ütemet s valahányszor fölemelte karját, lábát, »hoj«-t nyögött mindig, valahányszor lebocsátotta, »ho«-t.

Ott feküdt közöttük Lyhne Niels. A golyó jobb tüdejét járta át és nem tudtak ráakadni. Háboruban nem sokat teketóriáznak s megtudta, nem nagy a reménysége, hogy megéljen.

Elcsodálkozott ezen, mert nem érezte, hogy haldoklik és a sebe sem fájt nagyon. Nemsokára azonban bágyadtság kerekedett fölül rajta s ez megmondotta neki azután, hogy az orvosnak igaza volt.

Hát elkövetkezett a vég. Gerdára gondolt; sokat gondolt reá, de egyre bántotta az a furcsa hideg tekintet, a melylyel akkor nézett rá, hogy utoljára fogta karjába. Minő szép lett volna, minő fájoán szép, ha utolsó pillanatig belékapaszkodik, ha le nem veszi róla szemét mindaddig, míg a halál meg nem töri; ha beéri vele, hogy végső lehelletéig azon a szíven dobogja el életét, a mely olyan drága volt neki, nemhogy elforduljon tőle a végső órában, hogy a további életnek, a még messzebb érő életnek mentse meg magát.

Másodnapra egyre, egyre mélabusabb lett Niels a kórház fülledt levegőjében; a friss levegőért való vágyódás, meg az élet vágya sajátságosan bonyolódott össze gondolataiban. Hogy ráemlékezett a friss szellőcskére, a mely odahaza fujdogált a tengerparton, a seelandi bükkösökre, Clarens tiszta hegyilevegőjére és a Garda-tavi lágy esti szellőre, elgondolta: olyan sok minden szépsége volt az életnek. De ha az emberekre gondolt, fájdalom kerülgette megint a lelkét. Sorjában szölongatta őket maga elé és valamennyi elvonult előtte és egymagára hagyták; egyetlen egyikük sem maradt vele. De vajjon ő ragaszkodott-e, hü volt-e hozzájuk? Csak annyi a különbség, hogy ő lassabban mondott volt le. Nem, nem ez. Nagy szomorúság, hogy a lélek örökké egyedül van. Hazugság volt az a hit, a mely szólt a lelkek egybeolvadásáról. Sem az anya, a ki ölében ringat, sem a barát, sem a hitves, a ki szívének nyugodott...

Este felé gyuladni kezdett a seb s a fájdalom egyre fokozódott.

Benézett hozzá este Hjerrild is s leült egy perczre melléje; éjfélt tájt benézett megint és sokáig ült el ágya szélén. Niels borzasztóan szenvedett és nyögött kinjában.

- Volna egy komoly szó, Lyhne - mondotta Hjerrild - ne hívjak papot?

- Minek? Én sem érzem inkább szükségét papnak, mint ön, - susogta Niels elkeseredetten.

- Nem rólam van szó; hiszen én élek és egészséges vagyok, - ugyan ne kinozza magát az elveivel; a kinek meg kell halnia, annak nincsenek elvei s a kinek mégis vannak, az sem jelent semmit, mert az elvnek az életben van csak értelme; a míg él az ember, megteszik a magukét. Van-e csak egy olyan ember, a kinek hasznára válhatik, ha ezzel, vagy azzal az elvvel hal meg? Higyje, ha mondom, mindannyiunknak vannak napfényes, édes gyermekkori emlékeink; annyi tuczat embert láttam halálán s vigasztalásom az volt mindig, hogy előszedtem az emlékeimet. Legyünk őszinték; nevezhetjük mi magunkat akárminek, istent mi azért soha egészen le nem rántjuk az égből; sokkalta inkább megszokta agyunk azt a gondolatot, hogy ott van; kicsi gyermekkorunk óta beharangozták, beénekeltek oda.

Niels biczczentett a fejével.

Hjerrild odahajolt hozzá, hogy megtudja, nem kíván-e mondani valamit.

- Hiszen igaza van, - sugta Niels - hanem... és megrázta fejét határozottan.

Sokáig volt csendesség a szobában, csupán a parasztficzkó örökös hoj-ho-ja, hoj-ho-ja aprózta el darabokra az időt.

Hjerrild fölemelkedett.

- Isten vele, Lyhne - mondotta - mégis szép sor az, meghalni a mi szegény hazánkért.

- Igen, - mondotta Niels - de még sem ilyennek álmodtuk, akkor, réges-régen, nem ilyenek álmodtuk.

Hjerrild eltávozott; a maga szobájában sokáig állt az ablaknál és nézett föl a csillagokra.

- Ha isten volnék, - dünnyögte - annak adnám szivesebben az üdvösséget, a ki a végső pillanatban sem tér meg.

Niels fájdalma egyre hevesebbé, hevesebbé vált; irgalmatlanul kopácsolt, kopácsolt a mellében és elviselhetetlenné lett. Jól esett volna tán neki egy isten, a ki elé kiönthesse imádságát és panaszát.

Reggel felé félrebeszélt már és a gyuladás rohamosan fejlődött.

Igy volt ez még két napig, két éjszakán által.

Mikor Hjerrild utoljára látta Lyhne Nielst, a fegyverzetéről fantáziált, meg arról, hogy állva akar meghalni.

És végre meghalt, - nehéz halált halt.